

Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze

DIPLOMOVÁ PRÁCE

2011

Stanislav Tomčík

Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze

Katedra středoevropských studií

Diplomová práce

Stanislav Tomčík

Analýza diskurzu o kulturních akcích v deníku

Serbske Nowiny

Discourse Analysis of Cultural Events in

the Serbske Nowiny

Praha 2001

prof. Markus Giger

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 15.7.2011

podpis

Poděkování

Děkuju především panu prof. Markusi Gigerovi za odborné vedení mé práce, cenné připomínky a trpělivost. Wjelgin se žěkujom teke Kamiloju Stumpfjoju za jogo pomocniwość a technisku pódpěru. Mar chríoch, ba mhian liom buíochas a ghabháil le Maitiú Mac Moilir as an spreagadh agus as an tacaíocht iontach a thug sé dom.

Abstrakt

Stanislav Tomčík

Analýza diskurzu o kulturních akcích v deníku Serbske Nowiny

Práce analyzuje diskurz o kultuře v deníku Serbske Nowiny a odpovídá na otázky, jaká jsou témata kulturního diskurzu, jak jsou kulturní události hodnoceny, zda je věnován prostor i jiným událostem než těm s lužickosrbským obsahem, a pokud ano, jak jsou hodnoceny. Předmětem této práce je lužickosrbská kultura a identita, ale zpracovává i jiná témata obsažená v diskurzu. Práce se opírá o metody diskurzivně-historického přístupu a pracuje především s pojmem strategií.

V diskurzivní prezentaci kultury v Serbskich Nowinach má hlavní postavení lužickosrbská kultura, a ta je převážně pozitivně hodnocena. Jiné kultury jsou marginalizovány, následkem čehož lužickosrbská identita není konstituována na lužickosrbsko-německém kontrastu My-Oni, nýbrž na základě sebestřednosti. Vedle konstruktivních strategií, které diskurzivně konstituují lužickosrbskou kulturu a identitu, jsou přítomny strategie obranné. Jejich úkolem je bránit a legitimovat lužickosrbskou identitu. Jiné strategie, jako strategie transformace, destrukce a ospravedlnění, jsou v diskurzu používány jen okrajově.

V diskurzu jsou zřetelné dvě základní tendence. První tendence je podávat obraz nekonfliktního světa. Ta je realizována pomocí pozitivních evaluací a nepřítomností konfliktních témat. Druhou tendencí je tendence stability. Používání převážně konstruktivních a obranných strategií ukazuje, že lužickosrbská identita není diskurzivně zpochybňována.

Klíčová slova:

analýza diskurzu, identita, ideologie, jazyk médií, lužická srbština, lužickosrbská kultura

Abstract

Stanislav Tomčík

Discourse Analysis of Cultural Events in the Serbske Nowiny

The present work analyzes the cultural discourse of the Serbske Nowiny daily and seeks to provide an answer to what the themes in the discourse are, how cultural events are evaluated, whether non-Sorbian related events are also covered and if so, whether they are evaluated differently. The subject of this survey is Sorbian culture and identity but it also touches on other themes present in the discourse as well. The thesis draws on methods of discourse-historical approach and works especially with the notion of strategies.

In the discursive description of culture, Sorbian culture takes prior place of interest and the evaluation is overwhelmingly positive. Non-Sorbian cultural events are given marginal consideration so that the Sorbian identity is not constructed in contrast to the (German) outgroup, but on the basis of self-focus instead. Apart from constructive strategies which build up the image of Sorbian culture and identity, strategies of perpetuation are present. Their aim is to defend and to legitimize Sorbian identity. Other strategies such as strategies of transformation and destruction or the strategy of justification are applied only peripherally.

Two strong tendencies can be found in the discourse. The first one is the absence of conflict issues. This tendency is realized by positive evaluations and by absence or suppression of possible problems in the news. The other is the tendency of stability. The application of constructive and perpetuation strategies show that the Sorbian identity is not to be discursively called into question.

Key words:

discourse analysis, identity, ideology, language of the press, Sorbian, Sorbian culture

Obsah

1. Úvod	7
1.1 Terminologická poznámka.....	7
2. Záměr práce.....	8
2.1 Analyzovaný materiál	9
2.1.1 Charakteristika Serbských Nowin	9
2.1.2 Korpus.....	10
2.1.3 Struktura článků	11
3. Teoretické základy práce	14
3.1 Metoda	14
3.2 Exemplární analýza.....	16
3.3 Přehled strategií	20
4. Konstruktivní strategie	21
4.1 Sebestřednost.....	21
4.1.1 Pleonastické užívání atributu <i>serbski</i>	22
4.1.2 Srbové a Němci.....	29
4.1.3 Marginalizace německosti	34
4.2 Pozitivní sebeobraz.....	38
4.2.1 Pozitivní obraz vlastní kultury	38
4.2.2 Pracovitost.....	44
4.2.3 Dobrý průběh a okolnosti událostí	47
4.3 Strategie singularizace.....	53
4.3.1 Jedinečnost (srbské) kultury	53
4.3.2 Pospolitost.....	55
5. Obranné strategie.....	64
5.1 Kontinuita	66
5.2 Legitimace	70
5.2.1 Přímá legitimace	71
5.2.2 Nepřímá legitimace	76
6. Transformační, ospravedlňující a destrukční strategie	83
7. Závěr	85
Prameny	87
Seznam literatury	89

1. Úvod

Analýza diskurzu je oblast jazykovědy, které dosud v sorabistice nebylo věnováno příliš místa. Existují sice monografie, které metody analýzy diskurzu používají, ale ty jsou orientovány především kulturně, historicky a etnologicky. Mám na mysli především práce *Mühlroser Generationen* Corduly Ratajczak a *Gestaltung sorbischer katholischer Lebenswelt* a *Wie man seine Sprache hassen lernt* Měrcína Wałdy. Podobně *Gender and Identity Construction across Difference*, kterou napsala Fen-fang Tsai, je zaměřena genderově, sociálně a antropologicky. Tato práce je naopak v první řadě lingvistická.

Po tomto krátkém úvodu následuje šest kapitol, v nichž analyzuji diskurs o kultuře v Serbských Nowinách. V kapitole 2. představuji, co je záměrem a cílem této práce. Kapitola 3. přináší informace o metodách, které používám, a také o problémech a omezených možnostech této analýzy. Na jednom novinovém článku v této kapitole ukazuju, kterých diskurzivních prvků si budu všimnout a co je pro tuto práci relevantní. Kapitoly 4. až 6. jsou vlastní analýzou. Kapitola 4. popisuje, jak je tvořena lužickosrbská identita, a kapitola 5. se věnuje obrazu její obrany. V krátké kapitole 6. se dotýkám toho, jak je srbská identita negována. Výsledky, které z výzkumu vyplývají, představuji a vyhodnocuji v Závěru.

1.1 Terminologická poznámka

V práci vědomě porušuji úzus a místo v češtině obvyklých výrazů *Lužický Srb*, *lužická srbština*, *lužickosrbský* zásadně používám pouze zkrácené pojmy *Srb*, *srbština* a *srbský*. Referenty jsou však vždy prvně uvedené výrazy a mnou používaná pojmenování se nikdy nevztahují na Srby (jazyk atd.) v zemích bývalé Jugoslávie.

Pro tento postup jsem se rozhodl ze dvou důvodů. První, který však nebyl rozhodující, je čistě praktický. Vyvaruju se tak dlouhých pojmenování (pokud bych měl být zcela přesný, musel bych používat *hornolužická srbština*) a zároveň se nemusím utíkat k hojným zkratkám (např. *hls.*) které by znesnadňovaly orientaci v textu. Druhým, hlavním důvodem byla skutečnost, že v hornolužické srbštině samotné informace o (horno)lužické podstatě jazyka chybí – přiblížím se tak originálu *Serb*, *serbsčina*, *serbski*, což napomůže přehlednosti při analýze. Vyhnu se tím i problému, který by v opačném případě nastal, protože chtěl bych-li postupovat důsledně, musel bych používat i těžkopádné termíny *lužické srbství* a *lužickosrbskost*.

2. Záměr práce

Serbske Nowiny, vycházející v hornolužické srbštině, jsou jako deník relevantním prostorem projekce srbských oficiálních diskurzů. Po přečtení několika čísel Serbských Nowin si i běžný čtenář všimne specifického jazyka - určité prvky, postupy, obrazy a sdělení se v článcích o různých událostech opakují. To se týká např. adjektiv s pozitivní sémantikou a numerálií nebo adjektiv a adverbii, která mají intenzifikační funkci. Kretschmer (1999) se domnívá, že tuto vlastnost sdílí jazyk srbských médií s jazykem médií všech dalších postkomunistických zemí, a na vysvětlení oné specifičnosti upřesňuje, že má na mysli *die sehr ausgeprägte Klischeehaftigkeit der Mediensprache, ihre fast schon Übersättigung mit - festgelegten (und vorhersagbaren!) – Versatzstücken und Metaphern* (Kretschmer 1999: 219). Nakolik je pravdou, že je tato charakteristika společná pro všechna postkomunistická média¹ a zda je to také (jediný) důvod, proč je tato *Klischeehaftigkeit* v Serbských Nowinách přítomna, nechávám – ačkoliv jsem jiného názoru – bez komentáře, protože tato práce není komparativní. Souhlasím ale s jejím dalším názorem, že má opakované užívání stejných prostředků určitou estetickou funkci a – a to především – je projevem konkrétní ideologie:

Diese eigenartige Verbindung von Reichtum an Attributik zusammen mit der Vorgegebenheit der Ausdrucksmittel erinnert in gewisser Weise an die Skaldik. Allerdings steht dahinter nicht poetologische Tradition, sondern Ideologisierung der Sprache. (Kretschmer 1999: 219)

Popsat tuto ideologii či ideologie je také záměrem této práce. Termín ideologie přitom chápu ve smyslu *belief systems*, jak je definuje van Dijk (2000), tedy jako soubor myšlenek či představ. Pojem ideologie je v běžném jazyce konotováno záporně, podle definice van Dijka však ideologie nejsou samy o sobě dobré či špatné a i v této práci se termínem ideologie nestavím kriticky k obsahům, jež v diskurzu o kultuře nacházím.

Rozhodl jsem se zaměřit na zpravodajství o kulturních událostech, protože právě v něm je na první pohled zřetelná ona *Klischeehaftigkeit* a samo o sobě není vedlejší rubrikou jako ve velkých většinových periodikách, nýbrž má v SN své stálé místo – články o kultuře se pravidelně objevují i na titulní straně. Kulturní zpravodajství také zaujímá jedno z předních

¹ Wölkowa (1998: 183) naopak tvrdí, že po roce 1989 z publicistického stylu vymizel patos.

míst, co se zájmu čtenářů týče.² Konkrétními cíli práce je zjistit, jakým kulturním událostem je věnováno v novinách místo, jak jsou hodnoceny, tj. zda články evaluují výkony pozitivně a povzbuzují do další činnosti, nebo naopak výkony kritizují. Další otázkou je, zda se popisují jenom srbské kulturní události nebo i německé, respektive zda je tento rozdíl diskurzivně vůbec tvořen, a pokud ano, pak vyvstává otázka jakým způsobem. Srbština a srbská identita jsou dalšími otevřenými otázkami – jsou nějakým způsobem hodnoceny? Kromě těchto předem artikulovaných problémů počítám s tím, že se v analýze kulturního diskurzu SN objeví další témata, která jsou v něm, na první pohled více či méně, obsažena. Jak upozorňuje Homoláč (2009: 29), jsou v *diskurzu „o“ konstituovány i jiné objekty, identity a vztahy*, než o čem onen diskurz právě je, tedy co je jeho hlavním, nejvšeobecnějším tématem. Ačkoliv se tedy práce věnuje diskurzu o kulturních událostech, neznamena to, že se věnuje pouze obrazu kulturních událostí, nýbrž popisuje i další témata, jež se v diskurzu objevují. Diskurz o kulturních událostech budu analyzovat na základě korpusu získaného ze Serbských Nowin. Materiál a metody jsou popsány v kap. 2.1, resp. 3.1.

2.1 Analyzovaný materiál

2.1.1 Charakteristika Serbských Nowin

Před samotným popisem materiálu krátce představím jeho zdroj – Serbske Nowiny.³ Serbske Nowiny (dále jen SN) vycházejí jako večerník každý den od pondělí do pátku a jsou jediným srbským deníkem. Denní periodičnost, která pro tisk v menšinových jazycích není samozřejmostí (aktuálně neexistuje např. tištěný deník v irštině, přestože je irština prvním úředním jazykem Irské republiky, nebo ve velštině, která počtem přes půl milionu mluvčích⁴ výrazně převyšuje srbštinu i irštinu), a náklad 1700, resp. 2100 kusů⁵ dělá ze Serbských Nowin relevantní médium v srbské společnosti. SN jsou na rozdíl od dolnolužického Nowého

² Podle průzkumu, který byl proveden na konci 80. let, měli čtenáři největší zájem o informace z blízkého domova, druhé místo pak podle regionu obsadily informace o činnosti Domowiny nebo právě kulturní informace. Sport, politika nebo romány na pokračování byly dalšími kategoriemi. Srov. Elle 1992: 77.

³ K historii SN viz především Völkel (1984) či Rauch (1957).

⁴ Podle statistiky na internetových stránkách Llywodraeth Cymru/Welsh Government je to 732 200 osob. Data jsou přístupná z URL: <http://www.statswales.wales.gov.uk/TableView/tableView.aspx?ReportId=5502> [5.3.2011].

⁵ Údaj o nákladu v samotných novinách uveden není. Na dotaz, který jsem redakci ohledně počtu výtisků zaslal, mi bylo odpovězeno zdráhavě a po složitější komunikaci jsem vpsledku žádnou informaci nezískal. Uvedená výše nákladu se vztahuje na všední, resp. páteční číslo s přílohou. Data jsem získal z přehledu, který o SN na svých webových stránkách uvádí asociace evropských menšinových deníků Midas. Přehled je přístupný z URL: <http://www.midas-press.org/NR/rdonlyres/9A60B81F-15E1-4666-845F-BA4F174A2B56/0/serbskenowiny.pdf> [5.4.2011].

Casniku jednojazyčné. Jednou měsíčně pak vychází jako příloha německé vydání SN, které je ale primárně zaměřeno na jiné publikum – chce především informovat německé čtenáře o Srbech. SN mají zpravidla rozsah čtyř stran, některá vydání (bez jasného klíče periodičnosti) vycházejí v rozsahu šesti stran. V rozsahu čtyř stran vychází také páteční příloha Předzenak a s měsíční periodičností příloha Młodzina.

Jakožto jediné noviny s denní periodičností, mají SN mezi srbskými tištěnými médii výsadní postavení. Periodikum Katolski Posoľ má sice větší náklad, ale vychází jen jednou týdně a především není na rozdíl od SN koncipován jako národní deník – zatímco Katolski Posoľ se sám v hlavičce charakterizuje jako *časopis katolskich Serbow*, vidí SN samy sebe jako *wječornik za serbski lud*. Van Dijk (2001: 357) upozorňuje, že jsou situace, kde má rozhodující roli jedno médium a neexistují žádné jiné diskurzy nebo média, které by nabízely alternativní názory. Do jaké míry to platí i pro srbskou společnost, nemůžu kvalifikovaně hodnotit, protože k tomu by bylo potřeba prozkoumat jak další oficiální, tak neoficiální diskurzy a především recepci jednotlivých médií. Oficiální diskurzy nabízí především vysílání Serbského rozhłosu, ale není záměrem ani možností této práce porovnat, zda se například diskurz o kultuře v SN a v rozhlasovém vysílání od sebe liší. Prostorem pro neoficiální diskurzy je z médií především internet. Do roku 2010 existovalo internetové fórum Internecy, které mělo (mimo jiné) funkci alternativního média, které poskytovalo informace a postoje, jež v oficiálních médiích přítomny nebyly. Podle mých informací od zrušení Internec žádné podobné místo neexistuje.

2.1.2 Korpus

V získaném korpusu je celkem 133 článků, které jsem vyexcerpoval ze čtyřiceti čísel SN (je to zhruba 120 normostran textu). Šlo vždy o prvních deset vydání ve čtyřech různých měsících, a to konkrétně v lednu, dubnu, červenci a říjnu roku 2008.⁶ Cílem bylo zajistit relevantnost výsledků, tj. skloubit náhodný a systémový výběr materiálu. Systémovost spočívá v tom, že jsem vzal v úvahu články z průběhu roku, tj. neomezil jsem se pouze na jedno krátké období, které by se od ostatních mohlo vlivem nějakých okolností výrazně odlišovat. Pro prvních deset dnů, tj. vydání z prvních dvou týdnů zmíněných měsíců, jsem se rozhodl, abych získal korpus, který by byl svým rozměrem relevantní, ale zároveň příliš nepřekročil nutnou

⁶ Seznam všech relevantních čísel se nachází na konci této práce.

velikost. Měsíce leden, duben, červenec a říjen byly vybrány čistě náhodně, systémová je v tomto bodě pouze perioda tří měsíců. Články pak musely splňovat tato formální kritéria:

- referují o kulturních událostech, které již proběhly, tj. o události je z hlediska jazykového psáno v minulém čase (žádné pozvánky nebo informace o chystaných akcích)

- nejde o rozhovor (záměrem bylo pracovat s jedním druhem textu)

- jsou výhradně v hornolužické srbštině (SN vycházejí v srbštině, měsíčně pak vychází i německá příloha; vzhledem k tomu, že vychází vždy koncem měsíce, se ani do základního výběru čísel nemohla dostat)

Termín kultura chápu v této práci v úzkém slova smyslu. Kulturními akcemi mám na mysli především koncerty, divadelní a filmová představení, čtení, oslavy výročí, odhalení pamětní desky, církevní akce, dny otevřených dveří či školní akce. Do výběru jsem zařadil i články o výlovu rybníka, draní peří či výletu na kolech, což úplně neodpovídá stereotypické představě kulturní události. Do výběru jsem nezahrnul články, které sice obsahovaly informace např. o konferencích, byly ale výrazně politického charakteru. Články ze sportovní rubriky jsem ignoroval, ačkoliv i sportovní událost lze interpretovat jako kulturní. Naopak byly do výběru zahrnuty události se sportovní náplní, které měly charakteristiku vesnické zábavy (např. Power Serb). Vynechal jsem také několik krátkých článků, které byly vlastně jen popisky obrázků, tj. graficky zvýrazněné tučným písmem, svým rozsahem nevelké (jen pár vět). Stejně tak jsem se rozhodl zcela z práce vynechat popisky k obrázkům článků zařazených do korpusu. Do korpusu se dostalo i několik článků, které by v něm nemusely být (některé stojí na hraně, např. jsou napůl zpravodajské napůl recenzí). Při množství článků v korpusu ale tento nedostatek vidím jako pouhou statistickou chybu.

2.1.3 Struktura článků

Články o kultuře v SN ve své nejširší podobě sestávají ze sedmi prvků. Jsou to nadtitulek,⁷ titulek, perex, domicil, vlastní článek, obrázek a popiska k obrázku. Hlavní titulek má za úkol především zaujmout čtenáře, bývá proto také graficky zvýrazněný větším fontem a jinou – často červenou – barvou. Z titulku samotného není vždy zřejmé, o čem článek pojednává:

⁷ Wölkowa (1998: 183) při charakteristice publicistického stylu mluví o titulcích a podtitulcích. V případě SN však nestojí hlavní titulky na prvním místě, nýbrž jim předchází menší a graficky méně nápadný titulek. Z toho důvodu ho nazývám nadtitulek.

(1) Z pólскеj kulturnej skupinku⁸

Z tohoto titulku se čtenář dozví pouze informaci, že se někde objevilo několik organizovaných umělců z Polska, ale vlastní sdělení, co a kde skupina dělala, obsaženo není. K tomu je třeba vzít na zřetel nadtitulek, který obsahuje doplňující či vysvětlující informaci k titulku hlavnímu:

(2) *Program tradicionalneho lětneho swjedženja Bratrowstwa na wysokim niwowje*⁹
Z pólскеj kulturnej skupinku

Někdy nadtitulek rozvádí obsah titulku hlavního, resp. titulek komprimuje obsah nadtitulku.¹⁰ Tak je tomu v případě následujícím:

(3) *Tradicionalny janski swjedžen na Johanneumje*¹¹
Kubłaniščo swječiło

Titulek v předcházejícím příkladu obsahuje stejnou informaci, jen všeobecněji sdělenou. Vztah titulků a nadtitulků ale na první pohled nemusí být zřetelný:

(4) *Knižna premjera džěćaceje biblije*¹²
Je so to woprawdže wšitko stało?

Teprve z textu článku si čtenář může ujasnit jejich vztah. Na první pohled má titulek téměř bulvární charakter. Otázka v tomto případě nepochybuje o tom, zda skutečně došlo k události, kterou lze popsat jako knižní premiéru dětské bible, ani nepochybuje obsah bible, nýbrž cituje otázku jednoho dítěte směřovanou na faráře, který jim novou knihu představil a zároveň dětem vyprávěl biblické příběhy. Stejně tak

(5) *Žabka šlapka wuknje skakać*¹³

⁸ SN 4: 4

⁹ Ibid. Kurzívu v následujících příkladech používám pro zřetelné grafické rozlišení nadtitulků. Příklady nejsou číslovány, protože nejsou součástí samotné analýzy diskurzu.

¹⁰ Vlastní novinářské postupy, tj. v jakém pořadí vznikají jednotlivé části článku, nejsou pro tuto práci relevantní.

¹¹ SN 127: 4

¹² Ibid.

¹³ SN 133: 1

nepřináší relevantní informaci o tom, že se jednalo o další premiéru dětské knihy. To je ale už zřejmější z nadtitulku

(6) *Knižna premjera wo dalších dožiwnjenjach zwěrjatow*¹⁴

V některých případech je nadtitulek s titulkem spojen v jeden (ne nutně záměrně) syntaktický celek:

(7) *Na kónclětnym zarjadowanju Smjerdžanskeje rejwanskeje skupiny*¹⁵

Džěťawosć zašěho lěta bilancowali

(8) *Njebjelčenko na mytowanski zarjadowanju w Nižozemskej*¹⁶

Za Łužicu a Serbow wabili

Pod hlavním titulkem se nachází perex. Perex je úvodem, shrnutím článku, obsahuje nejrelevantnější informace. Po perexu následuje vlastní článek, který je uveden domicilem, v němž je obsažena informace o lokalitě, autorovi článku a/nebo zpravodajské agentuře či jiném mediálním zdroji. Rozsah vlastního textu článků v získaném korpusu se pohybuje zhruba od 80 do 550 slov. Součástí článků bývají někdy obrázky, které nemají pevně stanovené umístění, mohou tedy článku předcházet, být pod ním, vedle, nebo graficky jeho součástí. Pod obrázky lze najít popisky, které můžou rozvíjet informace v článku o další detaily, např. kdo se dále události zúčastnil, co bylo ještě v nabídce, nebo opakuji fakta uvedená v článku.

V analýze jsem zohlednil nadtitulky, titulky, perexy a v první řadě vlastní texty článků. Domicil v citátech neuvádím, výjimku tvoří v několika případech citace celých článků. Autorství článků není pro mou analýzu relevantní, i když si uvědomuju, že v jiném pojetí práce by mohlo mít svou váhu. Texty pod obrázky také nebyly analyzovány, s přihlédnutím k tomu, že jsem z analýzy vyřadil zprávy o kulturních událostech, které byly pouze ve formě obrázku a popisky k němu.

¹⁴ Ibid.

¹⁵ SN 5: 6

¹⁶ SN 193: Př 1

3. Teoretické základy práce

3.1 Metoda

Diskurz chápu jako soubor mluvných a/nebo psaných textů. Protože se tato práce věnuje diskurzu o kultuře v SN, je diskurz, který analyzuju, pouze součástí diskurzu širšího. Pokud bych chtěl analyzovat diskurz o kultuře v srbské společnosti v celé jeho šíři, což je per se nemožné, musel bych zohlednit ještě i nejen v této práci neanalyzovanou část diskurzu v SN, ale i rozhlasové vysílání, oficiální dokumenty, privátní komunikaci a v neposlední řadě i cizojazyčné, tedy nesrbské texty.

V práci se opírám především o některé postupy diskurzně-historické metody, tak jak jsou představeny a aplikovány především ve Wodak *et al* (1998). Diskurzně-historická metoda byla vyvinuta jako metoda kritické analýzy diskurzu, jejíž představitelkou Wodak je. Tato analýza ovšem není kritickou analýzou diskurzu, mým záměrem není ukazovat na rozpory mezi diskurzem a „realitou“, ani na protikladné argumentace v diskurzu samotném. Kritická analýza diskurzu si klade za cíl, do diskurzu vstupovat a ovlivňovat ho. Moje práce tento cíl nemá, a i kdyby měla, podobně jako Homoláč (2009: 170), jsem skeptický k tomu, jakým způsobem by mohla mít teoretický vliv na analyzovaný diskurz.

Základní princip diskurzně-historické metody je triangulace - používají se poznatky z různých vědeckých disciplín, v rámci jedné analýzy se analyzují různá data a v potaz se berou informace o historickém pozadí. Tato práce se odlišuje tím, že zkoumá uzavřený soubor textů z jednoho zdroje – jde tedy o analýzu části specifického diskurzu, který nemusí být diskurzem univerzálním ani převažujícím. Druhé dva zmíněné postupy v práci zohledňuju.

Protože je diskurz definován mimo jiné jako sociální jednání, není pro něj relevantní pouze obsah textů samotných, nýbrž i mimotextové obsahy. Analýza diskurzu je *notwendigerweise verknüpft mit extralinguistischen Variablen, mit Fragen, die Textplanung und Textverstehen betreffen* (Wodak *et al* 1990: 53). Tyto mimojazykové proměnné jsou lze nazvat kontexty. Wodak (2001: 67) rozlišuje čtyři úrovně kontextu:

1. bezprostřední, textový kontext, tedy ko-text
2. intertextový a interdiskurzí vztah mezi promluvami, texty, žánry a diskurzy
3. mimojazykové sociální/sociologické proměnné a institucionální rámce „situačního kontextu“
4. širší sociopolitický a historický kontext, v němž jsou diskurzí postupy zasazeny a s nímž souvisí.

Shi-xu (2005: 20) vidí diskurz jako nerozlučné spojení textu a kontextu. Podle něj není diskurz jen jazykově konstituovaný psaný či mluvený text – kontext je podle něj inherentní součástí diskurzu. Van Dijk věnuje vztahu diskurzu a kontextu celou monografii (van Dijk 2008a), podrobnější vztahy diskurzů a kontextů, než jak je představuje Wodak, však pro tuto práci nejsou nezbytné. Pro analýzu je nejméně problematický ko-text, protože ten je vždy přesně definovaný, ačkoliv i on sám nemůže ve všech případech být jediným zdrojem interpretace. Další druhy kontextů jsou v různé míře analyzovatelné, protože je vždy rozhodující, kolik informací o kontextu analytik má. Rozsah faktů, která má analytik k dispozici, ovlivňuje analýzu diskurzu stejně jako rozsah sdílených vědomostí/znalostí účastníků diskurzu ovlivňuje jeho průběh a vzájemné porozumění.

Zatímco kritická analýza diskurzu chce poukazovat na nerovnoměrnosti ve společnosti a objekty jejího zkoumání jsou především diskriminace, vyloučení a moc, já ve své práci takový cíl nemám. Primárně se orientuju na ideologie, které jsou v diskurzu obsaženy, a prostředky, jimiž jsou tvořeny. Ideologie přitom nechápu jako mocenské prostředky, nýbrž jako systém představ a přesvědčení.

Mimojazykový svět neanalyzuju, i když se o mimojazykový kontext při analýze opírám. Není ale pro mě relevantní, jaká je „pravda“. Pokud tedy popisuju obranné strategie, neanalyzuju tím, zda je srbská identita ohrožena, ale jak je její ohrožení diskurzivně konstituováno. Zda jsou např. Srbové utlačováni nebo ohroženi německou většinou, není předmětem této práce. Podobně není relevantní, jaké jednání analyzované strategie očekávají nebo způsobují, nýbrž jaký obraz zprostředkovávají. V případě, že jsou v textu čtenáři vyzváni, aby šli na výstavu, není důležité, zda tam půjdou, nýbrž co je tímto apelem konstituováno.

V rámci diskurzivně-historické metody byl vyvinut koncept strategie. Strategie jsou více či méně konkrétní plány, které slouží k dosažení určitého cíle. Strategie nejsou ale nutně plánovány a nejsou prostředkem instrumentalizace. To znamená, že strategie mohou být používány vědomě i nevědomě a že mohou být automatizovány (Wodak *et al* 1998: 73ff.). Pro tuto práci (a pro diskurzivně-historickou metodu vůbec) je otázka záměrné a nezáměrné aplikace strategií irelevantní. V této práci mě nezajímají konkrétní mimojazykové cíle, ani autorství diskurzu.

Wodak *et al* (1998) v popisu národní identity rozlišuje konstruktivní, obranné, ospravedlňovací, transformační a destruktivní strategie. V jejich rámci se pak objevují další, jim podřazené substrategie. Konstruktivní strategie podle Wodak *et al* (1998) etablojí

identitu tím, že diskurzivně ukazují na jednotu, identifikaci, solidaritu a vyloučení. Obranné strategie se snaží ohroženou identitu zachovat a reprodukovat. Ospravedlňovací strategie chápe jako podskupinu strategií obranných, já je zařazuji samostatně. Transformační strategie etablovanou identitu diskurzivně převádí na identitu jinou a strategie destruktivní chtějí určité části národní identity odbourat. Zatímco Wodak *et al* (1998) zkoumá výhradně národní identitu, tato práce je dopředu otevřena i jiným okruhům. Proto jednotlivé strategie částečně uplatňují i na jiné otázky než je právě identita. Strategie nejsou a priori implementovány na materiál. Naopak, na materiálu se teprve ukáže, které strategie se v něm objevují. Jednotlivé strategie jsou naplňovány argumentačními schémata (např. pozitivní sebeobraz schématem kvalitní kultury) a tato schémata jsou realizována konkrétními jazykovými prostředky (např. výběr lexémů, syntaktické prostředky). Protože je moje práce analýzou diskurzu, budou mě zajímat především argumentační schémata. Prostředky její realizace není možné opomenout, ale nestojí v centru zájmu této práce.

Zařazení jednotlivých substrategií do vyšších strategických kategorií (konstruktivní, obranné atd.) není zcela jednoznačné a předem dané. Kontinuita je tak u Wodak *et al* (1998: 79ff.) strategií konstruktivní i obrannou. Pozitiva pak zařazuje k transformačním strategiím, zatímco já je řadím ke strategiím konstruktivním. Rozhodující jsou v každém jednotlivém případě argumentační schémata, neboť jedna a ta samá strategie může sloužit k různým účelům.

3.2 Exemplární analýza

V této krátké kapitole chci na jednom článku ukázat základní jevy a strategie, které se objevují v kulturním diskurzu SN. Vědomě se zaměřuju na body, které následně v práci představuju. Pro lepší přehlednost uvádím nejdříve plné znění článku a v následujícím komentáři postupně jednotlivé odstavce. Nejprve tedy celý článek:

Jubilejny jolka-swjedzeń znowa syły ludzi przywabił

Z dorostowej skupinu na jowišču

Nuknica (AH/SN). Nic jeno zabawny program, ale tež słódne krupjane a całtowe kołbasy a potćik wabjachu tež lětsa mjeztym hižo dżesaty raz młodostnych runje tak kaž staršich ludzi do Nuknicy na tradicionalny jolka-swjedzeń. „Smy kaž hižo zašće lěta jara spokojom z wothłosom našeho swjedżenia“, měnješe Hannes Bulank, bilancujo zarjadowanje. Dale wón praji, zo je při organizaciji jara wažne, zamołwitosć kóždeho wobłuka jednej wosobje přewostajić. Tak su stari a młodzi wjesnjenjo, ale tež

značí a přeceljo ze susodnych wsow jara angažowani a přeco z nowymi idejemi w kruhu Nukničanskeho wjesneho kluba witani.

Z mnohimi tryskami a žortami wjedžeše Marko Jurk přez nimale dwuhodžinski program, zapřiijejo tež publikum z małym kwisom a spominajo na temy programow minjenych džesać lět. Lětsa steješe wokřewjacy wječor pod heslom „Ruske bajki“. Zahajejo program zaspěwa jolkachór, kotryž mjenowaše so lětsa chór rubježnikow, pod nawodom Michała Cyža a na teksty Kukowčana Pětra Raba, kiž hižo džesać lět z tójšto idejemi a wulkim elanom za swojim nadawkom steji. Wjele přikleska žnjeješe w poňnje wobsadženej bróžni wospjet SG Sněhowka, kotraž měješe někotre ideje, kak móhli so bytostne serbske problemy rozrisać. Premjeru měješe lětsa dorostowa skupina Tak – a – tak pod nawodnistwom Stanija Bržzana, kotraž program ze spěwomaj wobohaći.

Jan Pjech – wón bě sej přeni raz z Noweje Wjeski na Nukničanski jolkaswjedzeń dojeť – měnješe, zo je to wulkotne, štož lajkojo tu na nohi stajeja. „Sam wěm, kelko džěta a prócy za tajkim programom tči“, rjekny zahority lajski džiwadźelnik Chróšćanskeje džiwadłoweje skupiny. „Wosebje při wuhotowanju a zastaranju hosći su so Nukničenjo zaso jara prócowali“, praješe Weronika Bulankowa z Jawory, wuzběhujo předewšěm rjane kostimy a jewišćowy wobraz. Lětuša jolka při miłym zymskim wjedrje bě zaso ryzy serbski swjedzeń. Na tutón niwow klětu nawjazać budže organizatoram zawěsće wulke wužadanje. (SN 9: 4)

Následuje rozbor po jednotlivých odstavcích. Vyjma nadtitulku a titulku jednotlivé věty článku pro lepší orientaci v analýze čísluju:

Jubilejny jolka-swjedzeń znowa syty ludži přiwabiť
Z dorostowej skupinu na jewišću

V nadtitulku se čtenář dozvídá o jubilejním svátku. Skutečnost, že je událost jubilejní, ukazuje, že má už delší tradici a odkazuje na kulturní kontinuitu. Jiný druh kontinuity je vyjádřen v *znowa přiwabiť* – svátek opět nalákal diváky, a to znamená, že je oblíbený a že jeho dřívější ročníky pravděpodobně probíhaly v pořádku (jinak by návštěvníci znovu nepřišli). Titulek, který ve zpravodajství mívá poutavý obsah, je v tomto případě (a mnoha dalších) takřka nicneříkající.

Nuknica (AH/SN). (1) Nic jeno zabawny program, ale tež slódne krupjane a całtowe kołbasy a potčik wabjachu tež lětsa mjeztym hižo džesaty raz mlódotnych runje tak kaž staršich ludži do Nuknicy na tradicionalny jolka-swjedzeń. (2) „Smy kaž hižo zaše lěta **jara** spokojom z wothłosom našeho swjedženja“, měnješe Hannes Bulank, bilancujo zarjadowanje. (3) Dale wón praji, zo je při organizaciji **jara** wažne, zamołwitosć kóždého wobłuka jednej wosobje přewostajić. (4) Tak su stari a mlódzi

wjesnjenjo, ale tež znači a přečeljo ze susodnych wsow **jara** angažowani a přeco z nowymi idejemi w kruhu Nukničanskeho wjesneho kluba witani.

Úsek (1), tedy úvodní věta, poutá čtenáře informací o zajímavém programu a nadto zmiňuje pohoštění, kterého se návštěvníkům dostalo – ukazuje tak, že bylo více dobrých důvodů se události zúčastnit. Dále říká, že je to už desátý ročník a že jde o tradiční svátek – dvakrát je tedy zmíněna jeho kontinuita. Svátku se zúčastnili mladí i starší, což ukazuje, že je svátek otevřen všem bez rozdílu věku. Následuje citát (2), podle zájme *naš* jde buď o organizátora nebo obyvatele Nuknice, který vyjadřuje spokojenost, tj. hodnotí kulturní událost jako dobrou. Kromě pozitivního sebeobrazu se zde promítá také legitimující strategie autority – citát, ač subjektivní, má v článku funkci objektivního hodnocení. V části (3) je zřetelnější, že jde o organizátora (i když nadále může být a pravděpodobně bude z Nuknice). (3) připravuje čtenáře na informace v (4), kde se dozví, že staří, mladí, známí a přátelé – tedy různé kategorie osob společně (topos pospolitosti) – jsou velmi angažovaní (topos pracovitosti), tj. podílejí se na přípravě svátku, a jsou vítáni – což umocňuje dojem přátelské atmosféry.

(5) Z **mnohimi** tryskami a žortami wjedžeše Marko Jurk přez **nimale** dwuhodžinski program, zapřihejo **tež** publikum z małym kwisom a spominajo na temy programow minjenych džesać lět. (6) Lětsa steješe wokřewjacy wječor pod hesłom „Ruske bajki“. (7) Zahajejo program zaspěwa jolkachór, kotryž mjenowaše so lětsa chór rubježnikow, pod nawodom Michała Cyža a na teksty Kukowčana Pětra Raba, kiž **hižo** džesać lět z **tójšto** idejemi a **wulkim** elanom za swojim nadawkom steji. (8) **Wjele** přikleska žněješe w **połnje** wobsadženej bróžni wospjet SG Sněhowka, kotraž měješe někotre ideje, kak móhli so bytostne serbske problemy Brězana, kotraž program ze spěwomaj wobohaći.

V (5) je čtenáři poskytnuta informace, že událost trvala *téměř* 2 hodiny a byla naplněna *mnoha* vtipy. Na tomto místě upozorňuji na evaluátory, které se v článku objevují a které jsem v něm vyznačil tučným písmem. Tyto evaluátory mají společné to, že mají intenzifikační funkci. V kulturním diskurzu se objevují v podobném rozsahu jako v tomto článku. Mají přitom vždy za úkol, navodit ještě lepší dojem z události – umělci nesklidí potlesk, nýbrž *velký* potlesk, nebo – stále v úseku (5) – program trvá *téměř* dvě hodiny a nikoliv *necelé* dvě hodiny. Kromě vtipů návštěvníci měli možnost se zúčastnit *také* malého kvízu (opět jedna forma intenzifikace, ukazuje na šíři nabídky), a poté je zase zmíněna kontinuita svátku – *minjenych džesać lět*. V (6) je večer pozitivně zhodnocen jako *wokřewjacy*. (7), podobně jako (6), přináší informaci o tom, jak se *letos* (v protikladu k minulým letům, tedy opět názna

kontinuity) něco jmenuje, a říká o jednom z organizátorů, že už deset let (kontinuita) s mnoha nápady a velkým elánem (tj. intenzifikace pozitiv) plní svůj úkol (pracovitost). V (8) se píše o velkém potlesku v plně obsazeném sále, a pokud přijmeme tezi, že potlesk i obsazení sálu na kulturní akci je pozitivní, ačkoliv samotná substantiva pozitivní sémantiku nenesou, pak se jedná opět o intenzifikaci pozitivních vlastností kulturní události. Potlesk sklidila *opět* Sněhowka (čtenář buď ví, nebo se teď může domnívat, že vystoupila i na minulém ročníku/ročnících), což opět ukazuje na kontinuitu. Zmínka je i o problémech, které Srbové mají, a o tom, že byla navržena jejich řešení (z kontextu události pravděpodobně ne zcela vážně myšlená), další informace o problémech, jaké to jsou konkrétně, čtenář nezíská, problémy tedy v textu nejsou tematizovány. Skupina Tak-a-tak měla v (9) *letos* (kontinuita) svou premiéru (premiéru snad ve smyslu premiéry na tomto svátku, ne ve smyslu svého úplně prvního vystoupení v historii) a dvěma písničkami obohatila představení, tj. její vystoupení bylo přínosem (pozitivum).

(10) Jan Pjeh – wón bě sej přeni raz z Noweje Wjeski na Nukničanski jolkaswjedzeń dojět – mjenješe, zo je to wulkotne, štož lajkojo tu na nohi stajeja. (11) „Sam wěm, kelko džěła a prócy za tajkim programom tči“, rjekny zahority lajski dźiwadźelnik Chróšćanskeje dźiwadłoweje skupiny. (12) „Wosebje při wuhotowanju a zastaranju hosći su so Nukničenjo zaso **jara** prócowali“, praješe Weronika Bulankowa z Jawory, wuzběhujo předewšěm rjane kostimy a jewišćowy wobraz. (13) Lětuša jolka při miłym zymskim wjedrje bě zaso **ryzy** serbski swjedzeń. (14) Na tutón niwow klětu nawjazać budže organizatoram **zawěsće wulke** wužadanje.

V (10) je parafrázován jeden z účastníků, který vyjadřuje uznání neprofesionálům. Program hodnotí pozitivně a tím ho i legitimuje. (11) přináší jeho přímý citát, v němž opět ukazuje respekt před nasazením, námahou či pracovitostí organizátorů, a teze o tom, že ví, kolik práce měli s přípravou, je podložena informací, že sám je zapálený (pozitivum) amatérský herec. Následuje další citát (12), v němž si jiná účastnice pochvaluje pohostinnost organizátorů, a v nepřímém citátu se ještě říká, že se jí líbily kostýmy (pozitivum). *Letošní* (stejně jako předešlé čtyři výrazy *lětsa* odkazuje na kontinuitu) svátek se odehrál za pěkného počasí, tj. dobrých vnějších podmínek a byl opět (kontinuita) čistě (intenzifikace) srbským svátkem (ona *srbskost* není v diskurzu vysvětlována). (13) pak přináší postoj autora článku, který tvrdí, že napřesrok (kontinuita) navázat na letošní úroveň bude jistě (intenzifikace) velká (intenzifikace) výzva, tj. nepřímo hodnotí vysokou kvalitu představení (pozitivum).

Stejně jako v této krátké analýze se i v kulturním diskurzu SN některé toposy vyskytují poměrně často (pozitivní hodnocení kultury, kontinuita), některé méně často (legitimace, respekt) a některé jen okrajově (negativa, problémy). Následuje přehled strategií, které se v diskurzu objevují.

3.3 Přehled strategií

Následuje tabulka, v níž je uveden základní orientační přehled strategií a jejich argumentačních schémat, tak jak se objevují s diskurzem o kultuře v SN. Tabulka si v žádném případě si nečiní nárok na úplnost. Chci jí pouze naznačit, jaké strategie se v získaném korpusu objevují a co budu v následujících kapitolách dále analyzovat.

Přehled strategií

Strategie	Argumentační schéma	Prostředky realizace
<i>Konstruktivní strategie</i>		
Sebestřednost		výběr článků atribut serbski – <i>dodać serbski zynk</i> nerestriktivní používání atributu serbski – <i>serbski basnik Beno Budar</i>
Pozitivní sebeobraz	topos kvalitní kultury	pozitivní atributy, intenzita
	topos pracovitosti	<i>wučerpany</i> , negativa jako důkaz náročnosti – <i>štož scyła tak lochko njebě</i>
	topos dobrého průběhu událostí	pozitiva, superlativy – při najrjejšim wjedrje
Singularizace	topos jedinečnosti	na lexikální úrovni – jónkrótny, wosebity
	topos pospolitosti	na lexikální úrovni – zhromadność, zjednočić
<i>Obranné strategie</i>		
Kontinuita		kolikátý ročnik, <i>tradicionalny, wupruwowane wašnje</i>
Legitimace	topos autority	přítomnost prominentních hostů vyjádření respektu
<i>Ospravedlňovací strategie</i>		<i>Mała, ale wobhladanja hódna wustajeńca</i>
<i>Transformační strategie</i>	topos dobré nálady	odporovací věty so bjez přestaća deščowaše, ale mazane črije a cholowy njemylachu
<i>Destrukční strategie</i>	topos zániku	negace, <i>lědma něhdže serbski spěw słyšiš</i>

4. Konstruktivní strategie

4.1 Sebestřednost

Při prohledávání korpusu jsem zjistil, že použití zájmena „my“ je minimální - jeden doklad – což v případě jazyka, který gramatickou osobu umí vyjádřit příslušným slovesným tvarem, není překvapující. Větší zastoupení mělo používání gramatických forem 1. os. pl. To se omezuje téměř výhradně na citáty, mimo ně se objevuje 1. os. pl. pouze u článků, v nichž zástupce určité skupiny popisuje společné chování, např. při pospisu výletu *podachmy so do Budyšina*, dále třeba *woswječichmy wobchadničku* nebo *w dalšim džělu słyšachmy spěw*. „My“ je jasně vymezeno a nevztahuje se k Srbům jako etniku, celku, nýbrž k uzavřené skupině, jejímž členem autor článku byl. Podle terminologie ve Wodak (1999: 45ff.) jde v těchto případech o *addressee-exclusive* „my“, tj. „my“, které se vztahuje pouze na řečníka a danou omezenou skupinu lidí, resp. autora článku a takovou skupinu – nikoliv na čtenáře a potažmo Srby jako celek. Novinové texty se naopak staví do objektivní role, když o Srbech píšou ve třetí osobě: *Serbja, a to je tutón galaprogram znowa pokazał, maja krasne spěwy*.

Jak ukážu v této kapitole, pro kulturní diskurz SN je typická sebestřednost. V běžně užívaném jazyce má sebestřednost negativní konotace. V této práci je sebestřednost chápána neutrálně jako ekvivalent německého *Selbstfokkusierung* nebo anglického *self-focus*. Záměrně se vyhýbám termínu *ethnocentrismus*. Ačkoliv jsou SN menšinovým médiem, nelze na základě mé analýzy určit, zda jsou jevy, které v diskurzu nacházím, podmíněny tím, že jde o diskurz menšiny, a nakolik jde o jevy typické pro regionální zpravodajství. Aby bylo možné odpovědět na tuto otázku, bylo by nutné srovnat kulturní diskurz SN s kulturním diskurzem jiných, většinových médií.

V získaném korpusu se převážná většina článků věnuje událostem ze srbského kulturního života, německé kulturní události bez srbské účasti či tematiky mají malé zastoupení a zahraniční kulturní události bez srbské účasti či tematiky se nevyskytují vůbec. Srbské kulturní události v Serbských Nowinách tedy stojí v centru pozornosti. To lze připsat skutečnosti, že jde zároveň o srbské, regionální a ještě k tomu menšinové periodikum. Srbskost v článcích není vyjádřena jen implicitně (náplň události, účastníci), nýbrž i explicitním užíváním především atributu *serbski*. Atribut *serbski* má v textech několik základních funkcí. Objevuje se v několika základních kontextech:

- jako součást vlastních jmen (Serbski ludowy ansambl)
- identifikátor (srbský superintendant versus německý)

- zdůrazňující atribut (serbske poskitki)
- ve výčtech (srbští, čeští a němečtí spisovatelé)

Vedle toho se atribut *serbski*, resp. jiné prostředky, které mají za úkol zdůraznit nebo poukázat na srbskost akce, objevuje v kontextech, kde je jeho přítomnost z obsahového hlediska zbytečná, protože v nich není možná záměna. Uvedené funkce se podobně jako strategie v některých případech překrývají.

Atribut *serbski* jako součást názvů mnoha institucí, např. Serbski ludowy ansambl, Serbski dom, Serbski rozhtós, Serbski institut, Serbski kulturny archiv, Zwjazk serbskich wumělcow, je v textech hojně zastoupen, ale jeho užití je v těchto případech závazné. Pro analýzu by mělo smysl popsat, zda se v jednotlivých článcích kompletní názvy institucí s atributem *serbski* opakují, nebo zda jsou nahrazovány pouze substantivy (archiv, zwjazk), zkratkami či případně deikticky. S výjimkou Serbskeho ludoweho ansamblu, který je běžně zkracován na SLA však k opakování celých názvů ani zkratk v získaném korpusu nedochází. Užívání atributu *serbski* v těchto názvech v analýze proto není zohledněno.

4.1.1 Pleonastické užívání atributu *serbski*

Při tvorbě zpráv/novinových článků jsou relevantní vědomosti/znalosti, které má producent zpráv, a stejně tak ty, které má recipient. Nelze tvořit zprávy bez předchozích vědomostí a naopak zprávy bez nových faktů nejsou zprávami.¹⁷ Otázka, co ví producent a co ví recipient a nakolik vzájemně vědí, co ví druhý, přesahuje potřeby této práce, přesto je v případě sebestřednosti relevantí. Van Dijk (2004: 80) tvrdí, že novináři *usually know much more about news events and news actors than they write in the paper*. V případě sebestřednosti je to ale právě naopak. Autoři v článcích uvádějí informace, které čtenáři znají.

V některých případech jsou atributem *serbski* označeny všeobecně známé osobnosti srbského kulturního života. Protože jsou SN srbským periodikem určeným v první řadě pro srbské čtenáře, je atribut v těchto kontextech nadbytečný:

¹⁷ I případně nepravdivé články v bulvárním tisku vycházejí z nových vědomostí. Tak např. ve smyšleném příkladu *XY měla na večírku volné šaty. Podle některých by mohla být těhotná!* získal autor novou informaci, že XY na sobě měla volné oblečení, a na tomto základě může stavět tezi, že by mohla čekat dítě. I kdyby šaty nebyly volné, fungovala by tato nepravdivá informace jako určitá vědomost. Naopak u čtenáře se předpokládá, že ví, že XY momentálně těhotná není, kdyby těhotná byla, nemohla by paralelně znovu otěhotnět a zároveň by to nebyla nová zpráva.

- (9) Twórby **serbskich**¹⁸ komponistow Korle Awgusta Kocora, Hince Roja, Jana Cyža, Jura Měťška, Jana Pawoła Nagela, Ulricha Pogody, Jurja Winarja a Detlefa Kobjele interpretowachu instrumentalnej wuměłči a spěwar z woprawdźitej serbskej čućiwošću. (SN 1:2)
- (10) Wón skedźbni tež na to, zo bě **serbski** spisowaćel Beno Budar wšitke 30 króc pódlu a je tak na wosebite wašnje swjatk sobu wuwil. Wustajeńcu móžeće sej hač do kónca awgusta w Budyskej SKI wobhladać. (SN 129:2)
- (11) Tójšto aplawsa žnějachu **serbscy a wukrajni basnicy**, kotřiž ze swojeho najmlódšeho tworjenja přednošowachu, předewšěm Beno Budar za swoju najnowšu baseń „Běhanka“, kotraž je přiměřena rytmusej při modernym sporće nordic walkingu. Tež **mlodži serbscy poeća** a recitatorojo so słowa jimachu. Tak přednjeseštej mjez druhim Julija Nawkec a Monika Hajdanec basnje Maksymiliana Nawki, Měranj Cušcyneje a **dalšich serbskich wuměłcow**. (SN 129:2)

V příkladech (9) a (10) atribut *serbski* označuje v srbském světě známé osobnosti, které jsou jako Srbové indentifikovatelné i bez explicitního vyjádření. Příklad (10) by měl své opodstatnění v případě, že by se jednalo o např. mezinárodní svátek poezie nebo – a to především – kdyby článek byl určen nesrbskému publiku, které zároveň není obeznámeno se srbskou literární scénou. Podobně je tomu v příkladu (11), který referuje o svátku srbské poezie. V článku se píše o tom, že během svátku přednášeli i němečtí a zahraniční básníci, nicméně citát bezprostředně navazuje na informaci, že recitoval Beno Budar. Čtenáři se nejdřív dozvědí, že si slovo vzali také *mlodži* (tj. *mladí* srbské básníci v kontrastu ke *starším* srbským básníkům, tady konkrétně Beno Budar, nikoliv např. *mladí srbské* v kontrastu k mladým *německým*) *serbscy poeća a recitatorojo*, a následuje výčet mladých Srbů, recitátorů a autorů, kteří jsou jako Srbové identifikovatelní už podle jména, a tento výčet je uzavřen frází *dalšich serbskich wuměłcow*, v níž se opět objevuje již známá informace. V případě umělců, kteří nejsou Srbové, atribut *němski* (nebo jiný) najdeme zřídka:

- (12) Po tragediji „Romeo a Julia“ a komediji „Wjele hary wokoto ničeho“ w minjenymaj lětomaj pokaza 25 šulerjow 7. do 12. lětnika tónkróc wjesołu zamylensku hru „Són lětnjeje nocy“, jednacu w raju soninow. Tutón kruch bě **Shakespeare** „přěnjotnje za janski džeń spisať. Tuž so wón derje k janskemu swjedženjej gymnazija hodži“, měnješe Marlene Schindler. (SN 127:4)

Stejně jako v příkladech (9) a (10) by i znění prostřední věty příkladu (12) mohlo být *Tutón kruch bě jendźelski spisowaćel Shakespeare přěnjotnje za janski džeń spisať*. Obecné

¹⁸ Všechny tučně zvýrazněné části citovaných příkladů jsem takto označil sám pro lepší přehlednost (S.T.).

povědomí o Shakespearovi a Benu Budarovi, přinejmenším o jazyce jejich tvorby, musí být mezi čtenáři SN obdobné.

U méně známých osobností – především mají-li německé jméno – může atribut *serbski* buď upřesňovat, že se nejedná o Němce, nebo mít funkci identifikační (např. *srbský* versus *německý* superintendant, pokud je v článku řeč o dvou superintedantech a neopakují se vlastní jména), u žen je pak rozdíl mezi pleonastickým a nepleonastickým používáním zřejmý – sufixy ženských srbských příjmení jasně ukazují na srbský původ, především u žen nevdaných,¹⁹ neboť praxe v srbských médiích je na rozdíl od českých ta, že srbskými sufixy ženských příjmení nejsou automaticky cizojazyčná ženská jména začleňována do systému jazyka. Zatímco v českých médiích získávají cizí ženská příjmení sufix *-ová*, mimo jiné aby nedocházelo k nesprávným syntaktickým interpretacím (v *posledním setu porazila Williams Navarro* oproti *v posledním setu porazila Williamsová Navarrovou*), v srbských médiích jsou sufixy ženských srbských příjmení vyhrazeny výlučně Srbkám a slouží jako (sebe)identifikační faktor. Následující příklad je z článku o divadelním představení v srbsčině. Protože dívka účinkuje v srbskojazyčné hře, mluví srbsky, je Srbkou,²⁰ nese její příjmení sufix pro svobodné dívky:

(13) Cyle wosebity aplaws je sej sydomlětna Maria-Helena **Bretschneider**ec zaslužifa, kotrejež talent drje tči nimo dokładneho hraća we wuknjenju rěčow. (SN 66: Př 1)

Jména nesrbských osobností, ať jsou to osobnosti známé nebo ne, zůstávají bez sufixu:

(14) Wjerškowe zetkanje wosom wodźacych industrijnych statow swěta (G8) w Japanskej je po měnjenju zwjazkoweje kanclerki Angele Merkel (CDU) mjezynarodne džěto zesylnilo.²¹
(SN 132:2)

Tato praxe je podmíněna pravděpodobně dvojjazyčností – díky znalosti němčiny nezní příjmení bez ženského zakončení nápadně – a také specifickostí srbského systému, který rozlišuje ženy vdané a svobodné, a možnou komičností, jež by formy jmen jako Chelsea Clintonec vzbuzovala.²² Především pak je to pravděpodobně snaha oddělit *svoje* od *cizího*.

¹⁹ Sufix *-owa* u vdaných žen by mohl být zaměnitelný se stejným sufixem v jiných slovanských jazycích.

²⁰ Minimálně v rámci diskurzu SN. O skutečné příslušnosti k etniku, o vztahu národnosti a jazyka tato práce nepojednává.

²¹ SN, 9.7.2008, s. 2. Příklad není ze získaného korpusu.

²² To ovšem neplatí pro pojmenování více rodinných příslušníků. Tak je např. řeč o nizozemském manželském páru Van Ede: **Van Edecy** běchu na to zwiski ke Krabatowemu towarstwu a k wšelakim městnym a wokrjesnym

V následujících třech příkladech je v kontrastu vidět pleonastické užívání atributu *serbski*, resp. subjektu *Serbowka*, což je další prostředek, jímž se v SN explicitně vyjadřuje příslušnost k srbské národnosti:

(15) Na třecim poschodze předstaji **serbska** ratarka ze Židžinoho Margita **Haucyna** wudźěłki wot butry hač k runklicy, kotrež běchu serbsce pomjenowane. (SN 4:4)

(16) Do najlěpšich džensnišich hrajerkow tutoho elektroniskeho nastroja słuša młoda **Serbowka** Carolina **Eycec**, kotraž je z nim tež zwonka Europy wulce požadana interpretka. (SN 66: Př 4)

(17) Na pućowanju wobdźělichu so braniborska zapóslanča Zelenych **Cornelia Behm** a zapóslancaj Lěwicy z Braniborskeje a Sakskeje. (SN 130:2)

V příkladu (15) se *serbski* a v příkladu (16) *Serbowka* vztahují k ženským jménům, z jejichž sufixů je zřejmé, že jde o Srbky. Pokud atributy z věty vypustíme, obsah věty se nezmění a také informace o tom, že jsou to Srbky, bude zachována - *Na třecim poschodze předstaji ratarka ze Židžinoho Margita Haucyna wudźěłki* a stejně tak *Do najlěpšich džensnišich hrajerkow tutoho elektroniskeho nastroja słuša młoda Carolina Eycec* mají stejnou výpovědní hodnotu. V příkladu (17) naopak atribut *serbski* není a také podle příjmení (tj. příjmení bez sufixu) lze rozpoznat, že se o Srbku nejedná.²³

Jindy to nejsou osobnosti, nýbrž instituce, jež jsou z kontextu jasně srbské. O nadbytečnosti atributu *serbski* se lze podobně jako v předcházejících příkladech nejlépe přesvědčit úplným vypuštěním nebo nahrazením jiným obsahem se shodnou větnou funkcí.

(18) Z wulkej spokojnosću a radosću přija minjenu sobotu publikum w jara derje wobsadźenej Radworskej wosadneje cyrkwi tradicionalny hodowny koncert chóra Meje pod dirigentstwom Judit Kubicec. Něhdže 40 spěwarkow a spěwarjow tutoho **serbskeho** lajskeho spěwneho čělesa zahaji swój program z Jana Pawoła Nagelowej twórby „Strowa sy, Marija“, kotrejž spožči młoda solistka-sopranistka Franciska Hantušec z Budyšina hnujacy kolorit. (SN 1:1)

(19) Dosć spokojom zhladuja zamołwići Ludoweho nakładnistwa **Domowina** na džeń wotewrjenych duri, kotryž zarjadowachu sobotu skladnostnje 50. róčnicy založenja tuteje **serbskeje institucije**. (SN 130:1)

Kamjenskim towarstwam a zarjadam pohłubšili.(...) „Edec mandźelskaj chcetaj tež lětsa a dalše lěta wobsahi našeho towarstwa podpěrować, štož je nam wulka pomoc.“

²³ Samozřejmě se jedná o idealizaci skutečného stavu.

V (18) i (19) je srbský charakter vyjádřen, přestože Meja i Domowina jsou všeobecně známé instituce. V případě (18) lze bez vlivu na obsah vypustit dokonce víc než jen *serbski*, konkrétně informaci o tom, že jde o *pěvecké* těleso, případně i to, že jde o laiky, neboť Meja je institucí všeobecně známou - *Něhdže 40 spěwarkow a spěwarjow tutoho (lajskeho) ćělesa zahaji swój program (...)*. I v případě (19) můžeme atribut vypustit a neovlivníme tím obsah, protože čtenáři vědí, že Ludowe nakladnistwo Domowina je srbskou institucí - *kotryž zarjadowachu sobotu składnostnje 50. róčnicy załoženja tuteje institucije*. Podobně je tomu i v následujících příkladech:

(20) Wón mjenujcy je „Bibliju we wobrazach a stawiznach“ tak z němčiny do **serbšćiny** přenjest, zo ju džěći derje rozumja a zawěsće tež rady čitaja. Lucija Bejmina, lektorka Ludoweho nakladnistwa Domowina, w kotrymž je biblija za **serbske** džěći tele dny wušła, přepoda fararjej Wornarjej awtorske eksemplary. (SN 127:4)

(21) Hladajo na hrožace skrótšenja financowanja **Załožby** za serbski lud napominaše Hančik, zo měli **Serbja** swój protest we wjetšej zhromadnosći zwuraznić, dokelž skrótšene srědky tež **serbske** lajske kulturne ćělesa wohrožeja. (SN 130:4)

V (20) lze vypustit *serbske*, případně celou frázi *za serbske džěći*, aniž to bude mít vliv na obsah,²⁴ protože srbský překlad by např. pro turecké děti neměl velký význam. V (21) je řeč o Založbě za serbski lud, která z podstaty věci podporuje výhradně srbské instituce a programy. Je proto možné v poslední části věty vypustit atribut *serbski* - (...) *zo měli Serbja swój protest we wjetšej zhromadnosći zwuraznić, dokelž skrótšene srědky tež lajske kulturne ćělesa wohrožeja*, protože je zřejmé, že Založba nefinancuje *nesrbská* laická tělesa.

V dosavadních příkladech bylo používání atributu *serbski* nadbytečné, protože z kontextu bylo zřejmé, že šlo o srbské skutečnosti. V následujících případech se atribut *serbski* objevuje explicitně nadbytečně, tj. opakuje se, a to i tam, kde by ze stylistických důvodů bylo vhodnější se mu (nebo celé frázi) vyhnout. Následující příklady a jejich rozbor nejsou kritikou stilistických schopností autorů textů. I pleonazmy mají v textu svou funkci,²⁵ i když zde neposkytují žádné faktické informace.

²⁴ Na tomto místě upouštím od dalších možných interpretací. Je tu zřejmá provázanost srbské identity se srbským jazykem – bible byla přeložena do srbštiny a vyšla tedy pro srbské děti. Znamená to, že pro nesrbské děti, které ale srbsky umí, určena není? Nebo je každé dítě, které mluví srbsky, automaticky Srbem?

²⁵ V beletrii by bylo nutné zvážit i estetickou funkci nadměrného opakování atributu *serbski*. Tak např. v 74stránkovém nedokončeném románu Jakuba Lorence-Zalěského *W putach wosuda* je celkem 185 dokladů

(22) Do mjezynarodneho čítanja na Jurja Bržanowej zahrodže bě Beno Budar hosći do swojeje bróžnje přeprósyt, w kotrejž mały muzej **serbskeho** pismowstwa na stawizny a přitomnosć **serbskeje** literatury skedźbnja. (SN 130:4)

V tomto případě automatické vypuštění atributu *serbski* není možné. Oba dva atributy mají svou funkci. *Mały muzej pismowstwa* by měl prvotní význam *muzeum veškerého písemnictví*, vedle toho *stawizny a přitomnosć literatury* opět význam veškeré literatury. Lze ovšem vypustit celý atribut *serbskeho pismowstwa*, čímž by byl odstraněn pleonazmus a výpověď by zůstala shodná - *w kotrejž mały muzej na stawizny a přitomnosć serbskeje literatury skedźbnja*. Obsahově nefunkční opakování je i v následujících případech:

(23) Ze zhromadnej nutnosću zahaji serbski superintendent Jan Malink sobotu **serbske ewangelske** wosadne **popołdno** w Bukecach. Něhdže 25 wěriwych bě so k tomu w Bukečanskej cyrkwi zešto. Po nutnosći podachu so wšitcy k zhromadnemu kofejpiću na wosadnu žurlu. Tam přednošowaše Trudla Malinkowa wo přěnim **serbskim superintendenće** a něhdyšim fararju w Bukecach Gustawje Alwinu Mjerwje. W nimale hodžinskim přednošku rysowaše wona žiwjenske stacije **serbskeho ewangelskeho duchowneho** a jeho prócowanja wo zachowanje serbskeje řeče a kultury. (SN 67:4)

(24) Z wokřewjacym a wotměnjawym programom z wuběrnymi twórbami serbskich, druhich słowjanskich a němskich poetow a hudźbnikow, ze swójskej lyriku a přełožkami je wčera wječor 21 basnikow a wumělcow, mjez nimi swětoznaty spisowacel Peter Handke, jubilejny **30. swjedzeń serbskeje poezije** na wulkotne wašnje zahajiło. Tón je serbsko-słowjanskemu prócowarjej Janej Bohuwěrej Pjechej (1838–1913) wěnowany. Hłowny iniciator a organizator **třoch lětdžesatkow swjatka serbskeje lyriki**, předsyda Zwjazka serbskich wumělcow Benedikt Dyrlich, powita na poňnje wobsadźenej žurli SLA tójšto zastupnikow politiskeho a kulturneho žiwjenja kaž tež načolnych diplomatow wulkopóstanstwow Čěskeje, Pólskeje a Ruskeje. (...) **Swjedzeń serbskeje poezije** tworí tuž dobru składnosć, jónu na we Wuricach rodženeho Lipšćana dopomnić“, wuzběhny institutny direktor prof. dr. Dietrich Šořta w swojim swjedženskim přednošku. (SN 129:1)

V (23) jsou první dva atributy plně funkční, a to z hlediska identifikačního. Šlo o srbské setkání a Mjerwa byl prvním Srbem, který měl funkci superintendanta. V poslední vyznačené frázi se ovšem opakuje jeho srbská a evangelická příslušnost, o níž čtenáři už vědí. Bez vlivu na obsah sdělení v ní lze oba atributy vypustit, resp. nahradit - *W nimale hodžinskim přednošku rysowaše wona žiwjenske stacije (tutoho) duchowneho a jeho prócowanja wo*

lexémů s kořenem *serb-*, tj. asi 2,5 dokladu na stránku (rešerše S.T.). Vycházím ale z toho, že v publicistických textech nemá estetická funkce (ve srovnání s funkcí informativní) prioritní postavení.

zachowanje serbskeje řeče a kultury, případně deikticky jeho žiwjenske stacije a prócowanja. Příklad (24) opakuje informaci, že svátek srbské poezie probíhá už 30 let. Neopakují se synonymické fráze, protože v prvním případě jde o aktuální ročník, v druhém o třicetiletou historii, přesto je základní informace vyjádřena dvakrát. Poslední zvýrazněná fráze v (24) je ambivalentní, protože jde o citát a *Swjedzeń serbskeje poezije* je oficiální název svátku, proto má smysl ho v citátu uvést, ačkoliv už v článku zazněl. Přesto by ho bylo možné nahradit pouhým *swjedzeń* nebo *tutón swjedzeń*.

(25) Rejwanske dźiwadło po motiwach **serbskeho** romantiskeho basnistwa „**Serbska** balada“ wjedžeše přihladowarjow do raja **serbskich** powědkow. (SN 129: Př 1)

(26) Ze zajimawym přednoškom „**Wobrazy serbskeho žiwjenja na pohladnicach**“ dr. Marije Měrčinoweje je so sobotu w Rakecach 62. serbski ewangelski cyrkwinski džen zahajił, kotryž steješe pod hesłom „Posoljo wjesela“. Wědomostnica Serbskeho instituta rysowaše wuwíce pohladnicow wot kónca 19. lětstotka a předstaji na nich so wotbłyšćowace **serbske motiwy** a wsy kaž Slepó abo Łaz. Wšelake pohladnicy pokazuja awtentiske **motiwy ze serbskeho žiwjenja**, na druhich dominuja za fotografa zestajene skupiny drastynošerkow. (SN 129: Př 3)

Příklad (25) třikrát vyjadřuje srbský obsah divadelního vystoupení. Sám název *Serbska balada* do značné míry vypovídá o náplni, k tomu se čtenář dovídá, že představení bylo připraveno na motivy *serbskeho romantiskeho basnistwa* a přivádí do ráje *serbskich powědkow*. V (26) je vedle popisného názvu referátu dvakrát vyjádřen obsah pohlednic – *serbske motiwy* a *motiwy ze serbskeho žiwjenja*. Na srbskost je kladen velký důraz i v příkladu (27):

(27) Ze **serbskimi** chorhojemi skedźbnjachu Njebjelčenko wšitkich přitomnych na to, **zo su Serbja**. Tež we widejoprezentaciji zarjadowarja bě tójšto **serbskich motiwow** widžeć. Na wikach wosrjedź Kouduma wabješe **serbska** skupina ze swójskim stejnišćom za naš region, lud a nałožki. Tak jasnje pokazachu, **zo su Serbja** z Łužicy. Marion Sperlingowa a Adelheid Pjacyna běštej so k tomu **serbsku** narodnu drastu woblektoj, jedna pomolowaše keramiku, tamna wóskowaše jejka. (SN 193: Př 1)

Dvakrát je zdůrazněna samotná identita, etnická a geografická příslušnost (jsou Srbové a jsou z Lužice), dvakrát je použití atributu *serbski* pleonastické – v případě *wabješe serbska skupina* a *běštej so k tomu serbsku narodnu drastu woblektoj* lze atribut *serbski* vypustit, neboť je zřejmé, která skupina lákala návštěvníky a jaký kroj si obě ženy oblékly. I v následujícím příkladu je několikrát explicitně vyjádřena stejná skutečnost:

(28) Z přením synchronizowanym dźěćacym hrajnym filmom wotkrywa sej **serbšćina** nowy medij. W Chróšćanskej „Jednoće“ dožiwichu wčera wječor premjeru **serbsce** synchronizowaneho estiskeho filma „Ruudi“. (...) Dźěćace róle rěčachu **serbsce** Jurij a Jakub Hantuš, Božena Hojerec a Jakub Wowčer. (...) Wo **serbski** přełožk postara Božena Braumanowa, techniske zrealizowanje na starosći měješe skupina SAEK pod nawodom Michała Cyža. (SN 133: 1)

Hned na začátku získá čtenář informaci, že byl cizojazyčný film nadabován do srbštiny, v textu pak následuje informace, že byl film dabovaný srbsky, dále kdo srbsky namluvil dětské role a kdo pořídil srbský překlad.

Ačkoliv je z příkladů vidět, že je atribut *serbski* někdy používán pleonasticky, z hlediska obsahového zbytečně, tj. na místech, kde je jasné, že se jedná o srbské skutečnosti, nebo se informace o srbské podstatě jevu objevuje opakovaně, neznamená to, že je v těchto místech nefunkční. Ačkoliv v těchto pozicích nemá informativní charakter a jeho vypuštění nebo nahrazení nijak nemění výpovědi, je konstruktivní strategií, sebestředností. Pleonastické zdůrazňování, že jde o srbské události (už sám výběr článků ukazuje, že co je srbské, stojí v centru pozornosti), vyzdvihuje srbskost, ale ne explicitně v kontrastu k nesrbským skutečnostem. Jde o opakované zpřítomňování srbskosti, potvrzení toho, co je *naše*.

4.1.2 Srbové a Němci

Pokud se mají Srbové jako etnikum v opozici vůči někomu definovat,²⁶ lze předpokládat, že to budou Němci²⁷ jako jediná relativně homogenní skupina, se kterou jsou v každodenním přímém kontaktu. Oproti článkům týkajících se srbských událostí, není ale německá podstata kulturních akcí, jejich účastníků a náplně zdůrazňována. Lze konstatovat, že zmínky o německosti chybí v kontextech, kde se pravidelně objevují v případě srbskosti.

Atribut *němski*, resp. i další lexémy se stejným kořenem, jako substantivum *Němc*, adverbium *němsce*, se ve srovnání s atributem *serbski* objevuje v menším počtu. Nalézt ho lze především ve výčtech, kde zpravidla ukazuje spolu s dalšími prostředky na bohatost nabídky.

²⁶ Právě vymezení se vůči druhé skupině umožňuje definovat skupinu vlastní, jak tvrdí např. Toivanen (2000:143): *Um die Eigenart unserer sozialen Identität genauer umreißen zu können, benutzen wir gegensätze und den Vergleich mit dem "Anderen", der sich unserer Meinung nach deutlich von "uns" unterscheidet.*

²⁷ Němci především ve smyslu jazyka, v žádném případě pak Němci jako politická jednotka.

(29) Basnje w hornjo- a delnjoserbskej, pólskej, ukrainskej, słowakskej, českej, ruskej a **němskej** rěči zaklinčachu zašly pjatk w Rogowskim Božim domje w Delnjej Łužicy. (SN 130: 4)

(30) Nic jenož hudźba, ale tež mnohe zajimawe rozmołwy a wosebje **zhromadnosć němskich a serbskich** muzikantow tutón přewšo poradženy wječork wučinjachu. „Nohcemy z wočow zhubić, zo so hudźbnicy z Budyšina a wokoliny kaž před lětami prawidłownje zetkaja a cyle spontanje hromadže hraja. [“] (SN 1: 4)

V příkladu (29) je atribut *němski* použit ve výčtu s dalšími atributy označujícími různé jazyky a účelem tohoto výčtu je informovat o pestrosti nabídky srbské kulturní akce, tedy projevem konstruktivní strategie pozitivního sebeobrazu.²⁸ Příklad (30) upozorňuje na pospolitost Srbů a Němců, což je projevem konstruktivní strategie pospolitosti. Vztah Srbů a Němců v tomto kontextu ale nemá výsadní postavení. Pospolitost je vyjadřována i na jiných úrovních, např. mezi katolíky a evangelíky, ale i v rámci jedné, diskurzivně homogenní skupiny.

Německost akce, účastníků či tématu není na rozdíl od srbskosti zdůrazňována. Tak v korpusu najdeme příklady *serbska wuměłča*, *serbska atmosfera*, odpovídající německé ekvivalenty ale ne, s výjimkou výše popsaných výčtů a následujícího ojedinělého příkladu, v němž *Němc* upozorňuje na to, že nositel srbského jména není Srbem. Důraz sdělení přitom není na tom, že není Srb, nýbrž že jako Němec ovládá srbštinu:

(31) Socialny pochad duchownych bě rozdźělne, tak běštaj Julius Gólč a **wuběrný znajer serbsčiny, Němc Jan Křescan Koernig** z Krobnic, synaj šosarjow, Korla Křižan pak burskeho pochada. (SN 129: Př 3)

Kulturní události s německou náplní tedy stojí mimo centrum zájmu a německost není třeba zdůrazňovat. Ze skutečnosti, že události německé mají marginální postavení, vyvozují, že německost, nebo snad přesněji *nesrbskost*, je spíše nedůležitá. Tuto interpretaci podporuje i naprostá absence článků o zahraničních kulturních událostech, které by neměly žádný vztah k regionu.

V korpusu jsou tři články týkající se Johannea, gymnázia ve Wojerecích. Dva z nich jsou svým rozsahem porovnatelné. První informuje o dnu jazyků, během něhož žáci představili návštěvníkům různé země s jejich zvyky a jazyky, druhý o svatojánském svátku na gymnáziu. Oba dva články jsou svým obsahem srovnatelné - proběhl den, během kterého spousta

²⁸ Situaci by šlo interpretovat také jako ochrannou strategii legitimize. Strategie nelze v některých případech od sebe zcela zřejmě oddělit a někdy se i překrývají.

návštěvníků využila bohatou nabídku zábavy a poučení. Rozdíl je v tom, že první článek zmiňuje srbskou součást programu:

(32) Gymnaziastaj Nadine Hauskec ze Židžinoho a Fabian Bejma z Łaza postrowištaj wopytowařjow po **serbskim** wašnjy z chłěbom a selu. Nadinu je jeje wowka Marta Krawcowa swjedźensku drastu ewangelskich **Serbowkow** Wojerowskeho regiona woblekła. (...) Zhromadnje z dźewjeć šulerjemi demonstrowaše wučerka za wumětske kubłanje Kersten Flohe **serbske** nałožki w nazymje a zymje. Na třecim poschodže předstaji **serbska** ratarka ze Židžinoho Margita Hauscyna wudźěłki wot butry hač k runklicy, kotrež běchu **serbsce** pomjenowane. (SN 4: 4)

Srbskost je vyjádřena opakovaně na několika místech – kromě zvýrazněných lexémů pak ještě v příjmeních *Hauskec*, *Krawcowa* a *Hauscyna*. Druhý článek neobsahuje o možné srbské části programu žádnou zmínku. Neobjevuje se v něm ale ani důraz na německý charakter akce. Očekávat by se dal alespoň důraz na angličtinu, protože dvě třetiny článku se věnují faktu, že žáci nastudovali Shakespearův *Sen noci svatojánské*. Že žáci hru nastudovali v angličtině, je nejdříve naznačeno informací, že divadelní skupina pod vedením učitelky angličtiny pozvala návštěvníky na představení, později následuje zmínka, že šlo o sice trochu zkrácený, ale originální text:

(33) Mjeztym zo so na šulskim teritoriju mnoho stawaše, přeprosny dźiwadłowa skupina pod nawodom **wučerki jendźelšćiny** Marlene Schindler do awle na lóštne předstajenje. (...) Předewšěm je to stajnje jenož mało skrótšeny, ale **originalny pratekst**, z kotrymž so młodži akterojow přez cyłe šulske lěto rozestajaja a jón publikujej spřistupnjaja. (SN 127: 4)

Explicitní vyjádření toho, že žáci hru předvedli v angličtině, v textu článku chybí. Na tomto příkladě je dobře vidět jedna z tendencí v kulturním diskurzu SN – co má spojitost se Srby, je jako srbské přímo vyjádřeno, jevy bez srbského obsahu jsou jako nesrbské (tj. německé, anglické) označeny jen nepřímo, resp. jejich nesrbskosti není věnován prostor.

Tato tendence může mít různé důvody. Stejně jako v případě ostatních strategií, ani tady není interpretace důvodů této strategie předmětem mé analýzy. Záměrem je popsat, co se říká, jak je diskurz vystavěn. Důvody a záměry nejsou relevantní, i když musím zohledňovat mimojazykové skutečnosti, sociolingvistické postavení srbštiny, společenské podmínky. Koncentrace na srbské obsahy a jejich zdůrazňování a zároveň absence nesrbských obsahů, pokud nejsou doplňkem obsahů srbských, může být podmíněna tím, že německé obsahy jsou pro čtenáře neutrální, zatímco obsahy srbské příznakové – cokoliv má

spojitost se srbským, je nápadné a nezvyklé. Na další možný důvod poukazuje Glaser (2007: 242), když upozorňuje na funkce dolnosrbského rozhlasového vysílání, jak jsou představovány na webových stránkách srbského vysílání stanice rbb. Kromě zachování jazyka a identity, zvyšování prestiže srbského jazyka a posilování jednoty, je záměrem přinášet informace, které se posluchači jinde nedozví: *In den sorbischen/wendischen Sendungen werden Themen und Bereiche angesprochen und behandelt, die in deutschen Programmen nicht zur Sprache kamen und kommen.*²⁹

Velké zastoupení událostí se srbskými obsahy tedy může znamenat, že srbská média chtějí svým recipientům poskytnout informace, které by se z německojazyčných médií nedozvěděli.³⁰ Také Elle (1992: 77) podle výsledků průzkumu k recepci někdejšího deníku *Nowa Doba* ukazuje, že čtenáři očekávají v první řadě takové informace, které v nesrbských novinách nenajdou. To ovšem nevysvětluje, proč jsou srbské obsahy zdůrazňovány i v těch kontextech, kde jsou zřejmé a kde nejsou ani nápadné či nezvyklé – básník Beno Budar se zúčastnil svátku srbské poezie, ale že je básníkem srbským, není v tomto kontextu neočekávanou informací.

Následující příklady dále ukazují, jak je srbsství oproti příslušnosti k jiné jazykové/národnostní skupině důležité:

(34) Nimale 50 ludźi, mjez nimi **zapóstanec** Europskeho parlamenta **Jaromír Kohlíček**, dožiwi sobotu we Varnsdorfskim hotelu „Atrium“ 12. raz swjedźeń serbskeje poezije. (SN 130: 4)

(35) Wjace hač 900 ludźi, mjez nimi wjacori znaći politikarjo kaž prezident Sakskeho krajneho sejma Erich Iltgen (CDU), **serbska zapóstanča** zwjazkoweho sejma **Marja Michałkowa** (CDU) [.]. (SN 194:1)

(36) Na pućowanju wobdźělichu so braniborska **zapóstanča** Zelenych **Cornelia Behm** a zapóstancaj Lěwicy z Braniborskeje a Sakskeje. (SN 130: 2)

Zatímco Kohlíček a Behm jsou definováni jako poslanci konkrétních institucí, u Michałkové se k tomu přidružuje informace o tom, že je Srbka. Být Srbkou ve Spolkovém sněmu je tedy něco příznakového, co je nutno zmínit, kdežto být Čechem v Evropském parlamentu nebo Němkou v braniborském parlamentu příznakové není. O tom, že některé věci jsou ze

²⁹ Webové stránky rbb. Přístupné z URL: http://www.rbb-online.de/radio/sorbisches_programm/startseite/zur_geschichte_des.listall.on.html [3.6.2011].

³⁰ Jedním z důvodů pro recepci srbských médií, jak na příkladu Serbskich Nowin ukazuje Tsai (2010:134), je, že čtenáři osobně znají ty, o nichž se v novinách píše.

srbského hlediska nezvyklé, svědčí i další příklad, který cituje jednoho z návštěvníků srbsky dabovaného filmu:

(37) Tež Pětr Zahrodnik z Jaseńcy bě zahorjeny: „Mi je so jara lubiło. Je wulkotne, hrajny film w serbšćinje slědować móc. **Cuze filmy w němskej rěči widžeć je za nas normalne, w serbskej je to tola něšto wosebite.** Sym jara překwapjeny, zo je so to tak derje poradziło.“ (SN 133: 2)

Srbský dabing zahraničního filmu byl před nedlouhou dobou něco tak nepředstavitelného, že v internetovém magazínu Runjewonline byla 1. dubna 2005 jako aprílový žert zveřejněna zpráva o premiéře dabovaného francouzského filmu.³¹

Příklad (38) je specifický tím, že upozorňuje na to, že během výkladu byla použita srbština i němčina.

(38) Znaty serbski „baćonjacy nan“ Fryco Juriš je wopytwarjow najprjedy po wsy wjedł a jim **serbsce a němsce** wjele zajimaweho wo woblubowanych ptakach powědał. (SN 129: 4)

Nepoměr mezi zastoupením odkazů na srbskost, resp. německost akce/účastníků, skutečnost, že zřetelně srbské obsahy jsou jako srbské označeny, zatímco zřetelně německé ne, dovoluje vyvodit, že v tomto případě není výčet neutrální, čistě informativní, ani neukazuje na pestrost nabídky, nýbrž upozorňuje na to, že byla zastoupena srbština, že němčina nebyla jediným komunikačním prostředkem. Pokud by tomu tak bylo, v diskurzu by se pak dalo spíš očekávat, že zmínka o německosti bude zcela chybět. Uvedení němčiny v článku je tak podmíněno přítomností srbštiny.

Především pro oblast evangelické Lužice (Horní i Dolní) platí, že události spojené se srbskou kulturou nemusí být nutně spojeny se srbštinou. Pokud v popisu události chybí informace o jazyku, v němž akce probíhala, nebo to z článku nevyplývá, může to mít různé důvody. Nezmínit srbštinu znamená, že byla chápána jako bezpříznaková, nezmínit němčinu může mít dvojí vysvětlení. Buď byla vnímána jako bezpříznaková, nebo může jít o záměrné zamlčení německojazyčného charakteru, který by ohrozil pozitivní vyznění události. Interpretace chybějící zmínky o němčině je v těchto příkladech nemožná, bylo by nutné se konkrétních událostí zúčastnit. Článek *Swojim korjenjam zwjazany* popisuje literární čtení, které proběhlo ve Slepě:

³¹ Článek přístupný z URL: <http://www.runjewonline.info/p20.html> [12.6.2010].

(39) „Njedaloko našeho statoka ćečeše Struga. Jako džěci smy so w lěcu w njej kupali“, powědaše dr. Pawoł Krawc wčera w Slepjanskim kulturnym centrumje wo dožiwjenjach ze swojeho džěcatstwa. 14 zajimcow jemu napjeće připošlušaše. Džensa w Drježdžanach bydlaacy čitaše ze swojeje knihi „W kraju Serbow“, w kotrejž přibližuje so swójskim korjenjam w Rownom. (SN 65: 2)

V tomto článku není srbština jakožto prostředek komunikace zmíněna a pravděpodobně ani být nemůže – kniha, ze které Krawc četl, vyšla jako *Das Land der Sorben* v nakladatelství Persimplex a jako její autor je uveden Paul Krautz, tedy německá podoba Krawcova jména. V článku se tak nezmiňuje skutečnost, že kniha i samotné čtení bylo v němčině, a čtenář článku, který se události nezúčastnil, nemá v textu žádné údaje, jež by ho ke správné interpretaci navedly. O srbštině se ve článku ale píše:

(40) Mać je z nim jeno serbsce rěčała. „Sym stajnje němsce wotmołwjał. Nan rěčeše z nami němsce, tak to tehdy bě[“], wón pobrachowacu konsekwencu za serbsčinu wobžaruje. (SN 65: 2)

Spisovatel ve článku vzpomíná na dětství a tvrdí, že užívání srbštiny nebylo konsekventní (Z jeho strany? Ze strany rodičů jako celku?), článek ale nezmiňuje, zda Krawc dnes mluví srbsky nebo ne. Na tomto příkladu je vidět, že absence informací o němčině jako prostředku komunikace není podmíněna jen tím, že by němčina na událostech přítomna nebyla, ale i tím, že němčinu jako jediný jazyk události nelze zmiňovat.

4.1.3 Marginalizace německosti

V SN se neobjevují zprávy o německojazyčných divadelních představeních budyšínského německo-srbského divadla nebo např. Steinhausu, chotěbuzské divadlo, které je divadlem německojazyčným, je zastoupeno články o jeho jubileu, ale nikoliv o produkci. Německojazyčné koncerty, přednášky, pokud se na nich různou měrou nepodílí Srbové, pro SN téměř neexistují. V korpusu je minimum – celkem pět – článků, které nemají bezprostřední vztah k Srbům. Jediným pojítkem je to, že se konají v Lužici, nemají ale žádný srbský obsah nebo zřejmý přímý vztah k Srbům. Malé množství článků s nesrbskou tematikou svědčí o nedůležitosti německé, resp. zahraniční kultury v kulturním diskurzu Serbských Nowin. To kontrastuje s ostatními články, které se věnují srbským událostem, nebo událostem, které mají styčné body s Lužicí a jež tento fakt navíc zdůrazňují, jak bylo popsáno výše.

Dva články, které se nevěnují srbským událostem, stojí také na pokraji splnitelnosti kritérií pro zařazení do vybraného materiálu. Oba články mají spíše charakter pozvánky na výstavu než reportáže z události, v případě článku (41) je ještě zřejmé, že je součástí textu popis průběhu (*rjekny pjatk kuratorka Johanna Brade*), v článku (42) je interpretace spekulativní a jeho zařazení do korpusu sporné.

(41) Zakazane wuměłstwo

Šěśc twórbow ekspresionista Karla Schmidta-Rottluffa (1884–1976) z lěta 1942 je w Zhorjelcu přěni króc zjawnje we **wosebitej** přehladce „Zakazane wuměłstwo“ w Šleskim muzeju widžeć. Hač do 21. septembra pokazuja tam wulkoformatne krajinowe akwarele, rjekny pjatk kuratorka Johanna Brade. Sobuzatožer skupiny wuměłcow „Móst“ molowaše wobrazy za čas powołanskeho zakaza na kuble Kreisau w Delnjej Šleskej, hdžež na přeprošenje spjećowarja Helmutha Jamesa von Moltki (1907–1945) přebywaše. (SN 130: 2)

(42) **Nowa** wustajeńca

Wosebitu wustajeńcu „(Markowski) pěšk. Slědy mjez sujetom, džěłowej maćiznu a krajinowym rumom“ su sobotu w **nowym** wuměłstwowym muzeju Dieselowy zawod Choćebuz wotewřeli. Přehladka je hač do 5. oktobra přistupna. **Nimo** krajinowych motiwow mjez brjohom, zapuscenej krajinu, wuhlowej jamu a twarnišćom so w twórbach **tež** pěšk jako molowanski srědk předstaja. Wuměłskohistoriska nitka přehladki pleće so wot twórbow Carla Blechena a Waltera Leistikowa přez Maxa Beckmanna hač k wuměłcam přitomnosće kaž Güntherej Ueckerej a Thoralfej Knoblochej. (SN 130: 2)

Článek (43) už daná kritéria bezpochyby splňuje:

(43) Myta spožčili

K zakončěnju swjedženskeho tydženja k stolětnemu wobstaću Choćebuskeho statneho dźiwadła su tam wčera lětuše Myta Maxa Grünebauma spožčili. K lawreatam słušataj rejwarka Weinina Weilijiang a hrajer Gunnar Golkowski, kaž Założba Maxa Grünebauma zdžěli. Wuznamjenjenaj słušataj k ansamblej Choćebuskeho dźiwadła. **Nimo toho** počesćichu wědomostnicy Antju Mues a Corinnu Rohn ze 5 000 eurami. Z mytom spominaja na sukelniskeho fabrikanta Maxa Grünebauma (1851–1925), **wuznamneho** spěchowarja dźiwadła. (SN 194: 2)

Tento malý počet článků bez přímého vztahu k Srbům,³² jejich rozsah a obsah ukazuje, že články bez srbské tematiky nejsou pro zpravodaje/čtenáře SN relevantní. Důležité jsou

³² Chotěbuzské divadlo, o němž se píše v příkladu (43), není dvojjazyčné jako divadlo budyšínské a vztah k Srbům je tak nepřímý, na úrovni regionalit.

události, které se týkají srbské kultury, proto události, které toto očekávání nenaplnují, zaujmají ve zpravodajství vedlejší místo, resp. se téměř neobjevují. Jejich rozsah nepřesahuje stručné zprávy o srbských událostech a obsahově se omezují na faktická sdělení. Strategie, které jsou v této práci popsány, se ve jmenovaných člancích projevují, ale ve srovnání s články o srbských kulturních událostech stejných rozměrů jen omezeně – v prvních dvou atribut *wosebity* (*we wosebitej přehladce, wosebitu wustajeńcu*), ve druhém atribut *nowy* (*nowa wustajeńca, w nowym wuměłstwowym muzeju*) a ve třetím atribut *wuznamny* (*wuznamneho spěchowarja*). Příkladu (43) o několik dnů předchází jiný článek, který popisuje oslavy stoletého výročí choťebuzského divadla. Je rozsáhlejší a svým obsahem pro kulturní diskurz SN typičtější. Článek je na titulní straně, doprovázen fotografií a sestává především z citací spolkového prezidenta Köhlera a dalších politiků o významu divadla, divadlo samotné bylo podle textu zaplněno:

(44) Składnostnje jubileja je tohorunja wušta nahladna kniha k historiji tutoho dźiwadła. Z njeje wuchadźa, zo słuša do stawiznow Choćebuskeho dźiwadła tež inscenacija **opery „Jan Cuška“** před 50 lětami a zo su na dźiwadle wuměłsce skutkowali **tež Serbja** kaž Judit Kubicec a Marko Dyrlich.
(SN 193:1)

V kontextu slavnostní události s prominentními hosty se tak ukazuje na skutečnost, že i Srbové se v minulosti podíleli na fungování divadla a že tak přispěli k jeho významu. Samotné sousedství informací o vysokých politicích a srbské účasti na minulosti divadla pak zpětně dává i větší váhu srbskému podílu na něm.

Stejně tak následující článek je vhodný pro komparaci s předcházejícími příklady, především s článkem [30], protože v obou je obsahem popis výstavy. [31] je sice dvakrát tak dlouhý, ale rozsahem stejně jako předcházejí články patří mezi kratší zprávy.

(45) Wustajeńca wo jubileju

Budyšin (SN/MiR). **Mała, ale wobhladanja hódna** wustajeńca w Budyskej Serbskej kulturnej informaciji pokazuje na stawizny Swjedženja serbskeje poezije. Jeje awtoraj Benedikt Dyrlich a Isa Bryccyna předstajataj na wjacorych taflach wobrazy, nowinske wurězki a dalše časowe dokumenty tutoho literarneho swjatka, wot jeho spočatkow hač do džensnišeho. Isa Bryccyna je k tomu grafiki zhotowiła. **Šwarna ličba zajimcow** bě sej na jeje wotewrjenje wčera popoždnu do SKI dóšła. **Někotryžkuli** so na fotach spózna a wo swójskich dopomnjenkach **z druhimi** wopytowarjami bjesadowaše. Benedikt Dyrlich rysowaše, kak bě k přenjemu swjedženjeje we Łužicy dóšło a zo je **před 30 lětami** we Wotrowje přeni króc něhdže wosom, předewšěm lužiskich awtorow tajki swjedžen zarjadowało. Wón skedźbni

tež na to, zo bě **serbski** spisowaćel Beno Budar **wšitke 30 króć pódl**a a je tak na **wosebite** wašnje swjatk sobu wuwit. Wustajeńcu móžeće sej hač do kónca awgusta w Budyskej SKI wobhladać.

(SN 129: 2)

V tomto popisu částečně předcházím kapitoly a informace, které teprve budou následovat. V kulturním diskurzu SN jsou jevy, které jsou pro něj typické, tj. jež se stále znova opakují a patří k jeho zavedenému inventáři. V článkách (41) až (43), stejně jako v článku (45) jsou tyto jevy tučně zvýrazněny. Zatímco v článkách, které se srbské tematiky netýkají, jsou pouze hodnotící kritéria *nowy*, *wosebity*, *wuznamny* a v daném kontextu neutrální zdůraznění *nimo*, v článku (45) lze najít projevy více strategií. Nejdříve je to ospravedlňovací strategie - výstava je sice malá, ale stojí za vidění. Atribut *malý*, který by bylo možno vyložit negativně - tj. výstava je malá, protože větší výstavu pořadatelé uspořádat nedovedou; výstava je malá a tudíž nezajímavá, méněcenná nebo přímo bezhodnotná - následuje ujištění o tom, že je zajímavá a že její malost tudíž není deficitem.³³ Na její vernisáž přišel velký počet *zajimcow*, lidí na akci zainteresovaných. Velký zájem a návštěvnost svědčí o tom, že je srbská kultura kvalitní, jde tedy o konstruktivní strategii pozitivního sebeobrazu. Jakožto upozornění na kvalitu a tudíž smysl srbské kultury by bylo možné velký počet návštěvníků interpretovat i jako ochrannou strategii legitimize. Dále se v článku konstruktivní strategie pozitivního sebeobrazu projevuje ve vyjádření pospolitosti – více lidí se na starých fotografiích poznalo, což zapříčinilo společnou diskusi, to znamená, že účastníci nebyli odkázáni na neosobní informace, ale mohli se podělit o zážitky v atmosféře sounáležitosti. Zdvojená informace o délce trvání Svátku srbské poezie, o němž výstava byla, odkazuje k obranné strategii kontinuity. Trvalost srbských kulturních akcí je jednak potvrzením jejich kvality, ale především ujištěním o stabilitě srbského kulturního života, potažmo srbství jako takového. Že je Beno Budar *srbský* spisovatel je všeobecně známá informace a jde o pleonastické používání, jak jsem popsal v první části této kapitoly. Beno Budar se podílel na vývoji svátku *na wosebite wašnje*, což je opět projevem konstruktivní strategie pozitivního sebeobrazu, konkrétně vyjádření jedinečnosti. Samotná spisovatelova účast na všech třiceti ročních přispěla k specifickému rozvoji svátku.

Konstrukce identity implikuje vymezení se vůči jiné skupině. Pokud MY jsme nějakí, máme určité vlastnosti, hodnoty, které jsou nám specifické (nebo jejich kombinace je

³³ Ze získaného korpusu to nelze zjistit, ale je tu i otázka, zda *malý* má ve veřejném diskurzu u národnostní menšiny nutně negativní konotace.

specifická), pak to znamená, že existuje ještě jiná skupina/jiné skupiny s jinými vlastnostmi, které se od NÁS odlišují, v opačném případě by existovala pouze jedna skupina. Vlastnosti jedné skupiny je pak sice možné definovat, ale nemá to pro konstrukci identity smysl.

Van Dijk (1998: 33) popisuje strategii polarizace, tedy pozitivního popisu vlastní skupiny a negativního popisu skupiny vnější, která má podobu tzv. *ideologického čtverce*:

1. zdůraznit naše dobré vlastnosti/skutky
2. zdůraznit jejich špatné vlastnosti/skutky
3. zmírnit naše špatné vlastnosti/skutky
4. zmírnit jejich dobré vlastnosti/skutky

Tento model je běžný např. ve válečném zpravodajství, nebo v jiných diskurzech, kde dochází ke konfliktům mezi dvěma skupinami.³⁴ Pro kulturní diskurz SN model neodpovídá především z toho důvodu, že nejsou zdůrazňovány JEJICH špatné skutky. Dobré vlastnosti/skutky sice v článcích přímo zamlčeny nejsou, ale jednak jsou zastoupeny ve výrazné menšině a jednak nejsou druhé skupině explicitně připisovány. V kulturním diskurzu SN je van Dijkův model modifikován na trojčlenný vztah:

1. zdůraznit naše dobré vlastnosti/skutky
2. zmírnit naše špatné vlastnosti/skutky
3. mlčet o jejich dobrých/špatných vlastnostech/skutcích

Jak jsem ukázal v komentáři k článku *Swojim korjenjam zwjazany*, je možné, že spíše než o *mlčení* o jejich skutcích se v případě SN jedná o *zamlčování* jejich skutků.

4.2 Pozitivní sebeobraz

4.2.1 Pozitivní obraz vlastní kultury

Pro popis kulturního diskurzu SN je důležitý termín *evaluace*.³⁵ Jde o hodnocení události z pohledu mluvčího/pisatele, které ale nemá pouze funkci vyjádřit jeho postoj ke sdělovaným informacím. Podle Hunston – Thompson (2003) má evaluace základní funkce tři:

- vyjádřit názor mluvčího/pisatele a tím ukázat na hodnotový systém mluvčího/pisatele a jeho komunity
- vytvářet a udržovat vztah mezi pisatelem/mluvčím a čtenářem/posluchačem
- organizovat diskurz.

³⁴ Např. ve většinovém diskurzu o Romech, srov. Homoláč 2009.

³⁵ Vedle termínu *evaluace* se v anglickojazyčných publikacích používají ještě *stance* a *appraisal*. Blíže viz Hunston – Thompson (2003: 3).

Všechny tři funkce se přitom můžou kumulovat a být vyjádřeny jedním prostředkem. Pro tuto práci je relevantní především evaluace na škále *pozitivní – negativní*,³⁶ přičemž - jak ukázu - se v konstruktivních strategiích projevuje kladné hodnocení; vedle toho ovšem existují i jiné druhy hodnocení, jako např. míra věrohodnosti. Negativa se objevují především ve strategii obrany a v transformačních strategií. Evaluace nejsou v textu informací, o které by se spekulovalo, podle Hunston – Thompson (2003: 8) čtenář *is not positioned to make a decision as to whether or not to agree with these evaluations; instead, the reader's acceptance of the evaluation is simply assumed*. Evaluacemi mohou být různé prvky. V kulturním diskurzu SN jsou nejnápadnějšími adjektiva s pozitivním významem (*rjany, wuběny*).

Evaluacím v (nejen) srbském novinářském diskurzu se věnuje Zieniukowa. V jejím případě stojí v popředí zájmu evaluace samotné, tj. Jednotlivé evaluační prvky, nikoliv diskurz jako celek. Zieniukowa (1999) popisuje *přesvědčovací strategie*, její definice strategie ovšem není shodná se strategiemi, jak jsou chápány v této práci. Za přesvědčovací strategie by se daly totiž považovat prakticky všechny mnou popisované strategie, protože všechny čtenáře přesvědčují o tom, jaká je skutečnost, nebo jaká by být měla. Ve svém článku popisuje Zieniukowa evaluace ve starších srbských periodikách, přičemž vyjmenovává prvky s pozitivní sémantikou. U části těchto lexémů se nezdá být pochyb, že skutečně nesou sémantiku kladnou, jako např. *Lubosc, česc, sprawnosć, swěrnosc, přećel, strowota, rjany*, u jiných dle mého názoru není možné rozhodnout, zda jsou opravdu pozitivní. Tak *wěra, domizna, lud, wučba, nabožny, swój* nejsou pozitivní per se, nýbrž teprve v kontextu. Tuto skutečnost Zieniukowa opomíjí. Stejně tak je tomu v jejím výčtu alužic – vedle *chorowatosć, zetharny, zekřiwdzić*, jež jsou bezesporu negativní, stojí *cuzy kraj*, který by přitom mohl být pozitivní (třeba *cizí, a proto exotický*). Relativnost, s jakou lze lexémům přiřazovat kladný či záporný význam, ať v kontextu nebo samostatně, představuje alu omezené možnosti této analýzy, resp. jakékoliv jiné. Konotace jaké má např. Víra ve společnosti teistické, budou jiné než v případě společnosti ateistické. Proto je pro alužic diskurzu důležitý nejen bezprostřední textový alužic, ale alu alužic mimojazykový.³⁷

Pozitivní sebeobraz je v kulturním diskurzu SN realizován pomocí čtyř topoi. Jsou to topos kvalitní kultury, topos pracovitosti, topos jedinečnosti a topos soudržnosti. Topos

³⁶ A to především úžeji *kvalitní-nekvalitní, pěkný-škaredy*.

³⁷ Lze si představit i společnosti, v nichž je lež akceptovatelná a nemoc není chápána jako negativum, ale jako přirozená součást života.

kvalitní kultury je realizován buď jako explicitně, např. *Výstava byla pěkná*, nebo opisem, reakcí publika, *publikum bě zahorjeny*. Topos pracovitosti ozřejmuje, že nestačí jen talent, ale je třeba i osobní nasazení. Popis jedinečnosti by mohl být stejně tak strategií obrany, v diskurzu nelze rozhodnout, zda je jedinečnost pouze znakem kvality srbské kultury, nebo zda má i funkci legitimační (tj. Je to jedinečné, proto je to třeba zachovat), resp. je nemožné tyto dvě funkce od sebe oddělit. Soudržnost či pospolitost pak funguje na několika rovinách; Srbové nedrží pouze při sobě, ale i události, kterých se účastní Němci nebo zahraniční hosté, se vyznačují pospolitostí, nekonfliktním, přátelským, společným prožitkem. Nekonfliktnost je vůbec vlastnost, která prostupuje celým diskurzem o kultuře.

Ačkoliv tato práce není lexikální analýzou textů, nýbrž analýzou diskurzu, považuju za vhodné blíže popsat. Evaluátory můžou být různé slovní druhy. V získaném korpusu je mezi evaluátory markantní vysoký podíl adjektiv. Jednak jde o adjektiva, která mají pozitivní sémantiku (*rjany, powabny*), jednak o taková, jež vyjadřují intenzitu (*wysoki niwow, mójny aluži*). Výjimečně je pozitivní význam vyjádřen i negováním záporných vlastností (*njeje njeznaty*). Kromě toho jsou v korpusu ještě taková adjektiva, která sama o sobě pozitivní sémantiku nenesou, ale v kontextu kladný význam (*wotmėnjawy*) mají. Adjektiva, která označují jedinečnost, jsou také v kulturním diskurzu SN pozitivní (*eksklusiwny, njezwučeny*). Následuje seznam adjektiv získaný excerpcí z korpusu. Jednotlivé příklady mají v korpusu různé zastoupení, některé se vyskytují jen jednou (*přijomnoćopły*), většinou jsou to ale jádrové elementy, které se vyskytují rovnoměrně v celém korpusu. V závorkách jsou v některých případech uvedeny kolokace.

4.2.1.1 Kvalitativní evaluátory

Kvalitativními evaluátory jsou v první řadě adjektiva s pozitivní sémantikou:

angażowany, bogaty, cuni, dobry, dostojnje, dżakny, dżakowny, ekskluwiny, hnujacy, hnuty, hoberski, (wėdźenja) hójny, hrějacy, jaskrawy, jimacy, kedźbyhójny, kmany, krasny, alužic, lóštny, aluži, miły, mójny (aluži), moderny, alužic, alužic (zběrka), nazhonity, niwowapołny, njewšėdne, (njeje) njeznaty, njezwučeny, pisany, płomjenity, poradženy, powabliwy, powabny, powučny, pozywiny, požadany, profesjonalny, přecelny, přecelski, přijomnoćopły, přijomny, přitulny, rjany, sławny, stójny, spodobny, spokojeny, spokojom, spomójny, swėrny, šarmantny, temperamentny, aluž (wopytowar), wirtuozny, witany, wjesoły, woblubowany, wobrotny (serbščina), wobšėrny, wokřewjacy, woprawdźity (kuzło),

wosebity, (aluž napřečo) wotewrjeny, wotměnjawy, wotpowědnje (předstajíc), wotpowědowacy (podij), aluži, wulki (dokonjanosć), wulkomyslny (rum), wulkotny, wurjadny, wuspěšny, wutrobny, wužitny, wysoki (niwow), zabawny, alužic, zahorjacy, zahorjeny, zajimawy, zajimowany, zdokonjany, znaty, alužica, žiwy.

Substantiv s jasně pozitivní sémantikou je méně (wjeselo), některá substantiva pak pozitivní nejsou, ale jsou s kladným významem konotována (dar):

alužica, čerstwosć, alu, dar, dobro, drohoćinka, dynamika, dyrdomdej, alu, (bohata) fantazija, fascinacija, chłóšćenka, jasnosć, kwalita, lubowar, lubuška, niwow, parlička, pokład, powabk, profesionalnosć, přiklesk/aluži, připóznaće, radosć, talent, wjeršk, wjeselo, wosebitostka, wuspěch, zabawa, zajim, zajimawostka, zajimc, zamóžliwosć, znajer.

U adverbii také můžeme rozlišit ta, která mají pozitivní sémantiku, a ta, která jsou intenzifikátory. V první skupině jsou *derje*,³⁸ *hódno (dožiwić)*, *mištersce (wobknježíc)*, *perfektnje*, *přeswědčiwje*, *radlubje*, *radly*, *rjenje*, *wěcywustojnje*, *wjesele*, *wuběrnje*, *wutrobnje (hnuty)*, přičemž by bylo možné zařadit *přeswědčiwje* a *wutrobnje* do skupiny druhé. *Wutroba*, srdce je sice konotováno s kladným významem, ale v tomto případě je *wutrobnje* snad vyjádřením míry. Druhou skupinu tvoří adverbia jako *derje (znaty)*, *hišće (zajimawši)*, *aluž (wulki)*, *jara*, *přewšo*, *wobšěrnje*, *wosebje*, *wulce (spodobać, zajimować)*, *wysoko (mytowany)*.

Mezi slovesy jsou mnohá bez pozitivního významu (*knježíc*), ale pravidelně se pojí se substantivy, adjektivy či adverbii s pozitivními významy a v tomto spojení potom vyjadřují kladně hodnocené děje (kolokace opět v závorkách):

aplawděrować, džakować, fascinować, hnuć, (wutrobu) hrěć, chwalić, knježíc (dobra atmosfera), mytować, počesćić, podpěrować, pochwalić, polěpšić, pomhać, poradzić so, porjeňšić, prašany być, prócować so, překwapić, přeprósyc, (wumětsce) přeswědčić, přichwatać, přijěć, přinošować, přiwabić, (derje) přiwzać, radować so, skedźbnić, so smjeć, so spodobać, so (wo dobru naladu) starać, wabić, sej wažić, wjeselić so, witać, wobkuzlić, wobohaćić, wobžarować (njejsym wobžarowała), wokřewić, wothłós nańć, (narokam) wotpowědować, (sympatije) wunjesc, (přiklesk) wuwabić, (dźiwadłu) so wuznać, wuzběhnyć, zabawjeć so, zahorić, so zajimować, zamóc, so zasadžeć, (připóznaće) sej załužić, zawjeselić, (přiklesk/zajim/kedźbnosć) zbudzić, wuspěch zdobyć, zesłodžeć, zlahodnić, zmištrować, zwjeselić, (přiklesk) žnjeć.

³⁸ Derje má dva sémantické odstíny, jednak kvalitativní *derje hrać*, tj. hrát kvalitně, jednak kvantitativní *derje znaty*, tj. být znám velkému počtu lidí.

V SN se objevují dvě základní tendence publicistického stylu.³⁹ Jsou to tendence stereotypizace a druhou je inovace. Tak se některé výrazy opakují téměř automaticky (publikum bě zahorjeny), v jiných případech je zřejmá snaha o originalitu. To lze ukázat na příkladu potlesku – pasivně lze potlesk *dóstać, źnjeć, zbudzić, wuwabić*, aktivně s ním lze *so dźakować, honorować, mytować, njelutować, kwitować*.

4.2.1.2 Kvantitativní evaluátory

Kvantitativní evaluátory mají schopnost zesilovat význam (nejen) evaluátorů pozitivních, mají tedy intenzifikační funkci. Funkci kvantitativních evaluátorů mají lexémy různých slovních druhů. Nepříliš často jsou to substantiva, jejichž sémantický obsah vyjadřuje míru nebo velikost - *wjetšina, sylnosc, přirost (kwalita), wjeršk, syła (syły ludźi), sep*. Dále to mohou být slovesa - *pohłubšić, stopnjować, njelutować (z přikleskom), so pjelnić, přespjelnić*. Různé prostředky pak intenzifikují význam (pozitivních) substantiv a sloves:

bohaće (so wobdźělic), bohaty (program), cyle, derje, detailnje, dołho (trajacy), dosć, dospołnje, hišće (zajimawši), hłowny, hłuboki (zaćišć), hoberski, chětro, intensiwnje, intensiwny, jara, jasnje (pytnyć), kompletny, kopaće, mnoho, mnoholičbny, nadrobnje, nimale (wšitcy/so wo to torhachu), njeličomny, połnje, poměrnje, přeco, předewšěm, přemóžacy (wothłós), přepjelnjeny, přewažnje, přewšo, samo, scyła, spěšnje (so zahorić), stajnje, swěto(znaty), tak (při tak horcym wjerdje), telko (šula móhła wjetša być, telko wopytowanje so zeńdze), tohorunja, tójšto, wězo, wjace hač, wjace, wjele, wobšěrnje, wobšěrnny, wočiwidnje, woprawdźity, wosebje, wšelki, wulce, wulki, wurjadny (wuspěch), zawěrno.zawěsće, znowa.

Gradační funkci, tedy schopnost vyjádřit, že něco bylo ještě lepší, mají především superlativy. Vedle nich je jako gradační prostředek hojně používán stupňovací poměr mezi dvěma větami, realizovaný převážně pomocí *nic jenož – ale*. Také předložky *nimo* a *nade (wšo)* jsou používány pro gradaci, *nimo* především v kontextech velkého výběru. Gradaci vyjadřují také konstrukce jako *wo wšěm tym a mnohim dalším*.

Pozitivního sebeobrazu Srbů v médiích, a nejde v tomto případě o SN, nýbrž o Nowy Casnik, si všímá i Glaser (2007: 214):

The cliché of the 'delightful Sorbian way of celebrating' is not only intimately connected to the celebration of community; it praises Sorbian culture on an aesthetic

³⁹ Srov. Wölkowa (1998).

grounds. The *Nowy Casnik* regularly attaches the adjective *rjany* (beautiful, nice) to things Sorbian, as well as *dobry* (good) and *naš* (our), as in *naša rědna drastwa* (our beautiful national dress).

Obraz *ingroup* přitom nemusí být vždy pozitivní, stejně jako obraz *outgroup* nemusí být negativní. Záleží na tom, čeho chce diskurz dosáhnout. Skupina sebe sama může popisovat negativně, pak ale nejde o strategii konstruktivní, nýbrž destruktivní.⁴⁰ Pozitivní sebeobraz ale není jen záležitostí kulturního diskurzu SN, nýbrž je delšího trvání:

Die (Feind-)Bilder über die Sorben haben gleichfalls eine lange Geschichte. Typisch dafür ist, dass Sorben in der Lausitz als die Anderen bzw. Fremden gesehen werden, die »hinterhältig« und »minderwertig« seien. Diesem negativen Bild steht dann unterbewusst kontrastierend ein positives Selbstbild gegenüber. (Walde 2010: 33)

Waldem zmiňované (*Feind-*)*Bilder* jsou představy, které měla a má majoritní společnost o Srbech.

4.2.1.3 Příkladový článek

Na následujícím článku ukážu, jak se kvalitativní a kvantitativní evaluace doplňují:

Knižna premjera džěćaceje biblije

Je so to woprawdže wšitko stało?

Chróscicy (DY/SN). **Njezwučenu** knižnu premjeru dožiwichu wčera dopołdnja hólcy a holcy 1. a 3. lětnika Chróšćanskeje zakładneje šule. K nim njeje spisowaćel abo spisowaćelka **přichwatała**, ale farar Gerat Warnar. A njeje džěćom njeznatu bajku abo powědku předstajiť, ale hižo derje znate stawizny Swjateho pisma. Wón mjenujcy je „Bibliju we wobrazach a stawiznach“ tak z němčiny do serbšćiny přenjesť, zo ju džěći derje rozumja a zawěšće tež **rady** čitaja. Lucija Bejmina, lektorka Ludoweho nakładnistwa Domowina, w kotrymž je biblija za serbske džěći tele dny wušła, přepoda fararjej Warnarjej awtorske eksemplary.

⁴⁰ Stowell (1997: 194) tak např. popisuje v novinách otištěný dopis, jehož autor se negativně vyjadřoval k vlastnímu mateřskému jazyku a tím i identitě: *A short extract from this rabidly anti-Manx letter will be sufficient to illustrate the extremes of self-hate which some Manx people were driven to: 'Abolish the Manx: I would say then, as fast as ye can, ye learned of the country. Judges, Lawyers, Clergy, crush it. Allow no one, not even one of your servants or neighbours to speak one word of Manx; and thus, by degrees, annihilate it'. The letter was signed 'A Native', which he or she probably was.*

Na to so wšitcy we **wólnej** bjesadze z nowowudaćom zeznajomichu a zhonichu, zo je awtorka Anna E. Marks ze Swjateho pisma **najrjeńše** stawizny wupytała a je zasopowědała. Brigitte Smith je kóždu stawizničku z **krasnymi pisanymi** rysowankami **wobohaćita**, tak zo njeje biblija jeno džěćom, ale tež dorosćenym w prawym zmysle słowa **chłóšćenka**.

Gerat Wornar jako duchowny a **nazhony** podawar nabožinskeje wučby **wědzěše** šulerjow spěšnje **zahorić**. Woni so nimale wo to torhachu, směć wurězki z biblije čitać, štož je **najlěpši** dopokaz, zo je wón rěč džěći **trjechił**. A šulerjo stajachu jemu tež tójšto pozdatnje jednorych prašenjow, na kotraž druhdy ani duchowny spěšnu wotmołwu njewědzěše. „Je so to woprawdže wšitko stało, stož w bibliji steji?“ bě jedne z tajkich njelochkich prašenjow.

Dorosćeni čitarjo biblije smědža stawiznički tež z originalnym tekstom w Swjatym pismje přirunować, wšako je pod kóždej žórlo podate. Džěćaca biblija je za 12,90 eurow na předań. (SN 127: 4)

V textu článku jsou zvýrazněny kvalitativní evaluátory (tučné písmo) a kvantitativní evaluátory (podtržené). Evaluátory kvalitativní mají za úkol vytvořit pozitivní obraz události a evaluátory kvantitativní tento dojem (většinou) zesilují. Na tomto místě nebudu analyzovat celý článek. Jak zvýrazněné prvky fungují lze ukázat na jedné vybrané větě: *Brigitte Smith je kóždu stawizničku z krasnymi pisanymi rysowankami wobohaćita, tak zo njeje biblija jeno džěćom, ale tež dorosćenym w prawym zmysle słowa chłóšćenka*. Výtvarnice Brigitte Smith tedy *obohatila každý příběh krásnými pestrými obrázky* – obohacení, příběh (v srbštině použito deminutivum), krásný a pestrý jsou pozitiva, která jsou umocněna tím, že se jednalo každý příběh. Toto pozitivní hodnocení umožňuje další argumentaci, která říká, je kniha nejen dětem, ale i dospělým v pravém smyslu slova lahůdkou. *Nejen-ale* i graduje informaci, že je kniha vhodná pro všechny, a lahůdka je zdůrazněna podtrhnutím jejího významu.

4.2.2 Pracovitost

V kulturním diskurzu SN se v omezené míře objevuje i topos práce. V korpusu o 133 člancích je celkem 104 slov s kořenem *-džěł-*, to znamená, že v relevantním počtu článků je nějakým způsobem práce tematizována. Většinou se ale jedná o neutrální kontexty, jejichž interpretace přesahuje možnosti této studie. Lexémy *bjezdžěłnosć* nebo *wudžěłki* nejsou pro svůj obsah či míru zastoupení v korpusu relevantní, *sobudžěłtaćer* by mohl mít význam ve spojitosti s pospolitostí, jak ji představuju v kap. 4.2.3, ale domnívám se, že by to byla

interpretace dost násilná. Podobně informace o opravách na střeše kostela, pokud v nich není práce hodnocena, považuju za nerelevantní.⁴¹

Přestože zbývající část dokladů, které můžu považovat za projev strategie pozitivního sebeobrazu, je malá, lze v kulturním diskurzu SN najít tři témata spojená s prací – námaha vynaložená na organizaci, námaha při vlastní umělecké produkci a organizátorům i umělcům inherentní píle, ochota pracovat. Práce, kterou je třeba vynaložit na přípravu (dobré) kulturní události, může být velká, přesto nebrání tomu, aby se událost uskutečnila:

(46) „Nałożena **próca bė chětro wulka**. Zymy dla mějachmy **tójšto dźěła** z wotstronjenjom sněha ze stana, z tepjenjom a z wukładženjom špundowanja. Rady pak bychmy tajke zarjadowanje wospjetowali“, rjekny Dawid Bjarš. (SN 4: 4)

Pracovitost je v kulturním diskurzu SN jednoznačně pozitivní vlastností. Nejen ona, ale i ochota podílet se dobrovolně nebo s nasazením na přípravě a průběhu událostí, je důležitou charakteristikou, která se v diskurzu objevuje:

(47) Na wšěch swjedženjach 20 člonow kluba při přihotach a wuhotowanju **pilnje pomha**. (SN 4: 4)

(48) Prjedy hač njebě pjerjo na blidže wodrěte, njeje žana žona domoj šła. **Kóžda** přítomna přilubi, zo **zaso přińdže**, je-li jeje pomoc trěbna. (SN 9: 4)

Za pomoc při přípravách se organizátorům dostává i oficiálního poděkování. V následujících dvou příkladech je uznání odvedené práce projeveno ze strany politiků, má tedy oficiální charakter:

(49) Krajny rada **podźakowa so** wšěm tym, kotřiž běchu w zašlych měsacach na mnohich wsach serbske župne naložki a tradicije pěstowali a kotřiž su superkokot jako wjeršk **pilnje přihotowali**. (SN 192: 4)

(50) W swojej narěči dźakowaše so Nuk wšitkim lawreatam za njesprócne a njesebične dźěło a **chwaleše** sej **angažement** tež ludži, kotřiž njejsu serbskeho pochada. (Sn 199: 1)

Námahu je potřeba vynaložit jak na organizaci událostí, tak na uměleckou přípravu. Tím se mimo jiné dokazuje, že úroveň kultury je vysoká. Jiná interpretace by mohla znít, že umělci

⁴¹ V kulturním diskurzu SN se objevuje pro topos pracovitosti zajímavá metafora *přiklesk žněč*, metafora spojená s prací. Sklízet je však v SN možné třeba i kritiku, jak ukázal výsledek hledání. Neváže se tedy sémanticky s pozitivním přístupem.

musí pilně cvičit, protože jejich nadání není tak velké, jaké by bylo k dobré produkci potřeba. Tato interpretace je ale nepravděpodobná, už vzhledem ke všestrannému pozitivnímu hodnocení kulturních událostí:

(51) Na minjene lěto zhladujo zeńdžechu so tele dny rejwarjo Serbskeje rejwanskeje skupiny Smjerdžaca. „Mějachmy loni nadměru wjele předstajenjow. Nětko **mamy dale intensiwnje a pilnje džělač**, zo bychmy žadanym **narokam** našeho nazwučowarja Dietera Wendischa wotpowědowali“, měnješe 26lětna rejwarka Beata Wajdlichec ze Smjerdžaceje. (SN 5: 6)

Skutečnost, že umělci jsou schopni natrénovat a přednést svůj výkon na vysoké úrovni, dokazuje jejich nadání i píli:

(52) [„]Tole bě z dalšími twórbami sławnych komponistow wuběrný koncert, z **ćežkimi kruchami**, ale technisce **wulkotnje zmištrowany**“, rjekny komponist Detlef Kobjela po Wojerowskim koncerće. (SN 1: 2)

(53) Julija Nawkec z Wotrowa, šulerka 10. lětnika, program z preludijom w D-dur Gustawa Merkela zahaji a z třomi dalšími **poměrnje ćežkimi** sadžbami swoje **kmanosće** dopokaza. (SN 131: 4)

V některých článcích je technická náročnost vyjádřena jako potenciální problém. Nejdříve je vyslovena pochybnost, zda je možné kýženého výsledku, tj. kvalitního výkonu, dosáhnout, aby pak byla vyvrácena. Naopak se potvrdí schopnost umělců:

(54) „Cantate Domino“ bě titul twórbny Johanna Crügera, zahajacy tradicionalny hodowny koncert zašlu njedželu w Chróšćanskim Božim domje. Po smjerći wurjadneho hudźbneho fachowca Handrija Wjenka **njebě to za dirigentku Bernadet Hencynu lochki nadawk**. Wšako ma kóždy swój stil. Ale něhdže **400 ludži dožiwi wuběrný program**, kotryž Chróšćanski cyrkwinski chór z třomi a capella-twórbami spodobnje zahaji. (Sn 2: 3)

(55) Wobrazy njepokazuja młodych ludži jeno při rejwanju, ale tež druhe motiwy, zwjazane z rejemi. Jedna z molerkow je Lejna Theurichowa, předsydka rady Załožby za serbski lud. W swojej lawdaciji je Beno Pěčka, serbski wučer na wuměnk a znajer lužiskeho tworjaceho wumělstwa, wuzběhnył, zo **njeje lochko, tajke reje na mólbach zwobraznić**. Ludowi wuměłcy pak su to **derje zmištrowali**. Tak nasta hódna a pisana wustajeńca. (SN 198: 2)

Tento postup – nejdřív se o něčem vyjádřit negativně a pak postoj obrátit do pozitivního hodnocení – popisují i v následující kapitole o dobrém průběhu kulturních událostí, kde má ale na rozdíl od předchozích příkladů funkci transformační.

4.2.3 Dobrý průběh a okolnosti událostí

V předchozích kapitolách jsem ukázal, že kultura je v SN popisována zásadně pozitivně, umělecké výkony jsou na vysoké úrovni, publikum umělcům projevuje uznání a pozitivně hodnotí úsilí vynaložené na organizaci. Kromě samotných uměleckých projevů jsou však kladně hodnoceny i okolnosti jejich průběhu. To je na lexikální úrovni vyjádřeno mimo jiné *atmosférou* události:

(56) Claudija Schönfeld z Błohašec měnješe po rjanym wječoru. „Sym přeni raz tu, wulkotnje. Wobžaruju, zo sym zařdžene tři šlagrowe nocy skomdžiła. Tuta **přijomna atmosfera** w Njeswačanskim parku, zamołwići, spóznamjni wšitcy w jenakich T-shirtach, a wšitko dokoławokoło wučinja **jara dobru organizaciju**. Na tajkim wječoru čłowjek při rejce a rjanej hudźbje starosće wšedneho dnja zabywa a zaso mocy čerpa.“

Atmosféra je vágní termín, nehmatatelný stav, který nelze definovat. Lze si představit kulturní událost, např. koncert, na kterém hrají všichni hudebníci falešně, ale přesto si posluchači z určitých důvodů (třeba se baví na účet hudebníků) koncert užijí, nebo si lze představit, že hudba je v pořádku, ale organizace (počet míst k sezení, zastřešení) selže – i v takovém případě se publikum nemusí nutně cítit špatně. A naopak je myslitelný koncert, který probíhá do posledního detailu perfektně, ale posluchači se nemůžou dočkat konce. Atmosféra je tedy subjektivní pojem, který popisuje dojem jedince z probíhající situace. Atributy atmosféry kulturních akcí v kulturním diskurzu SN jsou vždy pozitivní:

(57) Nic jenož eksotiki tutoho instrumenta dla, z kotrehož pomocu skuzłuje hudźbu pozdatnje přez wěšte pohiby z rukomaj takrjec z powětra. Zwuk instrumenta njeskutkuje syntetiski, ale je přijomnoćopły a twori **přitulnu atmosferu**. (SN 132: 4)

Dalšími atributy, které v korpusu popisují atmosféru, jsou *wulkotny*, *zabawny* a *rjany*; v jednom případě pak není atribut sám o sobě pozitivní:

(58) W Chróšćanskej „Jednoće“ dožiwichu wčera wječor premjeru serbsce synchronizowaneho estiskeho filma „Ruudi“. Něhdže 250 džěćom, jich staršim, džědam a wowkam wobradžištej Rěčny centrum

WITAJ (RCW) a Sakski wukubłanski a wupruwowanski kanal (SAEK) tak wosebite kinowe dožiwnjenje. K tomu knježeše w „Jednoće“ tež **prawa kinowa atmosfera** z čerwjnym přestrjencom, z filmowymi wobrazami a z předawanym lodom a popcornom. (SN 133: 1)

Přesto je zřejmé, že jde o pozitivní hodnocení – ačkoliv se filmová premiéra uskutečnila ve víceúčelové budově a ne v kině, návštěvníci se jako v kině cítili. Explicitně nevyjádřený záměr byl tak uskutečněn. V jednom izolovaném příkladu, v článku, který popisuje karetní turnaj, je atmosféra evaluována jako *srbská*:

(59) Z dotalnych wurisanjow staj Jurij Korch z Radeberga a Mikławš Mučišk z Rachlowa dwójce wuštoj jako dobyčerjej. Loni bě Alojs Langa z Konjec najlěpši. „Bohužel lětsa tak derje běžało njeje. Tola to njeje rozsudne. Wažna za mnje je **rjana serbska atmosfera**. Žana hara a zwada, tak zo móžeš škotujo rjenje wotpočnyć.“ (SN 72: 4)

Z citátu není zcela zřejmé, jaký je jeho sémantický obsah. Buď říká, že srbská atmosféra byla pěkná, protože vše probíhalo bez konfliktů, nebo vůbec že srbská atmosféra je vždy pěkná a probíhá bez konfliktů. V druhém případě by byl termín *serbska atmosfera* (alespoň částečně) definován, tj. srbská atmosféra je pozitivní (a má pravděpodobně něco společného se Srby), nebo atmosféra, která je pěkná, je zároveň i srbská. V případě prvním by byl obsah vágnější – atmosféra má pouze něco společného se Srby.

Vedle atmosféry vystupuje *nálada*, která není náladou subjektivní, ale opět se vztahuje k celku, k pocitu kolektivu, takže je v tomto smyslu synonymem *atmosféry*:

(60) Lětsa je pjeć mustwow w sydom disciplinach mocy měřiło. Mjez wobdźělnikami a něhdže sto přihladowarjami bě **dobra nalada**. Hnydom na spočatku wubědźowanja čakaše drje jedyn z najćešich nadawkow na wobdźělnikow – čahanje traktora z powjazom. (SN 128: 3)

Stejně jako v případě pozitivních atributů, jak jsem je představil v 4.2.1, může být i nálada intenzivnější:

(61) Džakowano wotnajerrej hata Rainerej Frenzelej pak móžachu so wčera popoždnu wubědźowanja cynkowych kupanskich wanjow jednotliwcow a stafłow tola hišće wotměć. Zo akteroj při tym cyle suši njewostachu, postara so mjez přihladowarjami kołowokoło hata wězo wo **dobru naladu**. Ta bě při naslědnej hitparadže **hišće lěpša**. (SN 130: 4)

V některých případech akce neprobíhá z nějakých důvodů zcela nejlépe. Relativně často za to může nevelká účast na události:

(62) Cyłkownje je zarjadowanje **derje wotběžalo**. „Byrnjež so jenož pjeć mustwow wobdžěliło, knježeše **lóštna nalada**. Widzachmy jara napjate wurisanja“, tak člonka předsydstwa Pawka Alena Wjeńkec z Radworja. Klětu budže Power Serb tuž zaso w Hórkach. (SN 128: 3)

Na tomto místě se projevuje model *ačkoliv-přesto*. Nejdřív je celá akce zhodnocena pozitivně, pak je vyjádřeno zklamání/nespokojenost se skutečností, že se akce nezúčastnilo očekávané množství lidí, a poté je tato negativní evaluace zmírněna sdělením o pozitivním průběhu. Právě přípustkové věty jsou používány pro vyjádření (a případně následné ospravedlnění) negativních vlastností události. Negace je tak (viz van Dijkův model v 4.1.3) vždy přetvořena v pozitivní hodnocení. I když událost probíhá bez nedostatků, ale má nepříjemnou náplň, je tato také kompenzována sdělením, že průběh byl vynikající. V jednom článku je popsán workshop uprchlíků z Afriky se školáky:

(63) W swěttowobrazowym přednošku Wolfganga Lieberknechta, koordinatora iniciatiwy Black&White, njewidzachu šulerjo tuž jenož krasne krajiny, ale tež chuduške chaty a džěci, kotrež nimaja wšědnje ani dosć k jědži a njemóža do šule chodzić. Šulerjo sej wuwědomichu, zo je Afrika kontinent, kotryž bě dotho wot Europy wobsadzeny a wurubjeny. Přiwšěm pak knježeše cyły čas, jako štyrjo člonjo skupiny Black&White na kubłanišću přebywachu, **dobra a wjesoła nalada**. Woni mjenujcy jenož ze spěwami a rejemi njewustupichu, ale nazwučowachu ze šulerjemi w mjeńšich skupinach afriske spěwy, hrajachu na bubonach a nazwučowachu z nimi samo reje. (SN 134: Př 4)

Školáci se seznámili s krásami africké přírody, ale především s chudobou a koloniální minulostí afrických zemí. Negativní vyznění je ale zmírněno informací, že nálada byla po celou dobu dobrá, a to je ještě podloženo doplňujícími informacemi o dalších součástech programu. Na dobrou náladu mají vliv i vnější faktory, jak to ukazuje následující příklad, ve kterém ji podporuje počasí:

(64) Po cyłym puću knježeše mjez młodymi a staršimi na konjacych zapřahach **wulkotna nalada**. Jedna serbska ludowa pěseń po druhej znošowaše so po Koslowskim lěsu a **słónčko tak rjenje wohrěwaše, zo bě hotowe wjeselo**, so po złotej nazymskej přírodze čumpać dać. (SN 200: 4)

Počasí je většinou evaluováno adjektivem *rjany*:

(65) Při **rjanym stónčnym wjedrje** dožiwi zawčerawšim popołodnju wjace hač 3 000 zajimcow na bywšim bitwišču južnje Bukec hodžinske napodobnjenje krawnych wojowanjow mjez rakuskim a pruskim wójskom před 250 lětami wo wosadnu wjes. (SN 199: 4)

Pěkné počasí ale nemusí být nutně jen počasí letní, slunečné, bez deště. I v zimě je možné, aby počasí působilo dobře na náladu účastníků:

(66) Lětuša jolka při **miłym zymskim wjedrje** bě zaso ryzy serbski swjedzeń. (SN 9: 4)

Pozitivní hodnocení *počasí* je zesilováno stupňováním adjektiv. Adjektiva, jež jsou atributy *počasí*, mají formu superlativu:

(67) Při **najrjeńšim wjedrje** woswjećichmy swoju lětušu wotchadničku njedawno w Ralbičanskej pěstowarni. Po zhromadnej snědani předstajichu nam naše praktikantki bajku „Sněholinka“, kotruž běchu w poměrnje krótkim času nazwučowali. (SN 133: 4)

(68) Na hłownym jewišću pokazachu wurězki z aktualneho hrajneho plana, klankodźiwadźelnicy a čtonojo dźiwadłowego kluba hrajachu w hornim foyeru za mlódšich a staršich. A při **najkrasnišim babylětnim wjedrje** móžachu wopytowarjo samo na dźiwadłowej zahrodže sedžeć. (SN 199: 4)

V případě, že počasí neodpovídalo představám, je negativní hodnocení zmírněno stejným způsobem, jak je tomu v příkladu (69), tedy dvěma hlavními větami v přípustkovém poměru. Počasí sice zklamalo, ale událost sama ne:⁴²

(69) **Byrnjež wjedro najrjeńše njebyło**, knježeše kónc tydzenja na swjedźenišču při tamnišim towarstwowym domje **dobra nalada**. (SN 135: 4)

V příkladu (69) je negativní vlastnost události, tj. špatné počasí, zmírněna dvojím způsobem. Jednak je to syntakticky, přípustkovým vztahem mezi větami, jednak negací superlativu adjektiva s pozitivní sémantikou. Příklad (69) není ale projevem strategie konstruktivní, nýbrž strategie transformační. Na úrovni diskurzu mění negativní vlastnosti události na vlastnosti

⁴² Přípustková argumentace *sice-ale* je typická pro ospravedlňovací strategii. Protože tu jde ale o vnější činitele, které nelze ovlivnit, ponechávám příklady v této kapitole.

pozitivní.⁴³ V příkladu (70), který je také projevem strategie transformační, je špatné počasí zmírněno vyjádřením pozitivního postoje účastníků:

(70) Mjeztym zo wjedro sobotu nawječor při swjedženskim čahu z Njebjelčanami a stami zajimcami hišće derje měnješe, bě njedzelu předešćnik najwažniši, přetož hač do wječora **so bjez přestaća dešćowaše**. Wotpowědne błóćane bě swjedženišćo na Haćenkach, **ale mazane črije a cholowy njemylachu**. (SN 135: 1)

S dobrým průběhem události je spojena také pohostinnost. Přístup hostitelů k hostům je kategorie, která není vlastní jen kulturnímu diskurzu SN. Pohostinnost je jeden z prvků, kterým se definuje srbská kultura v širším slova smyslu: *[w]elcoming visitors with generous servings of cake and other home-made foods has long been presented as an ethnic boundary marker* (Glaser 2007: 210). V nekonfliktním obrazu kulturního diskurzu SN jsou ale jako pohostinní charakterizováni i Nesrbové:

(71) Serbska delegacija chwaleše sej runja słowjanskim přitonym **fleksibelnosť hosćićelow**. „Wosebje dobre běše **zastaranje z jědźu a napojemi**. Tola tež tak běchu domoródní přewšo **přećelni** a předewšěm **wotewrjeni hosćom napřećo**.[“] (SN 196: 4)

Dobrého hostitele dělá především dobré jídlo a pití. Relevanci má také informace o tom, kdo jídlo připravil, resp. skutečnost, že jídlo je domácí. Konkretizace osoby a/nebo zdůraznění, že jídlo není koupeno, nýbrž připraveno doma, ukazuje na skutečnou pohostinnost. Za konkrétními jmény si lze také snáze představit námahu, kterou dotyční na přípravu museli vynaložit:

(72) Hana Mächlingowa bě sobotu **slódný tykanc** napjekła a je jón žonam w **kofejowej přestawce** poskićiła. (SN 9: 4)

(73) Lětsa běchu po puću po lěsnej krajince mjez Dobrošicami, Jaseńcu, Łomskom, Koslowom a Hórkami. Mjeztym zo bě nawoda towarstwa Matej Korjeńk spřihotował při lěsu za Łomskom dalšu **opulentnu snědań** z pokładženymi **całtami**, pjekarskim **tykancom**, **horcym winom a sektom**, sydaše po připołdnju w Hórkach při Młynkec hosćencu **gulašowa poliwwka**, kotruž bě Pětr Bobka **sam** džeń do toho **nawariť**. (SN 200: 4)

⁴³ Případně by mohlo jít o strategii ospravedlňovací. Otázkou je, jaké interpretaci je dána přednost. Vzhledem k tomu, že jde o počasí, tedy vnějšího činitele, domnívám se, že je vhodnější vidět v příkladu transformaci špatné nálady v dobrou, než dobrou náladou ospravedlňovat špatné počasí.

Pohostinnost může být explicitním důvodem pro dobrou náladu:

(74) Tykanc a kofej dobru naladu prispørještej. (SN 133: 3)

Různé topoi, v následujících dvou příkladech pěkné počasí a pohoštění, se mohou doplňovat a zdůrazňovat tak dobrý průběh události, celkovou spokojenost účastníků:

(75) Runja zašlym lětam je Domowinska skupina Konjocy/Šunow lětsa znowa kolesowanski wulět do blišeje domizny organizowała. Při **rjanym wjedrje** so zašu njedželu 65 wjesnjanow na puć nastaji. Prěnja přestawka bě w Debricach, hdžež dachmy sej při sportnišću samopječeny **tykanc a kofej** zesłodžeć. (SN 128: 6)

(76) Při **najrjeńšim stónčku** je sobotu popołdnu nimale 70 zajimcow přeprošenje ZSW do Hornjeho Hajnka scěhowało. (...) Při **tykancu a kofeju** słyšachu hosćo na to basnje awtorow we wosom rěčach. (SN 130: 4)

V následujícím příkladu jsou dvě hlavní věty spojeny ve stupňovacím poměru (v získaném korpusu přitom převládá model *nejen-ale i*), a gradací je pak sdělení o dobrém průběhu zesilněno. Kromě zábavného programu to bylo navíc pohoštění, co bylo lákadlem pro potencionální hosty:

(77) **Nic jeno zabawny program, ale tež slódne krupjane a całtowe kołbasy a poćik** wabjachu tež lětsa mjezty m hižo džesaty raz młodostnych runje tak kaž staršich ludži do Nuknicy na tradicionalny jolka-swjedzeń. (SN 9: 4)

Koncentrace různých topoi dobrého průběhu vytváří zdání nekonfliktní idyly. Pokud bych měl v jedné větě představit obraz, který poskytují představené konstruktivní strategie, pak by typický článek popisoval srbskou kulturní událost, která díky talentu a tvrdé přípravě byla na vysoké umělecké úrovni, navštívil ji vysoký počet spokojených návštěvníků, kteří byli patřičně pohoštění a událost si užili také díky počasí a příjemné atmosféře. Tato charakteristika je přehnaná, protože zpravidla nejsou přítomna všechna topoi, tendence k nekonfliktnímu obrazu je ale zřejmá.

4.3 Strategie singularizace

4.3.1 Jedinečnost (srbské) kultury

Kultura se v SN vyznačuje nejen kvalitou, ale i jedinečností. Jedinečnost na tomto místě zařazuju mezi konstruktivní strategie, ačkoliv v jistých případech je topos jedinečnosti uplatňován pro obrannou strategii legitimace.

Jedinečnost je vyjadřována především adjektivem *wosebity*, dále pak adjektivy *njewšědny*, *originalny*, *jónkrótny*, resp. příslušnými adverbii. *Wosebity* má víc významů – jednak kvalitativní význam *zvláštní*, *osobitý*, jednak kvantitativní *nad běžnou míru* a dále ještě význam *samostatný*. V jednotlivých případech není možné zcela přesně tyto významy rozlišit, tak např. *Cyle wosebity aplaws je sej sydomlětna Maria-Helena Bretschneiderec zaslužila, kotrejež talent drje tči nimo dokładneho hraća we wuknjenju rěčow.* může mít význam *zcela jedinečného* potlesku, ale také *nad míru silného*. Oba významy spolu přitom těsně souvisí, jedinečnost potlesku lze v první řadě očekávat v jeho délce či hlasitosti, méně pak už v jiných kvalitách. Podobně *Wosebitu kedźbnosć pak zbudźichu swójske kompozicije Caroliny Eyckec a Jana Bělka.* lze rozumět jako *zvláštní* ve smyslu *unikátní* pozornosti, ale i *zvláštní* jako *samostatné* pozornosti. Hranice mezi těmito významy je v některých případech velmi nejasná, ale nebrání v analýze – je-li potlesk mimořádně silný, znamená to, že se odlišuje od jiných, slabších potlesků, a je tak jedinečný. Rozlišit významy *osobitý* a *samostatný* je problematičtější:

(78) Za Lipščanske knižne wiki je Němskochorwatska towaršnosć cyle **wosebitu** knihu přihotowala.

(SN 65: 3)

Zda jde o knihu zcela jedinečnou (tj. unikátní kniha, kterou přivezli na veletrh, aby zaujali, ale která nebyla vydána k příležitosti veletrhu) nebo zcela samostatnou (tj. kniha, která byla připravena speciálně pro veletrh) není z kontextu jasné, sémantika jedinečnosti je však v obou případech inherentní. Vždy se jedná o exkluzivitu, o jednotku, která se vymyká celku. Naopak v příkladu

(79) **Wosebitu** wustajeńcu „(Markowski) pěsk. Slědy mjez sujetom, dźěłowej maćiznu a krajinowym rumom“ su sobotu w nowym wuměłstwowym muzeju Dieselowy zawod Choćebuz wotewrěli.

(SN 130: 2)

samostatná výstava (má-li spojení tento význam) není nutně zdůrazněním jedinečnosti, může být jen konstatováním, že výstava nepatří ke stálé nabídce muzea, že je jen dočasná, nebo že ji lze navštívit bez nutnosti navštívit celé muzeum.⁴⁴ Ačkoliv by i v tomto případě šlo o singularizaci, spojení *wosebita wustajeńca* a *wosebita přehladka* kvůli jejich nejednoznačnosti v analýze nezohledňuju.

Jako unikátní jsou hodnoceny události, které se vyznačují exotikou, nejsou přitom součástí srbské kultury, jen s ní přicházejí do styku:

(80) Cyle **njewšědny wopyt** mějachu šulerjo a šulerki Serbskeje zakładneje a srjedźneje šule „Michał Hórnik“ Worklecy kónc junija. Přijěta bě k nim skupina Black&White, kotraž wobsteji hižo wot lěta 2002 a je wobstatk iniciatiwy samsneho mjena. (...) Wšitcy sobustawojo towarstwa su wójnscy čěkancy z afriskich krajow. (SN 134: Př 4)

(81) W Serbach wotmě so zaštu sobotu **njewšědny kwas**. Zmandželiťoj staj so Serbowka Alexandra Kaspari a Gordon Lawrence ze Šotiskeje. K tomu běštaj so njewjesta a nawoženja swoju narodnu drastu zwobleťoj. (SN 135: 2)

Návštěva uprchlíků z afrických zemí stejně jako ženich ve skotském kroji nejsou běžnou součástí kulturního života v Lužici, a jsou proto definováni jako něco jedinečného. Ačkoliv jde v obou případech o kulturu nesrbskou, jsou pro zpravodajství relevantní v kontextu kultury srbské. V prvním případě skupina školáky informuje o problémech na africkém kontinentě a zároveň je učí africké písně a tance, v případě druhém si Skot v kroji bere Srbku v kroji. V jiných případech je to ale už srbská kultura, resp. původně nesrbské elementy začleněné do srbského kontextu, které jsou hodnoceny jako jedinečné. Následující dva příklady ukazují na to, že některé věci nejsou pro srbskou kulturu samozřejmé:

(82) **Njewšědna** premjera bě zašty pjatk we wobłuku 30. swjedženja serbskeje poezije w delnjołužiskim Tšupcu: Pětš Janaš předstaji 14 džěcom tamnišeje šule najnowšu zběrku znatych hrónčkow Wilhelma Buscha (1832–1908) w delnjoserbskej řeči. (SN 131: 1)

(83) Pod dirigentstwom Pětra Cyža a zdžěla Judit Wałdźic zasłyšachu hosćo sep serbskich, čěskich, pólskich a słowakskich spěwow, při čimž Pětr Cyž a Marko Wjeńka jako solistaj přeswědčičstaj. **Wosebitostka** drje bě na kóncu serbski rap. (SN 130: 4)

⁴⁴ Spojení *wosebita wustajeńca* tedy může být ekvivalentem českého *dočasná výstava* či německého *Sonderausstellung*.

Především příklad (82) lze v tomto smyslu interpretovat. Zaměření na tradici v srbské kultuře způsobuje, že projevy moderní kultury v srbské kultuře působí nezvykle a nápadně. Překlad dětské klasiky z němčiny do srbštiny je ale také událostí jedinečnou. Německá knížka, kterou znají, je zpřístupněna srbským čtenářům, což v srbském kontextu není samozřejmostí.⁴⁵ Podobně je tomu i v případě premiéry srbsky dabovaného filmu:

(84) W Chróšćanskej „Jednoće“ dožiwichu wčera wječor premjeru serbsce synchronizowaneho estiskeho filma „Ruudi“. Něhdže 250 dźěćom, jich staršim, dźědam a wowkam wobradžištej Rěčny centrum WITAJ (RCW) a Sakski wukubłanski a wupruwowanski kanal (SAEK) tak **wosebite** kinowe dožiwjenje. (SN 133: 1)

Nicméně i u kulturních událostí, které nejsou pro srbskou kulturu inovativní, je projev umělců hodnocen jako jedinečný:

(85) Z 15 wot komponista podatych čisłow předstajichu cyłkownje jědnaće džělow. Solistiske party přewza altistka Tanja Donatec. Liturgiske teksty, w starocyrkwinosłowjanšćinje spisane, spěwarjo **originalnje** zanjesechu. (SN 199: 2)

(86) Intendant NSLDž Lutz Hillmann bě čitanje pod heslom „Pój, ale pomaťu“ na **swojorazne** wašnje inscenował. (SN 7: 2)

Jak jsem zmínil v úvodu, výjimečně je jedinečnost projevem strategie obrany. Tak je tomu v následujícím článku o problémech Sebskeho ludoweho ansamblu:

(87) Serbski ludowy ansambl njeje jeno za Serbow njeparujomny. Serbam skruća jich identitu. Němska pak ma z ansamblom **originarny** [sic], **unikatny** přinošk k pisanemu wěňčkej kultury Evropy. (SN 4: 1)

Jedinečnost ansámbly, jehož existence je podle textu článku ohrožena, v rámci celé Evropy je argumentem pro jeho zachování do budoucna.

4.3.2 Pospolitost

Pozitivní sebeobraz neobsahuje pouze kladné hodnocení průběhu akcí, jejich vysoké umělecké kvality, ale také nekonfliktnost jejich průběhu. Jak jsem popsal, srbskost není

⁴⁵ Podobně jiné dětské klasiky vyšly v srbském překladu teprve v nedávné době – např. Medvídek Pú (2000) nebo Malý princ (2006 / 2010).

vyjadřována v opozici k německosti nebo všeobecně jinakosti, nýbrž je konstruována jakožto ideální stav, ve kterém se vše děje dobře. Absence sporů a protikladů není konečným způsobem vyjádření této situace. Navíc je zdůrazňována soudržnost, pospolitost, kolektivní podíl na kulturním životě. Soudržnost se netýká jen srbské společnosti jako takové, nýbrž i vztahu Srbů k ostatním. Topos soudržnosti je vedle toposu jedinečnosti dalším argumentačním schématem konstruktivní strategie singularizace.

V práci vědomě nezohledňuju rozdíl mezi Horní a Dolní Lužicí. Ani v kulturním diskurzu SN se rozdíly mezi Horní a Dolní Lužicí netematizují,⁴⁶ stejně tak jako další rozdíly uprostřed skupiny *my*. Podle Wałdy jsou menšiny zvnějšku často vnímány jako jeden celek:

Minderheiten wird häufig eine homogene Identität zugeschrieben, vor allem wenn sie sich auf ein relativ kleines und zusammenhängendes Territorium innerhalb eines größeren Staates beschränkt. Von außen betrachtet erscheint die sorbische Lausitz vielen als ein relativ einheitliches Gebilde, was sich jedoch bei näherer Prüfung als trügerisch erweist. (Walde 2010: 29)

U Srbů se podle něj projevuje silný lokálpatriotismus a tvrdí, že neexistuje *das Sorbentum*, sondern dieses war und ist vielfältig, ja uneinheitlich (Walde 2010: 30). Nějaká pojítka mezi jednotlivými Srby a skupinami Srbů ale existovat musí, protože jinak by nemohly vzniknout instituce, které různé skupiny zastřešují (např. srbské gymnázium v Budyšině). K jednotné identitě se vyslovuje Glaser (2007: 209):

What connects the various subgroups and strata of the Sorbian community is their identification with the wider concept of serbstwo / serbojstwo: the material cultural heritage of the Sorbs as well as specific experiences, beliefs, attitudes, conventions and the spirit that motivates individuals to 'hold on' to their Sorbian (or Wendish) identity.

Lze to chápat tak, že jednotlivé lokální prvky – materiální kultura, hodnoty, konvence – způsobují, že se Srbové cítí být částí myšleného celku, Wałda (2001: 453) ale upozorňuje, že *Serbski lud jako jednotny kulturny fenomen neeksistuje*.

⁴⁶ Pouze v kontextech, kde se poukazuje na velkou účast či zájem, se zmiňuje, že přijeli návštěvníci z *Hornjeje a Delnjeje lužicy*.

Vzhledem k tomu, že v kulturním diskurzu SN se o rozdílech mezi Horní a Dolní Lužicí ani o dalších rozdílech mezi Srby nemluví, lze se domnívat, že je tomu tak záměrně. Van Dijk (1998: 25) říká, že *many ideologies develop precisely in order to sustain, legitimate or manage group conflicts*. Topos pospolitosti, jednoty tak může být takovou ideologií, která má zabránit vstupu konfliktů do kulturního diskurzu. Pospolitost v kulturním diskurzu SN překračuje různé hranice – mohou být Srbové s Němci, staří a mladí nebo lidé různých vyznání:

(88) Přeco zaso so hudźbnicy wotmėnjachu a tak piskachu **stari z młodymi**; woprawdźita to improwizacija na wysokim **rockowym** niwowje. (...) Nic jenož hudźba, ale tež mnohe zajimawe rozmołwy a wosebje **zhromadnosć němskich a serbskich** muzikantow tutón přewšo poradźeny wječork wučinjachu. (SN 1 :4)

V příkladu (88) se dokonce tvrdí, že to není náplň samotná, která má lví podíl na úspěšnosti večera, nýbrž právě pospolitost německých a srbských hudebníků. Obsah nemá takovou váhu jako forma.

4.3.2.1 Spolupráce

U konstruktivních strategií pozitivního sebeobrazu jsem ukázal, že jednou z nich je topos pracovitosti. Námaha, kterou pořadatelé musí vyvinout, aby se kulturní akce uskutečnila a pokud možno i povedla, je vždycky popisována jako nadměrná (tj. neexistuje akce, která by byla uspořádána *bez větší námahy*) a zároveň pozitivně. Na spolupráci mezi různými subjekty se poukazuje v některých případech neutrálně, bez evaluátorů:

(89) Wotběh programa moderěrujo **pokazaštaj** Angela Rynčowa a Guido Zahrodnik na to, zo sy we Wjeselic klamarstwje wšitko dóstał, dalokož bě w NDR na poskitku było. Tež na **zhromadne** džěło w prodrustwje pokazachu. Jurij a Beno Hojer postaraštaj so wo dokonjany hudźbny přewod ze serbskimi pěsnjami. (SN 135: 4)

V jiných případech jsou evaluátory přítomny, ačkoliv nejsou tak nápadné:

(90) Film dósta na Mjezynarodnym džěćacym festiwalu „Schlingel“ 2006 myto publikuma. Tehdy běchu w Budyšinje ideju zrodźili pask synchronizować. Wobstarałoj stej to RCW a SAEK **hromadže z mnohimi pomocnikami**. (SN 133: 1)

Společná práce není pouze v rukou dvou organizací, ale je podpořena velkým množstvím dalších, anonymních spolupracovníků. Je tu tedy zdůrazněna společná práce, nasazení většího kolektivu, který se podílí na uskutečnění společného cíle.

Pokud je spolupráce hodnocena, vždy je to pozitivně. V příkladu (90) evaluátor *mnohimi* v kontextu diskurzu, v němž je práce hodnocena kladně, má funkci kladného hodnocení, i když v jiném kontextu by mohlo jít o hodnocení negativní – např. jako kritika, že ony zmíněné organizace nebyly s to všechno zorganizovat samy. Neutrálně by šlo myšlenku vyjádřit substitucí *mnohi* za *dalši*, tj. z *dalšími pomocníkami*.

Spolupráce je buď dobrá, nebo je vyjádřeno, že ji účastníci konají rádi:

(91) **Dobre** je po jeje słowach tohorunja **zhromadne džěto** ze staršimi. (SN 4: 4)

(92) Wšako ma gymnazij zwjazkarjow kaž přirodowědny centrum, maltezow abo katolsku pomocnu službu, z kotrymiž šulerjo w swobodnym času **rady hromadže džětaja**. (SN 127: 4)

(93) Hižo lěta wobsteji **dobre zhromadne džěto** mjez ZSW a Wojerowskim wuměštwowym towarstwom. (SN 130: 4)

A společná činnost je motivací pro další spolupráci:

(94) Nam bě wulět rjane dožiwjenje a **pohon** do dalšeho skupinskeho **džěta**. (SN 192: 4)

Spolupráce má pak vždy za cíl dosáhnout dobrého skutku:

(95) Nawodnica Marja Bejmina so z džěćimi rozžohnowa a přepoda jim mały darik jako dopomnjenku na pěstowarski čas. Staršim so wona za **spomóžne zhromadne džěto na dobro** džěći podžakowa. (SN 133: 4)

(96) W njej Serbja a Němcy, ewangelscy a katolscy křescenje kaž tež njewěriwi **zhromadnje na dobro komuny skutkuja**. (SN 129: Př 3)

4.3.2.2 Společné jídlo

V konstruktivních strategiích dobrého sebeobrazu jsem ukázal, jak je tvořen topos dobrého průběhu události. K němu patří také pohostinnost, *kofej a tykanc*:

(97) Po nutrności podachu so wšitcy k **zhromadnemu kofejpiću** na wosadnu žurlu. (SN 67: 4)

(98) **Zhromadnje** dachu sej tam **kofej**, Zelnakec **tykanc** a pozdžišo tež **piwo a škleńcu wina słodźeć**.
(SN 130: 4)

Společné jídlo, stejně jako jiné společné činnosti, jsou konstruktem společnosti, která drží pospolu, která i přes rozdíly není rozdrobená, v níž je porozumění a chybí konflikty.

(99) Při najrjeńšim wjedrje woswjećichmy swoju lětušu wotchadničku njedawno w Rałbičanskej pěstowarni. Po **zhromadnej snědani** předstajichu nam naše praktikantki bajku „Sněholinka“, kotruž běchu w poměrnje krótkim času nazwučowali. (SN 133: 4)

Konzumace pokrmů a nápojů, především pak *kofej a tykanc*, jsou jedním z motivů, které se v kulturním diskurzu SN objevují pravidelně. Jejich nabídka je důkazem pohostinnosti a konzumace samotná může být příčinou k dobré náladě účastníků (viz kap. 4.2.3).

4.3.2.3 Společný zpěv

Dalším projevem skupinového chování je společný zpěv. Společný zpěv je specifický v tom, že na rozdíl od ostatních činností, které jsou provozovány *společně*, je jako jediný sám o sobě kulturní produkci:

(100) Wo dobru naladu staraše so kapała Priwileg, kotraž njewabješe ze serbskimi štučkami jenož do reje, **ale** tež k **zhromadnemu spěwanju**. (SN 4: 4)

Publikum se tak v tomto případě stává spolutvůrcem představení, umělci a posluchači jsou tak sjednoceni. V jiném případě společně zazpívají dva hudební soubory, které mají jinak připravené vlastní samostatné vystoupení:

(101) Nimo žónskeho chóra Wudwor dojědžechu sej tam lětsa Sprjewjenjo. Po **zhromadnym zazběhu ze „Zahraj nam rejku“** spěwachu najprjedy Wudworske žony swoje rjane pěsnje kaž „Štóz so mysle ženić ma“ a „Rjeńše holčo njezrudź so“. (SN 131: 4)

4.3.2.4 Společná beseda

Pospolitost je tvořena také verbální interakcí mezi účastníky. Na rozdíl od společného jídla či zpěvu je společná beseda činností, kterou účastníci neprovádějí paralelně (tj. v kolektivu, ale

každý samostatně), nýbrž si vyžaduje skutečnou spolupráci mezi jednotlivými aktéry. Vzájemnost rozhovorů není vždy vyjádřena explicitně:

- (102) Zajim publikuma bę wjetši, tak męjachu poskićerjo wjace chwile za **wosobinske rozmołwy**.
(SN 67: 1)

Z povahy věci je ale samozřejmá a především v kontextu kulturního diskurzu SN je zřejmé, že má podíl na dobrém průběhu. Společné rozhovory jsou totiž hodnoceny pozitivně:

- (103) Po znowazaloženju Bratrowstwa za móžnosćemi a formami zhromadneho zetskawanja pytajo bę předsydstwo towarstwa ideju zrodziło, přewjesć škotowy turněr. (...) Jurij Krječmar z Dubrjenka je so dotal na wšěch turněrach wobdželił, štož po přěnim přechodže takle wobkrući. „Sprěnja sym tu doma. **Rjana zhromadna bjesada** a fairny škot mje wabitej, hačrunjež hišće ženje 1. městno wobsadził njejsym.“ (SN 72: 4)

4.3.2.5 Pospolitost na konci kulturních událostí

Předchozí kategorie společného jídla, zpěvu a besedy mají v kulturním diskurzu SN jednu společnou charakteristiku. Objevují se jako součást tématu společné činnosti uzavírající kulturní událost. V kulturním diskurzu SN není důležitá pouze sevřenost v průběhu akcí, ale také spojení, soudržnost v závěrečném okamžiku. Na konci události se účastníci spojují v jeden celek a společně se věnují jedné činnosti. Může se jednat o spojení přítomných hostů, nebo účinkujících, nebo všech účastníků, vždy jde o topos soudržnosti v závěru kulturní události. V příkladech (104) až (107) je kulturní událost ukončena zpěvem:

- (104) Mała žurla Dźiwadła na hrodže bę ze 70 zajimcami połna wobsadžena. Bohužel pak je Kito Lorenc krótko do toho strowotnych přičin dla wobdželenje wotprajił. Tak njemóžeše dožiwić, z kajkej zahoritosću je **přewšo** spokojeny publikum lóštne wujimki z jeho hry přiwzał a na kóncu **zhromadnje** z dźiwadźelnikami Kanalowu hymnu **spěwał**. (SN 72: 4)
- (105) **Ze zhromadnym spēwom** „W jednej ruce Hanku“ **zakónčichu** Sprjewjenjo a Wudworske žony swój pisany program, kotryž wuwabi mócnny přiklesk. (SN 131: 4)
- (106) **Ze spēwom** Čišinskeho „Zerja so šěrja“ so dožiwjenjow połny dzeń zhromadnosće ewangelskich Serbow w Rakecach na Pětra a Pawoła **zakónči**. (SN 129: PŘ 3)

(107) Kulturne popołdnjo, kotrež bëchu přewažnje Wotrowscy młodostni wokoło Pëtra Hajdana organizowali, **zakónči so ze spontanym zhromadnym spëwanjom** wšitkich akterow a hosći w bróžni Weclichec statoka, štož so tež wukrajnym hosćom wulce lubješe. (SN 130: 2)

Příklady (108) a (109) ukazují, jak je kulturní akce ukončena tradičním pitím kávy a domácím pečivem:

(108) Samo starši mějachu za džěci cyteje pěstowarnje překwapjenku spřihotowanu. Su zahrali bajku „Bremenscy měščanscy muzikanća“. Při **kofejpiću a zhromadnej wječeri** swójbny swjedzeń při najrjeńšim wjedrje **wuklinči**. (SN 135: 4)

(109) Rjany **wukónc** njedželneho hudźbnostawizniskeho wuchodžowanja skónči so na zahrodze před džensa wot serbskeje hosćencarskeje swójby zaso wobhospodarjeneho „Sprjewineho doła“. Tu hraješe hudźbny kwintet Serbskeho komorneho orchestra kruchi klasiki a romantiki ke **kofej a samopječenemu tykancej** – po starym wašnju a tola w nowym stilu. (SN 132: 4)

Téma pospolitosti v závěru kulturní události má svoje pevné místo na konci novinových článků,⁴⁷ ačkoliv by bylo myslitelné, že by se mohlo objevit i na jiném místě. Kulturní událost lze popsat od jejího počátku až ke konci a pak se věnovat jejímu hodnocení, významu nebo dalším podrobnostem a doplňujícím informacím. Konec události je ale svázán s koncem článku a pozitivně hodnocené téma pospolitosti podtrhuje nejen pozitivní hodnocení události, ale i pozitivní vyznění článků samotných.

4.3.2.6 Přátelství

V kulturním diskurzu SN se objevuje topos přátelství. Jako přítel Srbů je charakterizován ten, kdo sám Srbem není a nějakým způsobem se podílí na propagaci srbské kultury nebo jí projevuje náklonnost. Na příklad článek *Pola českich přecelow* přináší informace o svátku srbské poezie ve Varnsdorfu a jeho organizátora představuje následovně:

(110) **Swěrnj přecel Serbow**, česki basnik Milan Hrabal, je spiritus rector a organizator tutych swjatkow w swojim českim městačku. (SN 134: Př 2)

⁴⁷ V jednom případě tomu je přesně naopak. Článek *Spëw a rjemjesto w parku* (SN 130: 4) tímto toposem začíná: *Ze zhromadnej bjesadu skónči so wčera nawječor 4. lětni swjedzeń Domowinskeje skupiny Pančicy-Kukow w parku na Kuringec ležownosći w Kukowje*. Novinářské pravidlo dávat nejdůležitější informace na začátek článku by mohlo naznačovat, že je pospolitosti příkládán velký význam. Jeden doklad ale takovou tezi samozřejmě nemůže potvrdit.

Přítel Srbů je kategorie, která se objevuje i mimo rámec kulturního diskurzu SN, a to jak v médiích srbských, tak i v médiích zahraničních, resp. i mimo média. Tak v Praze sídlí *Společnost přátel Lužice*, především kulturní instituce, která v České republice rozšiřuje povědomí o Srbech. Její prominentní představitelé jsou pak také jako *přátelé* označováni. Stejná charakteristika se objevuje u stejné osoby i v jiném článku pojednávajícím o stejné události:

(111) Tamniša [varnsdorfská] měščanska biblioteka bě přítomnym z **přečelom Serbow** a wobdzělnikom 30. swjedženja serbskeje poezije, basnikom Milanom Hrabalom, moderatorom tutoho zetkanja, rjane literarno-hudźbne dožiwjenje spřihotowata. (SN 130: 4)

Větší korpus by mohl ukázat, zda některé osobnosti jsou takto označovány častěji a zda termín *přečel Serbow* nevykazuje v některých případech tendenci stát se epitetem konstans. Společná kulturní činnost Srbů a jejich zahraničních protějšků je projevem přátelství:

(112) Beata Nastickec, Lenka- Christiana Piniekowa, Lubina Hajduk- Veljkovićowa a awtorka Wórša Wićazowa, Radek Čermák – čitajo z noweje knihi Tima Meškanka „Skok za módrinu“ – a zahorjacy gitarist a spěwar Honza Nahácky sobu skutkowachu. Basnje třoch młodych žonow-basnicow, wurězk z „Pućowanja Małeho pampucha“ Wórše Wićazoweje a powědka Tima Meškanka přítomnych serbsce a česce zawjeselichu. To bě **krasne popołdno přečelstwa**, wšitcy měnjachu. (SN 134: Př 2)

Přítel Srbů nemusí být ale výhradně člen organizace podporující srbskou kulturu, jako znak přátelství může být považován i zájem nebo podpora Srbů u osob, které už nežijí:

(113) Strádal přepoda serbskemu superintendentej knihu ze zhromadženymi přědowanjami českeho narodneho prócowarja, basnika a fararja Jana Kollára, awtora „Slávy dcera“ a **přečela Serbow**. (SN 129: Př 3)

Přátelství je tematizováno, aniž by bylo definováno. Přesný obsah přátelství – ať to má být zájem, podpora, skutečné osobní přátelství – nikde vysvětlen není. Zatímco v případě Milana Hrabala neinformovaný čtenář může jeho *přátelství* opodstatnit tím, že je organizátorem události, která české veřejnosti zpřístupňuje srbskou kulturu, v případě Kollára je čtenář

odkázán na vlastní znalosti o jeho působnosti.⁴⁸ Přátelství je v těchto případech vágní charakteristikou, která zastupuje jednotu, pospolitost mezi Srby a zahraničními zájemci.⁴⁹

⁴⁸ Ke vztahu Jána Kollára k Srbům srovnej např. Kaleta 2006: 80 ff.

⁴⁹ Kvůli malému počtu dokladů v korpusu není možné dále vysledovat, nakolik jsou jako *přátelé* označováni pouze členové zahraničních organizací zaměřených na Srby nebo i neorganizovaní zájemci/umělci. Také nelze zjistit, zda se termín *přítel* používá v první řadě pro osoby se slovanským pozadím (tj. především polské a české), nebo i pro Neslovany.

5. Obranné strategie

Strategie obranné jsou ty strategie, které si kladou za cíl uchovat status quo skutečnosti, které se týkají, bránit její ohroženou existenci. Topos ohrožení se v kulturním diskurzu SN většinou explicitně nevyskytuje, ale čtenářům je známý z jiných článků SN a samozřejmě z jiných médií. Rušení tříd a škol v důsledku malých počtů žáků, odchod z regionu za prací, více či méně nucené stěhování z míst, která zanikají kvůli těžbě uhlí, zajištění finančních prostředků na provoz srbských institucí – to jsou oblasti, ve kterých se o ohrožení mluví. Kromě toho je srbština na seznamu ohrožených jazyků UNESCO,⁵⁰ je tedy zřejmé, že srbština, srbská kultura a Srbové jako národ či etnikum jsou představováni jako něco, co se musí bránit. To lze činit přímou akcí, nebo na úrovni diskurzu, tak jak je to v SN, aniž je přímo ohrožení tematizováno.

Vzhledem k tomu, že situace srbštiny není stabilní, dá se očekávat, že v srbských veřejných diskurzích bude topos ohrožení přítomen. Topos ohrožení se ostatně týká i diskurzů o postavení jazyků světových.⁵¹ Vzhledem k tendenci o nekonfliktnost, jak jsem se o ní zmínil v rámci konstruktivních strategií – a ohrožení zřejmým konfliktem je –, se ale v kulturním diskurzu SN téma ohrožení téměř nevyskytuje. Jednou z mála výjimek je např. článek *Hosćo z ansamblom solidarni* (SN 4: 1), který informuje o vystoupení Serbskeho ludowehe ansamblu, jehož další existence není z finančních důvodů jistá, a zároveň zmiňuje podpisovou akci za jeho zachování. V článku je přímo vyjádřeno stanovisko „*SLA je wohroženy*“ a skutečnost, že většina „*wopytowanjo podpisa tohorunja namoľwu k zachowanju ansambla*“. Podobně třeba v článku *Swojim korjenjam zwjazany* (SN 65: 2) se píše mimo jiné o chystaném odbagrování vesnice Rowno a je vyjádřen názor, že *[w]oni [funkcionarojo Domowiny] dyrbjeli so konsekwentnišo za zachowanje Slepjanskeje wosady zasadźeć*. Elle (1997: 285) tvrdí, že *die Reproduktion des Sorbischen als lebendige Sprache [ist] in weiten Teilen der Lausitz heute nicht mehr gewährleistet*. Dále je skeptický k zachování jazyka, pokud nedojde k zásadním změnám v koncepcích, které by mimo jiné zvýšily jeho prestiž:

⁵⁰ Srbština je v atlasu ohrožených jazyků UNESCO definována jako *definitely endangered*. Atlas je přístupný online z URL: <http://www.unesco.org/culture/languages-atlas/en/atlasmap.html> [4.5.2011].

⁵¹ Wałda (2001: 449) upozorňuje, že strach ze ztráty identity mají i národy s velkým počtem příslušníků, jako např. Angličané či Němci.

Dafür [uchování jazyka] wären zielgerichtete sprachpolitische Maßnahmen notwendig, die das Prestige der sorbischen Sprache deutlich anheben, die Bereiche ihrer gleichberechtigten Anwendung wesentlich erweitern und durch entsprechende personelle und infrastrukturelle Maßnahmen auch real ermöglichen. Davon ist jedoch die Minderheitenpolitik in Sachsen und Brandenburg bei allem Anerkennenswertem noch weit entfernt. (Elle 1997: 286)

K souvislosti prestiže se zachováním jazyka se vyjadřuje také Zieniukowa (2003). Podle ní se přeceňuje vliv ekonomického postavení:

Obecnie sytuacja ekonomiczna Łużyczan nie jest gorsza od sytuacji ludności niemieckej tego regionu geograficznego, a prestiż ich języka jest w regresie. Wydaje się, że większe niż czynnik ekonomiczny znaczenie dla prestiżu języka ma ogólny status socjalny danej społeczności, a ten nie musi być zależny wyłącznie od jej sytuacji materialnej. W opinii własnej grupy („swoich”) i otoczenia zewnętrznego („obcych”) jej prestiż mogą wzmacniać takie przymioty, jak pracowitość, gospodarność, schludność, wiedza, posiadanie wybitnych przedstawicieli, czasem religijność itp. (Zieniukowa 2003: 95)

Ekonomika určitě není jediným faktorem, který ovlivňuje prestiž společnosti nebo jazyka, ale Zieniukowa v tomto konkrétním případě podle mého názoru opomíjí historické pozadí. Protože srbština byla v minulosti úředně zakazována, ať zcela nebo omezeně (např. právě ve městech), je dnes komunikačním prostředkem především ve venkovských oblastech a v žádném městě netvoří většinu. Spojení jazyka s venkovem, který hospodářsky není tak silný jako města, jazyku i v jiných evropských společnostech nezvyšuje prestiž,⁵² spíš ji naopak oslabuje. Ať jsou konkrétní důvody jakékoliv, postavení Srbů, jak tvrdí Wałda (2005: 83), vůči majoritě nebylo a není rovnocenné: *Serbja čuja(chu) so jako podćisnjeny, mnjenjehódny lud.*

Minority se snaží samy sebe chránit, dodávat si prestiž, legitimovat svou existenci. Van Leeuwen (2008) rozlišuje čtyři hlavní kategorie legitimace – autorizace, morální evaluace, racionalizace a mythopoesis. Pro kulturní diskurz SN je relevantní především autorizace, kterou definuje jako *legitimation by reference to the authority of tradition, custom, law,*

⁵² Podobně tomu bylo/je i v Irsku, kde se dnes mluví irštinou (stejně samozřejmě jako srbsky v katolické Lužici) ve venkovských oblastech, které jsou zároveň nejhudšími regiony v Irské republice.

and/or persons in whom institutional authority of some kind is vested (van Leeuwen 2008: 105). Morální evaluace pak v jeho pojetí znamená odkaz na hodnotový systém dané společnosti, racionalizace na konkrétní účel a mythopoesis autoritu, která vyplývá z vyprávěných příběhů (např. pohádky pro děti). Z van Leeuwenova modelu je pro analýzu kulturního diskurzu SN relevantní první kategorie, tj. autorizace, a to především odkazy na tradici a institucionální autoritu. Van Leeuwenovu kategorii tradice a zvyků popisují v kapitole 5.1, to, čemu říká institucionální autorita, pak označuju jako legitimaci (v užším slova smyslu), zatímco pro něj je legitimace zastřešující význam pro jednotlivé kategorie.⁵³

5.1 Kontinuita

Kontinuita jako prostředek legitimace není vyjadřována explicitně. To představuje i problém pro tuto analýzu, protože bez jasných argumentačních schémat typu „náš jazyk trvá X let, proto ho musíme předávat dál“, není funkce kontinuity jako strategie zachování jednoznačná – stejně tak by mohla mít funkci konstruktivní strategie. Kontinuita je pro srbskou kulturu podle analýzy důležitá především v návaznosti na minulost. Kontinuita je nepřetržitá, spojitá trvání, děj, který není ukončen, nebo se cyklicky opakuje. Skutečnost, že se určitý děj opakuje, že má kořeny v minulosti, představuje jeho pevné základy a stabilitu. A tyto základy a stabilita pak mohou být ospravedlněním *statu quo* nebo výzvou do budoucnosti. Topos kontinuity v kulturním diskurzu SN není tvořen jen tradicemi a zvyky, ale v širším významu ději, které se opakují.

Kontinuita je v korpusu vyjadřována různými prostředky. Jsou to především lexémy *tradicionija* a *tradicionalny*. Dalšími lexémy jsou potom adverbia *zaso*, *znova*, *wospjet*. Kontinuita sama o sobě není dobrá nebo správná. A ačkoliv se slova *tradice* či *tradicionalny* v korpusu až na marginální výjimky přímo nevyskytují ve spojení s dalšími pozitivními atributy (myslitelné např. *dobra tradicionija*, *rjany tradicionalny swjedženj*), nemůže v kulturním diskurzu SN vyjadřovat negativní charakteristiku, protože popisuje události, které jsou hodnoceny kladně. Jak ukazuje příklad (114), tradice⁵⁴ (v tomto případě tradice konkrétní, zvyky, obyčeje) je hodnocena kladně:

⁵³ Blíže k jeho modelu viz van Leeuwen 2008: 106ff.

⁵⁴ Lexém *tradicionija* chápu ve dvou významech. První je abstraktní, tj. popis skutečnosti, že se něco v průběhu času opakuje, druhý je konkrétní, řekněme materiální, tj. činnost, tradice jako zvyk nebo obyčej. Jinými slovy (a v českém kontextu), *tradice* vzpomínání 28. října není to stejné jako *tradice* pletení velikonoční pomlázky. Oba významy spolu souvisí a jistě se i částečně překrývají, proto je nebudu rozlišovat.

- (114) Ludowa pobožnosť a ludocyrkwinske **tradicije su so bohudžak** w našich serbskich wsach **zachowali** a dopokazuja, zo serbstwo a wěra hromadže słušatej. (SN 129: Př 3)

Výpověď je modifikována modálním slovem *bohudžak*, zachování tradic, v tomto případě náboženských, je tedy dobré. Že je kontinuita – i mimo rámec SN – spojována s pozitivním významem lze vidět na příkladu *Deutsches Universalwörterbuch*,⁵⁵ který pod heslem *Kontinuität* uvádí definici *kontinuierlicher Zusammenhang; Stetigkeit; gleichmäßiger Fortgang von etw.* A dává příklady *historische, politische K.; die K. [in] der Entwicklung; die K. [einer Politik] wahren, sichern.* Samotné kladné či záporné hodnocení kontinuity v definici i příkladech chybí, vycházíme-li ale z toho, že slovník uvádí běžné, pokud možno typické konotace, lze vidět, že kontinuita je spojována s potřebou ji ochraňovat, udržovat. Tak i kulturní diskurz SN tematizuje kontinuitu jednak jako konstruktivní strategii, jednak jako strategii.

- (115) To bě **rjana tradicija**, kotruž chcemy w spominanju na mojeho přećela Křescana zaso wožiwić“, tak Maćij Bulank spokojny, ale tež wučerpany na kóncu zarjadowanja. (SN 1: 4)

Tento příklad přímo neříká, že co je tradiční, je pěkné. Spojení bychom mohli opsat spíš jako „pěkná událost, která se vícekrát opakovala“ než „událost, která byla pěkná, protože se vícekrát opakovala“. V jiných případech naopak není tradičnost spojena explicitně s žádnými dalšími hodnotícími prostředky:

- (116) **Tradicionalny** janski swjedzeń na Johanneumje (SN 127: 4)

- (117) **Tradicionalne** kubłanske dny za młodostnych ze serbskich katolskich wosadow wotměchu so kónc tydženja w Schmiedebergu. (SN 4: 4)

- (118) „Cantate Domino“ bě titul twórby Johanna Crügera, zahajacy **tradicionalny** hodowny koncert zaštu njedzelu w Chróšćanskim Božim domje. (SN 1: 2)

Ač v těchto příkladech není obsaženo hodnocení, sama přítomnost atributu *tradicionalny* ukazuje na relevantnost kontinuity ve sdělení.

V rámci širšího sémantického pole kontinuity lze v SN dále rozlišit užší, specifické významy. Jsou jimi udržování a opakování dosavadních procesů, dále návrat k procesům zaniklým a jejich oživení, potom výhled na pokračování v budoucnosti a nakonec trvalá kvalita kulturních výkonů.

⁵⁵ Duden – Deutsches Universalwörterbuch 2003. Srbská publikace stejného charakteru neexistuje.

Stálost kvality kulturních představení úzce souvisí s konstruktivní strategií pozitivního obrazu. V diskurzu se poukazuje na to, že srbská kultura je kvalitní a že tato kvalita je v čase neměnná, srbská kultura tedy nemůže být jiná než dobrá. Na tomto místě jen krátce uvádím následující příklad:

(119) Najnowša serbskorěčna inscenacija Budyskeho Němsko- Serbskeho ludowehe dźiwadła, ludowa hra „Maćerka je najlěpša“, je dotal 1 017 ludźi wokřewiła. Zaštu sobotu wječor zbudži wona na kopaće poľnej žurli w Budyšinje **wospjet** přiklesk mjez scenami. Na kóncu so přihladowarjo – mjez nimi tójšto młodostnych – samo ze swojich sydłow pozběhnuchu a z wutroby aplawdėrowachu. Syły wjesoľnych mjezwočow dźiwadło wopušćichu! (SN 66: Př 1)

Pomocí adverbia *wospjet* je vyjádřena základní myšlenka, že kultura (lze říci *srbská*, protože jak jsem ukázal výše, relevantní je to, co je srbské) je v čase neměnná, co se kvality týče. Divadelní představení dosud navštívilo 1017 lidí a z textu vyplývá, že všichni byli s inscenací spokojeni (že by se číslo mohlo 1017 vztahovat pouze na spokojené návštěvníky a celkové množství návštěvníků bylo vyšší, je sice teoreticky možné, ale taková interpretace je velmi nepravděpodobná). A při posledním uvedení hra *opět*, tedy stejně jako už předtím, vzbudila veliký potlesk od množství lidí. Další kategorií kontinuity je návrat ke zvykům, které byly v minulosti přerušeny:

(120) Jako w lěće 1994 towarstwo Bratrowstwo **znowa załožichu, nawjazachu** na rjad něhdyšich **tradicijow**. Tak přewjedzecu lětsa 14. raz na kóncu přenjeho tydženja lěta – potajkim po lantagu 2. januara, hdyž čeledź něhdy swojeho knjeza měnješe – swój lětny swjedzeń, a to **znowa** na wysokim niwowje. (SN 4: 4)

V prvním souvětí je tato kategorie vyjádřena dvakrát. Společnost byla *znovuzaložena* a *navazuje na dřívější tradice*. Lexém *znowa* v závěru uvedeného příkladu se opět vztahuje k trvalosti umělecké kvality, stejně jako v předcházejícím příkladě (119).

Kontinuita ve spojení s budoucností vyjadřuje jistotu nebo víru v pokračování kulturních akcí a jejich stabilní kvalitu:

(121) Jasčanski Zero-club běchu w januaru 2005 składnostnje zymskeho podawka „Rock 'n' reggae“ załožili. „Nałożena próca bě chětro wulka. Zymy dla mějachmy tójšto džěta z wotstronjenjom sněha ze stana, z tepjenjom a z wukładženjom špundowanja. Rady pak bychmy tajke zarjadowanje **wospjetowali**“, rjekny Dawid Bjarš. (SN 4: 4)

Podobná vyjádření lze chápat i jako pozvánku na událost v následujícím roce (v případě (121) je hypotetická, není ještě jisté, zda opět proběhne). Tato argumentační schémata lze přiřadit ke dvěma různým strategiím. Jednak ke konstruktivní strategii trvalosti srbské kultury, jednak k obranné strategii legimitace.

Posledním sémantickým odstínem kontinuity je samotné opakování kulturních akcí. Toto opakování se týká buď událostí samotných, nebo jejich průběhu:

(122) Superintendent Jan Malink wěriwych mjez druhim informowaše, zo přewjedu 30. awgusta **zaso** swójbne pućowanje, kotrež zakónči so z nutrnosću a dworowym swjedženjom na Dejkec-Pawlikec statoku we Wuježku. (SN 67: 4)

(123) Hodowna **tradicija** Mejanow je zdobom zwjazana z rjanym spěwom „Boža nóc“ na tekst Michała Nawki a hudźbu Bjarnata Krawca. Tutón spěw na koncerće, na kotryž wosadny farar Šćěpan Delan wšitkich wutrobnje witaše, **zaso** zaklinča. (SN 1: 1)

Příklad (122) se týká výletu, který se pravidelně organizuje, příklad (123) pak průběhu vánočního koncertu. Píseň Boža nóc k němu patří a stejně jako v minulých letech i tentokrát zazněla. Opakování tu má estetickou funkci, píseň sama je pěkná a její každoroční přednes je nedílnou součástí povedeného koncertu.

Kontinuita, opakování, stálost jsou vyjadřovány různými prostředky a v jednom textu i vícekrát než jednou, částečně proto, že popisují různé jevy, částečně ale také synonymicky:

(124) Nowowješćenjo mějachu do swojeho lětušeho **tradicionalneho** wjesneho swjedženja **ličbu 33** stejó. **Telko lět hižo** swjeća ze swojimi wokolnymi susodami z Hatow a Hrańcy swój woblubowany třidnjowy podawk na **wupruwowane** wašnje. Do toho słuša na kóždy pad koparski turněr wjesnych mustwow. Na nim naposledk Róžeńčanscy koparjo dominowachu a sej lětsa z **wospjetnym** dobyćom (třeći króc za sobu a cyłkownje pjeć razow) pokal **na přeco** sobu domoj wzachu (SN aktualnje rozprawjachu). Mikławš Dyrlich přewza **zaso** nawod turněra. Nimo mytowanja z rjanej trofeju wuznamjenichu tež najlěpšeho třělca wrotow. To bě lětsa Pětr Domaška z mustwa dobyćerja, kotryž je štyri razy do „čorneho“ trjechił. (SN 129: Př 1)

Událost podle první věty příkladu (124) proběhla po třiatřicáté a její kontinuita je zdůrazněna ještě adjektivem *tradiční*. Následující věta se vrací k době trvání a tvrdí, že se slavilo po *vyzkoušeném způsobu*, tedy tak jako vždycky, bez jakýchkoliv inovací. Neměnnost programu je třeba chápat pozitivně, protože je akce *oblíbená*. Další tři příklady nejsou tak jednoznačné

– přikláním se k názoru, že v nich převládá informativní funkce. Přesto je nápadné, že v tomto krátkém úseku se sedmkrát vyskytuje sémantika kontinuity.

Tradice nejsou v kulturním diskurzu explicitně spojovány s nutností je dál udržovat, což může souviset se skutečností, že *the implicit or explicit answer to the „why” question*⁵⁶ *is not „because it is compulsory,” but „because this is what we always do” or „because this is what we have always done”* (van Leeuwen 2008: 108).

5.2 Legitimace

V kulturním diskurzu SN lze rozeznat přímé a nepřímé projevy legitimace. Prostředky přímé jsou především citáty zúčastněných, kteří se vyslovují pro zachování lužickosrbské kultury nebo explicitně vyjadřují respekt k navštíveným událostem a jejich pořadatelům či protagonistům. Nepřímými prostředky jsou respekt a zájem projevené účastí nesrbských návštěvníků a významných osobností veřejného života. Další možností by bylo zařadit sem i legitimaci autorskou, tj. postoj autora článku ke kulturním událostem. Nečiním tak ale z několika důvodů – jednak by bylo možné za legitimační postoj autora považovat i kladné hodnocení událostí, kterému je věnována samostatná kapitola, jednak je pro legitimaci specifická objektivnost nebo zdání objektivnosti. Té pak autor dosáhne především odvoláním se na třetí osoby.⁵⁷ Legitimaci, jak se projevuje v kulturním diskurzu SN, lze definovat následovně:

Přímá legitimace

- citáty účastníků
- (autorská legitimace)

Nepřímá legitimace

- zájem Němců
- zájem zahraničních účastníků
- oficiální účast prominentních hostů
- privátní účast prominentních hostů

Morální legitimace (kombinuje přímé a nepřímé prostředky)

⁵⁶ V tomto případě bych výrok rozšířil o „implicit or explicit question“.

⁵⁷ Snaha o objektivnost/zdání objektivnosti se projevuje v tom, že články jsou psány z pohledu zvenčí. Autoři se staví do role pozorovatele. Výjimku tvoří několik málo čtenářských příspěvků, v nichž jsou události popisovány z pohledu účastníků a na rozdíl od ostatních jsou psány v první osobě plurálu.

V případě autorské legitimace mám na mysli osobní postoj autora článku. Domnívám se totiž, že v některých případech lze rozlišit (i když obtížně), kdy se autor snaží o neutrální, objektivní styl a kdy vyjadřuje své osobní stanovisko. Tak v případě pomyslného *50 účastníků mělo včera večer možnost slyšet překrásný koncert* je podle tohoto modelu objektivní, zatímco subjektivní postoj by byl *To byl ale krásný koncert!* Vzhledem k tomu, že toto rozlišení nelze stoprocentně opodstatnit, uvádím autorskou legitimaci v předcházejícím přehledu v závorkách a nebudu se jí dále věnovat.

V případě citátů je nutné mít na paměti jejich subjektivitu. Ačkoliv jsou používány pro evaluaci události a její legitimaci, nejedná se o objektivní postoj, a to ani v případě, že je citován nestranný účastník. Původní sdělení, které je citováno, je subjektivním postojem a především samotný výběr a zařazení citace je plně v rukou autora článku a odpovídá konkrétním strategiím.

5.2.1 Přímá legitimace

5.2.1.1 Zachování jazyka

Ačkoliv v diskurzu není explicitně dáváno rovnítko mezi jazyk a identitu, vycházím z toho, že právě jazyk je jeden z hlavních identifikačních faktorů. Ela (1998: 73f.) uvádí, že jazyk hraje jako kritérium pro určení vlastní identity důležitou roli a že podle výzkumů Srbové i Němci zastávají názor, že jazyk je nejdůležitější a rozhodující znak, kterým se Srbové od Němců rozlišují. Podobně Tsai (2010: 134) tvrdí, že v srbském diskurzu *history, language and tradition constitute the core of the Sorbian ethnicity*. Elle (1997: 284) dále také tvrdí, že přechod od srbštiny k němčině je zpravidla spojen s přijetím německé identity. Explicitní vyjádření názoru, že jazyk je kultura a identita, najdeme v následujícím příkladu:

(125) „Wuchowarjow řeče a dźiwadło tójšto zwjazuje, wšako je řeč kultura a identita.“ Z tutej sadu zahaji intendant Němsko-Serbskeho ludoweho dźiwadła Lutz Hillmann wčerawše čitanje z Berndom-Lutzom Langu. Lipšćanski awtor a kabaretist bě składnostnje dźesaćlětneho wobstaća kluba wuchowarjow řeče do Budyšina přijět. (SN 66:4)

Nejde přitom výhradně o srbštinu a srbskou identitu - a v první řadě vůbec ne, neboť zmíněný klub se snaží veřejně poukazovat na pronikání anglicizmů do němčiny a zasazuje se o to, aby k tomuto jevu nedocházelo; citát si tak nárokuje všeobecnou platnost. Povšechná platnost tohoto výroku do sebe ale automaticky srbštinu zahrnuje. Srbština je tak bráněna

v kontextu obrany jazyků jako takových, a to z pozice Nesrba. Na konci článku, ze kterého je příklad (126), poté, co byla vyjádřena nutnost obrany němčiny před vlivem angličtiny, je do kontextu obrany jazyků před jinými zasazena i srbština:

(126) Za jeho prócowanja wo němčinu powołachu Berndu-Lutza Langu za čestneho čłona kluba wuchowarjow řeče Budyšin/Hornja Łužica. Bórze chce Budyske towarstwo ze swojim nowym hesłom „Hišće rěčimy němsce/Hišće rěčimy serbsce!“ do zjawnosće hić.⁵⁸ (SN 66:4)

Tedy nejen němčina, ale i srbština má být zachována ve své autentické podobě bez cizích vlivů a tuto skutečnost si dává za cíl nesrbská organizace. Srbštině je tak dodána legitimize a v sousedství majoritního jazyka i prestiž. Dovolávat se na všeobecně platné výroky k uchování jazyka, jejichž producenty jsou nadto osoby stojící mimo srbský kulturní život, zaručuje vysokou míru objektivizace. Článek *Marka Markulića zaso zbližić* přináší informace o Německo-chorvatské společnosti, která se prezentovala na lipském knižním veletrhu. Článek se dotýká výhradně německo-chorvatských kulturních vztahů a je jedním z mála, v nichž není zastoupena srbská ani lužická tematika.⁵⁹ Zástupkyně společnosti se ale při jedné příležitosti všeobecně vyjadřuje k situaci malých jazyků:

(127) Na wosebitym awtorskim zarjadowanju „Hladanja na města – akceptanca a agresija w urbanej towaršnosći“ rjekny Drakulić, počahujo so na problemy mjeńšinow: „Sym čitała, zo wohrožuje globalizacija eksistencu 600 małych a mjeńšinowych řečow. Mam za jara trěbne, zo motiwujemy wjace ludźi, so k swojim korjenjam wuznawać a swoju řeč, tež hdyž ju jenož mało ludźi řeči, wužiwać.“ (SN 65:3)

V tomto příkladě je ještě víc než v předchozím přítomna objektivita, protože jeho autorem je zahraniční host a explicitně se nevztahuje k srbštině. Autorita neutrálního hosta legitimuje malé jazyky, nepřímo tedy i srbštinu, které propůjčuje důležitost, protože se zasazuje (ať vědomě nebo ne) o její používání.

⁵⁸ Tímto článek končí. Není tedy zřejmé, zda je nutno chránit srbštinu – podobně jako němčinu – před vlivem angličtiny, nebo před němčinou samotnou, což se s ohledem na jazykový kontakt srbštiny s oběma jazyky jeví jako pravděpodobnější interpretace. Vágnost, resp. nezřejmost obsahu daného hesla, a skutečnost, že není blíže vysvětleno, je projevem všeobecné tendence o nekonfliktnost v kulturním diskurzu SN.

⁵⁹ Chorvatsko bylo v roce 2008 hlavním hostem knižního veletrhu v Lipsku. Veletrh je v diskurzu SN důležitý, protože se ho účastní i srbské nakladatelství Domowina, o čemž noviny také na jiném místě informují. Článek *Marka Markulića zaso zbližić* ukazuje tendenci věnovat se regionálním zprávám, ale tentokrát na jiné úrovni. Z chorvatských vystavovatelů je vybrán ten, který má nějaký vztah k Německu, tedy k regionu, který je pro čtenáře relevantní.

Pro srbsštinu se vyslovují i ti, pro které je už tak běžnou součástí života. Během dne otevřených dveří na střední škole⁶⁰ v Kulowě se za srbsštinu zasazují současní i bývalí žáci školy:

- (128) W kwisu mózachu zajimcy swoje znajomosće wo Serbach přepruwować. **Dwurěčnosć**, tak Matthias Mark z rjadownje 8a, **měła wosebita sylnosć šule być**. Wučerka za gospodarstwo, techniku a domjacnosć Christine Drohla ma fairne a swójbne wobchadzenje na šuli za wosebje wažne. Dobře je po jeje słowach tohorunja zhromadne džěło ze staršimi. Tući chwala sej socialnu kompetencu wučerjow kaž tež wučbne wobsahi a spěchowanske móžnosće.
- Hódnotu dwurěčnosće ma 20lětna Anett Kochta, kotraž je hač do lěta 2003 na šuli wuknyła, derje w pomjatku. „**Serbšćina měła so rozšěrć**“, tak Salowčanka. Za jeje čas přewjedowachu wšelake ekskursije kaž do Njehornja abo wopytachu serbske dźiwadłowe předstajenja. „**To dyrbjało so wobchować**.“ (SN 4:4)

Jazyk zde hájí ti, kteří jsou s ním (pravděpodobně nejen ve škole) ve styku, a kteří tak můžou posoudit význam výuky srbsštiny. Specifičnost dvojjazyčnosti školy je hodnotou, kterou je třeba zachovat, a tím je srbsšтина legitimována.⁶¹

6.2.1.2 Vyjádření respektu

V citátech účastníků se dále projevuje uznání vůči srbské kultuře, resp. hrdost na kulturu. Respekt přichází jak ze strany veřejně činných osob, tak ze strany běžných, širší veřejnosti neznámých osob, které jej svými výroky vyjadřují a tím legitimují srbskou kulturu. Z osobností známých to bývají především politikové:

- (129) Krajny rada podzakowa so wšěm tym, kotřiž běchu w zaštych měsacach na mnohich wsach serbske župne nałožki a tradicije pěstowali a kotřiž su superkokot jako wjeršk pilnje přihotowali. „**Mam wulki respekt před njebojazliwymi, zmužitymi jěcharjemi**“, wón rjekny. (SN 192:4)

Zatímco v příkladu (129) je vyjádřen obdiv k jezdcům a poděkování organizátorům srbských kulturních akcí, v příkladu (130) regionální politik jde dál a klade důraz na srbskou kulturu i do budoucnosti, tj. říká, že je srbská kultura nejen hodna obdivu, ale je třeba ji jako bohatství i vědomě přijmout a starat se o ni:

⁶⁰ Odpovídá druhému stupni českých základních škol.

⁶¹ V článku jde mimo jiné i o legitimaci existence školy jako takové, což je zřejmé z citace její ředitelky *Kaž kóžda šula, wojowaca wo swoje wobstaće, dyrbimy tež my mócnje wabić*. Prolíná se tu tedy několik strategií – srbsšтина je prezentována jako něco jedinečného, co školu charakterizuje. V citátech se projevují strategie, které jinak jsou v necitačních textech, odpovídají celkovému diskurzu, ale tady mají další, legitimační funkci.

(130) Harig zwěsći: Wokrjes, kotryž wšitke swoje **džěle derje ze sobu spleće, ma najlěpše do přichoda pokazowace koncepty**. „Tuž měli kulturnu mnohotnosć jako jónkrótnosć našeho regiona zrozumić. Z njej mamy šansy dawace wosebitosće w koncerće [sic] nowych sakskich wokrjesow. **Serbskosć je nam wšěm hoberski pokład**. Chcemy mjezsobne mosty twarić“, namołwi wón wjesnjanostow, wokrjesnych radźičelow a zarjadnikow noweho Budyskeho wokrjesa. (SN 193:3)

Přihlásit se jako politik veřejně k určité věci ukazuje, že je jí kladena důležitost. Srbská kultura je tedy v tomto případě legitimována politicky (v příkladu (129) tomu tak není, ač se na její legitimaci podílí politik), její přítomnost ve veřejném životě je politickým programem.

Jako autorita zaštiťují srbskou kulturu i celebrity. Německá herečka, která měla za úkol ve filmu Krabat zazpívat píseň v srbštině, se na premiéře filmu k tomu vyjadřuje:

(131) Hakle džensa sej wuwědomich, kotru zamołwitosć sym z tym přewzała. Myslach sej, zo je rěč hižo mortwa. Tola jako džensa w Čornym Chołmcu słyšach, zo samo młodži ludžo w šuli serbsce wuknu, běch přemóžena a nadžijam so, zo sym wšitko prawje činiła“, rjekny Kalenberg SN.

(SN 194: 2)

V první řadě se sice vyjadřuje k jazyku, ale citát a jeho funkce jsou jiné než v (130), protože se v něm herečka nezasazuje za zachování jazyka, ale vyjadřuje úctu k jazyku a pocit zodpovědnosti – je pro ni důležité, nakolik splnila svůj úkol dobře, nakolik její interpretace byla autentická.

Respekt vůči srbské kultuře zaznívá ale i z úst lidí, kteří veřejně činnými osobami a díky tomu známí nejsou. V Nizozemí, kde starosta Njebjelčic přijal cenu za rozvoj vesnice, jeden z členů delegace říká:

(132) „Sym hordy na to, ludžom rozkłasć, štó je Krabat a štó Čorny młynk“, rjekny Klimek.

(SN 193: Př 1)

Tady je v protikladu k předchozím příkladům, kde je srbská kultura hodnocena zvnějšku, naopak vyjádřen obdiv k vlastní kultuře. Srbská kultura je tu prezentována jako něco, co je natolik kvalitní, že se tím lze pochlubit.

Kromě respektu ke kvalitě a hodnotám srbské kultury zaznívají i hlasy, které vyzdvihují námahu, již pořadatelé kulturní akce do přípravy investovali:

- (133) Jan Pjech – wón bě sej přeni raz z Noweje Wjeski na Nukničanski jolkaswjedžeń dojeť – měnješe, zo je to wulkotne, štož lajkojo tu na nohi stajeja. „**Sam wěm, kelko džěta a prócy za tajkim programom tči**“, rjekny zahority lajski džiwadźelnik Chróšćanskeje džiwadłoweje skupiny. „Wosebje při wuhotowanju a zastaranju hosći **su so Nukničenjo zaso jara prócowali**“, praješe Weronika Bulankowa z Jawory, wuzběhujo předewšěm rjane kostimy a jewišćowu wobraz. (SN 9:4)

Obě dvě citace z příkladu (133) se vztahují k práci, kterou pořadatelé odvedli, samotná kvalita nebo hodnota akce a tudíž kultury se v nich nehodnotí.

6.2.1.3 Uznání kvality

Citáty účastníků se zaměřují také na kvalitu kultury a tím ji legitimizují. V následujícím příkladu jsou v nepřímém citátu parafrázována slova budyšínského politika:

- (134) Pod dwurěčnym motom „Zeit/čas“ steji tež lětsa zaso Łužiske hudźbne lěčo. Ze sinfoniskim koncertom bu swjedźenjowanje minjeny pjatk wječor w Budyskej cyrkwi swj. Pětra zahajene. Wyši měščanosta Christian Schramm skedźbni na **wjerški bohatych hudźbnych poskitkow** a znowa potwjerdźi, zo je hudźba Serbow **substancielný wobstatk** tutych festiwalow, kotrež město mjeztym hižo 14 lět jenož njeorganizuje, ale z pomocu darićelow tež financielnje zaruča. (SN 130:2)

Srbská kultura není v příkladu (134) explicitně hodnocena jako kvalitní – je ale zmíněna v kontextu bohaté nabídky kvalitních programů. Především jí ale skutečnost, že je součástí festivalu, dodává prestiž.

V následujícím příkladu je zřetelné, že se v citátech, které mají za úkol legitimizovat srbskou kulturu, opakují strategie, které jsou pro celý kulturní diskurz SN typický:

- (135) Claudija Schönfeld z Błohašec měnješe po rjanym wječoru. „Sym přeni raz tu, wulkotnje. Wobžaruju, zo sym zańdžene tři šlagrowe nocy skomdźiła. Tuta **přijomna atmosfera** w Njeswačanskim parku, zamołwići, spóznamomni wšitcy w jenakich T-shirtach, a wšitko dokoławokoło wučinja **jara dobru organizaciju**. Na tajkim wječoru čłowjek při rejce a **rjanej hudźbje** starosće wšědnego dnja zabywa a zaso mocy čerpa.“ (SN 132:4)

V citátu obsažené fráze *přijomna atmosfera*, *jara dobra organizacija*, *rjanej hudźbje* jsou prvky, které mají v korpusu vysokou frekvenci, jak jsem ukázal v kapitole 4.2.1. Prostředky, které mají v kulturním diskurzu SN primárně funkci konstruktivní, získávají v citátu na

objektivitě a jejich zdánlivá neutralita ve čtenáři utvrzuje přesvědčení, že jde o nestranné hodnocení.

5.2.2 Nepřímá legitimace

5.2.2.1 Zájem Němců

V kapitole 4.1.3 jsem ukázal, že německé kulturní události a německost vůbec stojí v kulturním diskurzu SN na okraji zájmu, resp. pro něj nejsou téměř relevantní. Zmínka o účasti německých umělců na kulturních akcích má zpravidla za účel informovat o bohatosti nabídky, podobně je to i s dalšími srbskými umělci. Němečtí, polští či čeští umělci jsou uváděni ve výčtech vedle umělců srbských. Přitom lze očekávat, že zájem ze strany většiny bude pro svou legitimující funkci všeobecně menšinovými médii brán jako zpráva hodná zveřejnění. Nepřímo je zájem a respekt *Němců* vyjádřen výroky německých politiků či umělců k srbské kultuře, jejich němectví není ale explicitně zdůrazňováno. Přítomnost německých návštěvníků, jejichž zájem zvyšuje prestiž srbské kultury, je podmíněna zmínkou o návštěvnících srbských nebo je zřejmé, že němečtí účastníci nebyli účastníky jedinými:

(136) Ze zhrmadnej bjesadu skónči so wčera nawječor 4. lětni swjedzeń Domowinskeje skupiny Pančicy-Kukow w parku na Kuringec ležownosci w Kukowje. Něhdže **150 serbskich a tež někotrych němskich** wobydlerjow dožiwi tam zabawne popołdno ze serbskim spěwom, žortom a ludowym wuměštwom, mjez nimi čłonojo Budyskeje třećeje Domowinskeje skupiny. (SN 130:4)

(137) Na wšě 350 ludži wuži składnosć, sej džěławosć LND bliže wobhladać. Mjez wopytowarjami běchu něhdyši sobudžětačerjo runje tak kaž ludžo, kotřiž běchu wćipni, što so w twarjenju na Sukelnskej 27 wšědnje stawa. Wočiwidny bě **tež** podžěl **němskich** wobydlerjow a swójbow z Budyšina a wokoliny. (SN 130:1)

(138) Tute wobrazy běchu po cyłym domje widžeć. Hosćo – něhdže 350 **serbskich a němskich** zajimcow bě přichwatało – móžachu nimo toho w starych wudačach Serbskich Nowin a w dopisach awtorow listować. (SN 133:3)

Že je přítomnost německých návštěvníků vždy podmíněna explicitním nebo implicitním vyjádřením přítomnosti návštěvníků srbských, ukazuje na to, že němečtí návštěvníci jsou sice důležití, jejich účast svědčí o tom, že událost nebyla pro ohraničené publikum, ale zároveň nejsou nejdůležitějšími účastníky. Jejich účast je sice žádoucí, protože ukazuje, že zájem o

srbskou kulturu přesahuje do majoritní společnosti, ale nedosahují relevantnosti veřejně činných německých osobností. To je vidět v situaci, kdy přijde více Němců než Srbů:

(139) **Tójšto němskich** zajimcow bě na wčerawšu pokazku samo ze Zhorjelca a druhdze přijěto, **bohužel pak** bě jich poměrnje **mało serbskich** wopytowarjow. (SN 4:2)

Přítomnost Němců je pozitivním sdělením, ale fokus je na informaci o malém počtu Srbů. V negativním hodnocení se projevuje vágnost – na rozdíl od příkladů (136) – (138) není v příkladu (139) uveden konkrétní počet návštěvníků; negativní hodnocení malého počtu srbských účastníků je zmírněna adverbium *poměrnje*.

6.2.2.2 Zájem zahraničních účastníků

Vedle německých zájemců zvyšuje prestiž srbské kultury zájem lidí pocházejících ze zahraničí. Jejich zájem je hodnocen jako něco neobvyklého:

(140) Wot lěta 2005 staj mandželskaj Jan Pierre a Jolanda van Ede z Nižozemskeje, kotraž so za Łužicu kaž tež za serbske žiwjenje horitaj, wobsedźerjej hrodu we Wyokej pola Kamjenca. (...) Městopředsyda Domowiny dr. Pětr Brězan zwurazni: „**Je njewšědne**, zo swójba, kotraž do swojeho přichada do Łužicy ze Serbami zwiska njeměješe, so tak za naše naležnosće zajimuje.“ (SN 4:1)

Podobně v článku *Młodzi Češa so wulce zajimowali* je přítomnost nových tváří v publiku překvapením, což implikuje skutečnost, že srbské kulturní události v Praze mají své stálé návštěvníky, jejichž složení je stabilní:

(141) Něhdže 40 zajimcow bě wčera wječor do Praskeje „Poetiskeje kofejownje Obratník“ přichwatało, zo bychu basnje z noweje antologije našočasneje serbskeje poezije w českej rěči slyšeli. Zběrka „Jazyk, jímž porozumíš větru“ (rěč, z kotrejž rozumiš wětr), bě w tamnišim nakładnistwje Protis wušta. Překwapita je wulka ličba młodych Čechow na premjerje. „Wjele z nich dotal na zarjadowanjach wo serbskich temach w Praze widźeli njejsmy“, rjekny Milan Hrabal. (SN 66:1)

Noví zájemci nejsou očekáváni a jejich nenadálá přítomnost potvrzuje oprávněnost srbské kultury – srbská kultura není jen pro uzavřený okruh lidí, je atraktivní i pro ty, kteří s ní dosud do styku nepřišli. Prestiž dodává události i transformace *wulka ličba Čechow* v samotném textu článku na *Češa so wulce zajimowali*, jak stojí v titulku, tedy informace o vysokém počtu

Čechů je přetvořena do informace o jejich velkém zájmu. V článku *Serbske blido z filmom a přednoškom* je vyjádřen zájem o Srby ze strany nizozemského novináře, jehož jméno ale není uvedeno a také není zřejmé, zda se na akci objevil jako novinář, nebo soukromě:

(142) Berlin (SN/at). Wo jědnaćelětnym skutkowanju w Ruskej přednošowaše prof. dr. Achim Žur na wčerawšim zarjadowanju Serbskeho blida w Berlinje, mějo tutón čas za wosebity wotrězk swojeho žiwjenja. Hižo do toho běchu sej wobdźělnicy film „Serbja po 1945–1961“ wobhladali, wšako maja wšitke paski wo serbskich stawiznach w swojej Towaršnosći k spěchowanjju serbskeho kulturneho a informowanskeho centruma w Berlinje. Dopomnichu so na swójske wuwíce, na přikład na gymnaziju w Českej Lípje, a reflektowachu swoje dožiwjenja z wuprajenjemi filma. **Problematika Serbow je tohorunja zajim nižozemskeho nowinarja zbudžiła. Wobšěrnje rozmołwať je so wón z předsydku towarstwa Beatu Młynkowej a z Geratom Mučiškom.** (SN 66:1)

Zatímco jméno novináře chybí, jména jeho protějšků, v jednom případě i jejich funkce, v článku obsaženy jsou. Tento zájem zvenčí je zaznamenán, ale víc se o něm čtenáři nedozví, ačkoliv jeho přítomnost by si vyžadovala podrobnější vysvětlení, neboť setkání s nizozemským novinářem není dennodenní událostí. Poslední dvě věty jsou sice textově spojeny s větami předcházejícími (*problematika Serbow, tohorunja, z předsydku towarstwa*), ale nečekaná zmínka o novináři tvoří předěl a způsobuje, že článek působí nekoherentně. Jediné, co se o novináři čtenář doví, je, že se zajímal o srbskou problematiku a mluvil s představiteli spolku. Jeho funkcí je dodat zdání důležitosti, významu Srbů, ale v centru pozornosti stojí samotná srbská událost a srbsští účastníci. Během srbské prezentace Njebjelčic v Nizozemí projeví zahraniční návštěvníci velký zájem:

(143) „Njemějachmy nimale žanu swobodnu mjeříšinu. Stajnje zaso tlóčachu so ludžo wokoto našich blidow a běchu jara zajimowani, što smy a što tu činimy“, rjekny Marja Šefrichowa. „Škoda jeno, zo njemóžeše so Wolfgang Kraus alias Krabat na wulěće wobdźělic“, rjekny Dieter Klimek. „Wón by hišće wjac ludži přiwabiť. Tola tež tak bě džěta a zajima dosć na našich eksponatach a našim džěle.“ (SN 196:4)

Zájem je vyjádřen tlačenicí u srbských stolů a pracovním vytížením během prezentace. Navzdory skutečnosti, že se cesty do Nizozemí nemohli zúčastnit všichni, byl zájem dostatečný. I nekompletní osazenstvo tak zaručuje zájem, nebo z druhého pohledu – zájem o Srby je přítomen a je intenzivní, ačkoliv by nabídka mohla být větší, tj. i fragment srbské

kultury je dostatečně zajímavý. V jiném článku věnujícím se stejné události je zájem o Srby prezentován jako trvalý, neomezený v čase ani v prostoru:

(144) „Na najwšelakorišich wikach a předstajenjach stajnje znowa dožiwjam, zo su ludžo tam, hdžež maja Serbja swoje stejniščo natwarjene. Tule w Nižozemskej je tomu runje tak, a to mje jara zwjesela.“ (SN 193: Př 1)

Legitimace srbské kultury je tedy také stálá a neměnná.

6.2.2.3 Prominentní hosté

Další realizací obranné strategie legitimace je informování o konkrétních osobách veřejného života, které se události účastnily, aniž jsou citovány. Jejich samotná účast zaručuje, že nešlo o bezvýznamnou událost. V interpretaci narážím v tomto případě na určité meze – nelze stoprocentně stanovit hranici, nakolik jde v tom kterém případě o základní prvky novinových článků, které informují o tom kdo, kdy, kde, co dělal, a kdy už je uvádění veřejně činných osob součástí strategie legitimace. Jako základní vodítko lze použít tři kritéria, z nichž alespoň jedno musí být splněno – zmínka o účasti veřejně známých osob je realizací strategie legitimace, pokud a) článek obsahuje podrobný výčet více osob, b) jejich účast je pozitivně evaluována, c) jejich účast není pro událost důležitá. Tak je pro srbskou kulturu legitimující následující příklad, který zároveň splňuje všechny tři stanovené podmínky:

(145) Wjace hač 900 ludži, mjez nimi wjacori znači politikarjo kaž prezident Sakskeho krajneho sejma Erich Illtgen (CDU), serbska zapóslanča zwjazkoweho sejma Marja Michałkowa (CDU), předsyda Domowiny Jan Nuk a Budyski krajny rada Michael Harig (CDU) kaž tež Kamjenski měšćanosta Roland Dantz (bjezstronski) a wjacori wjesnjanosća serbskich komunow, je sobotu wječor do Wojerec přichwatało, zo bychu kinowy start „Krabata“ sobu dožiwili. (SN 194:1)

Ve výčtu veřejně činných osob jsou uvedeny funkce a jména celkem pěti politiků (podmínka a)), kteří na rozdíl od filmařů a herců nejsou pro filmovou premiéru samu o sobě relevantní (podmínka c)), a všichni na filmové představení *přichwatali* (podmínka b)). K tomu se v uvedeném příkladě připojují *wjacori wjesnjanosća* a ti všichni byli součástí více než devíti set lidí, kteří přišli premiéru shlédnout. Zájem známých osobností o film, který čerpá ze

srbské kultury, potvrzuje význam filmu a potažmo i jeho předlohy.⁶² V příkladu (146) se politikové kulturní události nejen zúčastňují, ale legitimují ji svou podporou do budoucna (citáty jsou nepřímé):

(146) Mjez hosćimi a lawdatorami pjateje silwestinale běchu mjez **druhim sakski financny minister Stanisław Tilich (CDU)**, Kulowski měščanosta Udo Popjela (CDU), nawoda Kamjenskeho kulturneho zawoda a předsyda Krabatoweho towarstwa Reiner Deutschmann (FDP), nawoda Sakskeho wukubłanskeho a wupruwowanskeho kanala Budyšin Michał Cyž kaž tež **serbski předewzaćel Bernd Grofa z Němcow**. Najwjace z nich **wuprajichu so za dalewjedženje** zarjadowanja a spytachu młodostnych pozbudzić. (SN 8: Mł 1)

Svou váhu má i privátní účast:

(147) Mjez hosćimi bě sakski financny minister **Stanisław Tilich**, tónkróc **přiwatnje** [sic]. (SN 1: 4)

(148) Kajka to radosć, dožiwić přewažnje młodych ludźi, kak do trunow přimachu a na bubon bijachu: mjez nimi **cyle přiwatnje** kompletna skupina **Silbermond** abo něhdyši bubnar Jeanetty Biedermann Jens Ruprecht ze swojej skupinu a mnozy dalši. (SN 1: 4)

Jak je vidět, oba dva příklady pocházejí z jednoho čísla SN, i když ze dvou různých článků. Otázkou tedy je, zda je privátní účast tematizována pouze ojediněle, nebo je naopak otázkou náhody, že se do korpusu nedostalo víc příkladů. Pokud má soukromá účast veřejně činných osob v diskurzu SN větší zastoupení, pak to lze interpretovat tak, že i ve svém volném čase se osobnosti zajímají o srbskou kulturu, čímž jí opět dodávají na důležitosti. Mezi touto a předcházejícími interpretacemi (tj. oficiální účast prominentů ukazuje na význam srbské kultury) existuje rozpor – pokud je privátní účast hodnocena kladně, mohla by pak v dalším interpretačním kroku oficiální účast znamenat účast nucenou. Domnívám se ale, že účast privátní (pokud se vyskytuje častěji) i oficiální mají stejný účel – srbskou kulturu legitimovat.

6.2.2.4 Morální legitimace

V kapitolách o konstruktivních strategiích jsem ukázal, že v diskurzu o kultuře v SN převládá pozitivní hodnocení, zatímco negativa se objevují jen vzácně. Negativa, která se v korpusu vyskytují, jsou zpravidla projevem ospravedlňovacích, transformačních nebo obranných strategií.

⁶² Tím mám na mysli především srbskou pověst o Krabatovi, jejíž zpracování německým spisovatelem Otfriedem Preußlerem bylo bezprostřední předlohou filmu.

(149) **Z tym drje nchtó ličit njeby**, zo wostanje na zahajenju lětušich hudźbnych dnjow w Smochčanskim Domje biskopa Bena zaštu sobotu **telko stólcow njewobsadźene. Škoda!** To mjenujcy sej inscenacija Serbskeho ludoweho ansambla „Serbska balada“ z baletom a orchestrom pod nawodom intendanta SLA Wolfganga Rögnera **zaslužila njeje**. Wabjenje je dosć wulke intensiwnje było. Přečinny, zo njebě dosć zajima za naročnu jewišćowu produkciju, widźachu zamołwići **we wulkim poskitku zarjadowanjow, mjez druhim tež serbskich**, minjeny kónc tydźenja po cyłej Łužicy. (SN 129: Př 1)

V příkladu (149) je nejdřív pomocí negace vyjádřeno podivení nad skutečností, že se na vystoupení nedostavil očekávaný počet hostů a následně autor vyjádří svůj osobní postoj, který je zároveň apelem na čtenáře. V tomto bodě je dle mého názoru silnější vztah mezi diskurzem a sociálním jednáním než například v konstruktivních strategiích, protože se očekává reakce, jiné chování v budoucnosti. Strategie v tomto případě argumentuje s morální kategorií *zásluhy*. Po argumentaci obranné následuje argumentace ospravedlňovací a text tvrdí, že reklama byla v pořádku a že malý počet návštěvníků nebyl důkazem nezájmu, nýbrž byl zapříčiněn velkou nabídkou (i srbských) kulturních událostí. Chyba tedy není v umělcích, kteří předvedli vynikající výkony, ani v návštěvnících, ale ve skutečnosti, že rozsah kulturních událostí přesahoval možnosti poptávky, což je vlastně pozitivní charakteristika kulturně činných osob.

Kategorie morálnosti má v kulturním diskurzu SN marginální postavení. Jak ale ukazuje např. Töpert (2005), v srbské společnosti jsou kultura a identita s morálními kategoriemi spojeny. Töpert uvádí, že při rozhodování, zda se zúčastnit srbské kulturní události, nehraje u Srbů roli pouze jejich zájem o umění a zábavu, ale i tlak národního vědomí. Jak říká jedna z jeho respondentek – *Na ja, das ist doch unseres, das müssen wir doch machen* (Töpert 2005: 207). Töpert (2005: 208) k tomu dodává: *Das Gesagte unterstreicht, dass der Besuch von Kulturveranstaltungen einer Funktionalisierung unterliegt, die weit über den ästhetischen Genuss und die Lust an der Unterhaltung hinausgeht*. Podobně Elle (1992: 62) ukazuje, že jeden z motivů pro návštěvu kulturních událostí je podpora srbské kultury. A v jiné své práci upozorňuje, že jsou kontexty, např. v rozhovoru se srbským učitelem nebo srbským farárem, v nichž se sluší mluvit srbsky (Elle 1997: 282). Srbské kulturní události si *zasluhují* zájem či respekt, je tedy morální povinnost jim ho projevit.

(150) „Skónčnje 14“, přenje knižne wudaće Měrki Mětoweje za młodostnych, **zaslužja sej na kóždy pad wjele čitarjow**, a to nic jeno 14lětnych ze 7. Lětnikow, ale tež staršich, snano tež kusk młódšich!
(198 :Př 4)

(151) Silwesterske šarmantne wabjenje na tutón podawk kaž tež njewočakowany ekskurs do serbskich stawiznow **zaslužatej sej připóznaće**. (SN 1: 2)

Příklad (150) nepřímou apeluje na čtenáře, aby knihu sobě nebo někomu jinému pořídil, protože si to kniha zaslouží, příklad (151) se dožaduje respektu, čímž se snaží zvýšit prestiž události. Další lexikální prvek obranné strategie je vedle adjektiva *škoda* také modální slovo *bohužel*. Oba tyto prostředky jsou zřetelně svázány s postojem autora:

(152) Ze štyrjomi wustupami w Delnjej Łužicy je Serbski ludowy ansambl kónc tydzenja zahajił lětušu turneju po Łužicy z tradicionalnym zapustowym a ptačokwasnym programom. Nowy program „Jurij jako braška?“ měješe swoju premjeru pjatk wječor we Wjerbnje. **Bohužel bě wopyt porno předchadźacym lětam snadny. Jenož něhdže 40 přihladowarjow je program SLA dožiwił.**
(SN 9: 1)

(153) Byrnjež so kaž z krjepjawow lało, rěkaše hodžinu do spočatka ze stron zarjadowarjow přewšo optimistisce: „Hrajemy na kóždy pad, wšako so wjedro měnja.“ **Bohužel pak tola jenož mały džěl wočakowanych hosći jónkrótnu móžnosć wuži,** zaso jónu zawěrnó rjanu serbsku twórbu słyšeć.
(SN 135: 1)

Věta *Wopyt bě porno předchadźacym lětam snadny* by sice také vyjadřovala postoj jejího autora, tj. jeho mínění, že loni přišlo více návštěvníků, ale modální slovo *bohužel* zřetelně sdělení modifikuje a říká, že autor této skutečnosti lituje. V příkladu (154) vyjadřuje osobní postoj jak modální slovo *bohužel*, tak výběr lexému *horstka*, který není neutrální:

(154) **Horstka** na Wojerowskim koncerće (**bohužel bě tež w Choćebuzu a w Budyšinje jenož něhdže 40 připosłucharjow**) dožiwi wječork płomjeniteje interpretacije. (SN 1: 2)

6. Transformační, ospravedlňující a destrukční strategie

Transformační, ospravedlňovací a destrukční strategie se v kulturním diskurzu SN objevují marginálně. Některé projevy ospravedlňovací strategie v korpusu jsem ukázal v příkladech v kap. 4.1.3 a 6.2.2.4. Na tomto místě uvádím jako příklad jeden titulek, v němž je negativní vlastnost kulturní události ospravedlněna vlastností pozitivní:

(155) Mjenje wopytwarjow, **ale** přirost kwality (SN 67: 1)

S jistotou rozpoznat transformační strategie podle mého názoru v získaném korpusu nelze. Na první pohled se zdá, že zmínky o nevelkém počtu návštěvníků a nepřímý apel na čtenáře, aby se příště kulturní události zúčastnil, mají transformační charakter. Ale protože mi v této práci jde o diskurz jako takový a ne o jeho důsledky, nemůžu v těchto bodech strategii chápat jako transformační. Při apelu na čtenáře se diskurzivně nemění ani identita ani nic jiného – zklamání a apel vyjadřují spíš pozici obrany.

Destrukční strategie se téměř nevyskytují. V korpusu jsou dva zřejmé příklady, v nichž je identita (alespoň částečně) destruována. První článek má titulek *Rěčna situacija njespokoja* (SN 199: 1). Tento nezvyklý titulek v rámci kulturního diskurzu SN vyjadřuje nespokojenost s tím, že srbština jako komunikační prostředek mizí ze společnosti. Článek se věnuje udělení Ceny Domowiny, tedy kulturní události, ačkoliv zástupce Domowiny lze chápat jako politiky. V článku stojí:

(156) „Domowina je dórt Serbow w najwšelakorišich towaršnosćach **pozitiwnje wobwliwowała**. Wěmy pak tež, zo smy zašle lětdžesatki na serbskorěčnej substancy **wulke straty počerpjeli**. Zhladuju-li wuchodnje a sewjernje Budyšina, na wsy wokoło Łaza abo na rěčnu situaciju w Delnjeje Łužicy, **da mi wutroba krawi**“, rjekny Jan Nuk na počesćenju. (SN: 199: 1)

Citát Jana Nuka, předsedy Domowiny, začíná strategií pozitivního sebeobrazu. Předseda chválí činnost Domowiny. Potom ale říká, že se srbština jako komunikační prostředek v minulých letech vytrácela a že mu kvůli tomu krvácí srdce. Takto otevřeně negativní hodnocení je v korpusu ojedinělé, kromě tohoto příkladu se v korpusu nevyskytuje žádný jiný, který by byl tak silný. Podobně negativní, ale ne tak emocionální, je i následující příklad:

(157) Zaklinčachu serbske pěsnje, kotrež so tehdy w šuli a pozdžišo w Domowinskim młodžinskim džěle a scyła w Serbach spěwachu. Wšitcy něhdyši šulerjo džě běchu raz z čłonom jedneje z něhdy w

Delanach wobstejacych šěsć Domowinskih skupin. Džensa w zjawnosći **lědma něhdže serbski spěw zasłyšiš a wo Domowinskim džěle po cytych Delanach nimo Šunowa/Konjec ničo wjace njesłyšiš**. Na kóncu praji Měrćin Wjeńka, zo so za pjeć lět Bóh dał wšitcy strowi zaso zetkamy!

(SN 200: 4)

Domowinské skupiny oproti minulosti už ve zmíněném regionu nepracují a na veřejnosti není slyšet srbský zpěv – kulturní činnost ani jazyk už nejsou přítomné. Z textu není zřejmé, zda jde o kritiku nebo postesk. Příklad ale diskurzivně konstruuje region bez srbské kultury a bez srbského jazyka – srbskou identitu tak diskurzivně destruuje. Lze se domnívat, že v diskurzu o kultuře v SN je tomu většinou právě naopak, jak jsem ukázal v kap. 4.1.2 na příkladu ze čtení knihy Paula Krautze/Pawoła Krawce, tedy že je německá identita transformována do srbské.

7. Závěr

V analýze diskurzu o kulturních událostech v deníku Serbske Nowiny jsem se soustředil na kulturní zpravodajství s vědomím, že se v něm odráží diskurzní přístupy k vlastní kultuře a identitě. Analýza dokázala – alespoň částečně – odpovědět na otázky, které jsem si na začátku kladl, a to i přesto, že jsem si byl od počátku vědom problémů, které s analýzou byly spojeny. Jedním z nich je sice relevantní, ale přece jen omezený korpus. Práce byla koncipována jako analýza kulturního diskurzu v SN, proto nemohla zohlednit, nakolik se tento diskurz kryje s dalšími oficiálními a neoficiálními diskurzy. Přesto jsou podle mého názoru výsledky této analýzy cenné, protože je to patrně první ucelená analýza diskurzu srbských médií, která je orientována lingvisticky.

Kulturní události v SN jsou hodnoceny veskrze pozitivně. Pozitivní hodnocení je tendenčně umocňováno jazykovými prostředky, které mají intenzifikační funkci. Obraz vlastní kultury je tak konstituován jako obraz kvalitní kultury. Kritika uměleckých výkonů téměř nezaznívá, a když se objeví, je míněna spíše jako dobrá rada a nedostatky jsou také hned ospravedlněny. Vztah lužickosrbské kultury ke kultuře německé nebo obecně nesrbské není v diskurzu možné dobře vysledovat, protože ve zpravodajství není kulturním událostem bez srbské účasti nebo obsahu věnováno místo. Etnicita jako taková není explicitně hodnocena, ale ze struktury diskurzu vyplývá, že srbská etnicita je vysoce ceněna. O německé etnicitě nebo vůbec jiné se z diskurzu nelze dovědět. Také jazyk nebývá explicitně hodnocen, ale zdůrazňování jeho přítomnosti na událostech ukazuje, že je také důležitý. K tomu se řadí ještě citáty v článcích, v nichž je explicitně vyjadřována podpora toho, aby se jazyk vyučoval a předával.

Kromě těchto konkrétních jevů jsem zjistil, že kulturní diskurz je prostoupen dvěma základními tendencemi. Tou první je tendence nekonfliktnosti a druhou tendencí je stabilita. Nekonfliktnost spočívá v tom, že, jak jsem ukázal, je kulturní dění představováno téměř výhradně pozitivně a že se v diskurzu až na výjimky nezmiňují problémy. I v článcích o událostech, v nichž měla srbská účast menší zastoupení, se objevují strategie, které jsou i v článcích se silnou srbskou účastí (i když v menší míře), aniž by ovšem byla zdůrazňována ona nesrbskost události nebo marginální význam srbské přítomnosti. Jak se mi podařilo na jednom článku ukázat, i v případě událostí, které představují srbskou kulturu, ale probíhají německy, není tato skutečnost v novinách explicitně vyjádřena.

Druhá tendence – stabilita – je s tou první pevně spojena. Protože v diskurzu neexistují závažné problémy a i ty problémy malé jsou ospravedlněny, zdá se, že srbská kultura a identita je pevná ve svých základech. To je zesíleno odkazy na kontinuitu, především na tradice jako obyčej a tradičnost jako opakování kulturních událostí v daných intervalech. Míživé množství příkladů, kde jsou vyjádřeny problémy, v žádném případě nenabourává celkový dojem, který z kulturního diskurzu vyplývá, ale ukazuje na skrytou úroveň informací, která je čtenáři z větší či menší podrobností známa, která ale nesmí být diskurzována.

Během psaní práce vyvstaly také nové otázky. Jednou z nich je například, zda je podoba diskurzu o kultuře v SN podmíněna skutečností, že jde o menšinové periodikum. Domnívám se, že paralely s pozitivním hodnocením událostí by bylo možné najít i v jakýchkoli jiných, ať už německých nebo českých regionálních novinách, kde čtenáři očekávají v první řadě informace z místa bydliště a kde funguje podobná provázanost mezi čtenáři a objekty novinových zpráv jako v srbské společnosti. Tuto tezi by ovšem bylo nutné podložit dalším výzkumem.

Druhá otázka je, nakolik jsou události, které čtenář nemůže správně vyhodnotit, protože mu buď chybí podrobné znalosti jejich pozadí, nebo se jich nezúčastnil, vždy představeny tak, aby čtenář mohl kvalifikovaně rozhodnout, zda kulturní událost proběhla v srbské společnosti. Tuto otázku jsem v práci neanalyzoval, protože by k tomu bylo potřeba mít větší soubor různých dat, především je však tato otázka spíše úkolem pro *kritickou* analýzu diskurzu, která ukazuje na nesrovnalosti mezi diskurzem a společenskou realitou. Smysl by v této souvislosti mělo také prozkoumat ne to, co se v kulturním diskurzu SN říká, nýbrž naopak to, o čem se mlčí.

Prameny

Korpus byl sestaven z následujících čísel Serbskich Nowin:

Č. 1, středa 2.1.2008

Č. 2, čtvrtek 3.1.2008

Č. 3, pátek 4.1.2008

Č. 4, pondělí 7.1.2008

Č. 5, úterý 8.1.2008

Č. 6, středa 9.1.2008

Č. 7, čtvrtek 10.1.2008

Č. 8, pátek 11.1.2008

Č. 9, pondělí 14.1.2008

Č. 10, úterý 15.1.2008

Č. 63, úterý 1.4.2008

Č. 64, středa 2.4.2008

Č. 65, čtvrtek 3.4.2008

Č. 66, pátek 4.4.2008

Č. 67, pondělí 7.4.2008

Č. 68, úterý 8.4.2008

Č. 69, středa 9.4.2008

Č. 70, čtvrtek 10.4.2008

Č. 71, pátek 11.4.2008

Č. 72, pondělí 14.4.2008

Č. 126, úterý 1.7.2008

Č. 127, středa 2.7.2008

Č. 128, čtvrtek 3.7.2008

Č. 129, pátek 4.7.2008

Č. 130, pondělí 7.7.2008

Č. 131, úterý 8.7.2008

Č. 132, středa 9.7.2008

Č. 133, čtvrtek 10.7.2008

Č. 134, pátek 11.7.2008

Č. 135, pondělí 14.7.2008

Č. 192, středa 1.10.2008

Č. 193, čtvrtek 2.10.2008

Č. 194, pondělí 6.10.2008

Č. 195, úterý 7.10.2008

Č. 196, středa 8.10.2008

Č. 197, čtvrtek 9.10.2008

Č. 198, pátek 10.10.2008

Č. 199, pondělí 13.10.2008 (v záhlaví tištěného vydání chybně označeno jako č. 194)

Č. 200, úterý 14.10.2008

Č. 201, středa 15.10.2008

V textu jsou příklady citovány ve tvaru *SN 197: 4*, tj. Serbske Nowiny, číslo 197, strana 4. Rok v citacích neuvádím, vždy se rozumí rok 2008. Číslům stran z přílohy Předženak předchází zkratka *Př*, např. *SN 193: Př 1*. Číslům stran z přílohy Młodzizna předchází zkratka *Mł*, např. *SN 8: Mł 1*. V tisku nedělená slova odděluju mezerou, ostatní chyby ponechávám v původní podobě.

Seznam literatury

- Baker, P., Ellece, S. 2011. *Key terms in discourse analysis*. London, New York: Continuum.
- Barker, C., Galasiński, D. 2001. *Cultural studies and discourse analysis*. London, Thousand Oaks, New Delhi: Sage.
- Bednarek, M. 2006. *Evaluation in Media Discourse*. London, New York: Continuum.
- Bell, A., 1991. *The language of news media*. Oxford, Cambridge: Blackwell.
- Bell, A. 1998. The discourse structure of news stories. In: Bell, A., Garrett, P. (ed.): *Approaches to media discourse*. Oxford, Malden: Blackwell Publishers, 64-104.
- Bell, A., Garrett, P. (ed.) 1998. *Approaches to media discourse*. Oxford, Malden: Blackwell Publishers.
- Berschin, H. 1979. *Deutschland – ein Name im Wandel*. München: Günter Olzog Verlag.
- Blommaert, J., Verschueren, J. 1998. The Role of Language in European Nationalist Ideologies. In: Schieffelin, B.B., Woolard, K.A., Kroskrity, P.V. (eds): *Language Ideologies*. s. 189-225.
- Bourdieu, P. 2005. *Was heißt sprechen?* Wien: Braumüller.
- Brinker, K. 2001. *Linguistische Textanalyse*. Berlin: Erich Schmidt.
- Brown, G., Yule, G. 1983. *Discourse analysis*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Burr, V. 1995. *An introduction to social Constructionism*. London and New York: Routledge.
- Campe, J. H. 1807. *Wörterbuch der deutschen Sprache/1 : A bis E*. Braunschweig: Schulbuchhandlung.
- Chilton, P. 2005. Missing links in mainstream CDA: Modules, blends and the critical instinct. In: Chilton, P. Wodak, R. (eds.): *A New Agenda in (Critical) Discourse Analysis*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins, 19-51.
- van Dijk, T.A. 1985. Structures of News in the Press. In: van Dijk, T.A. (ed.): *Discourse and Communication*. Berlin: de Gruyter, 1985, 69-93.
- 1986. News schemata. In: S. Greenbaum & Cooper, (eds.): *Studying Writing. Linguistic approaches*. Beverly Hills, CA: Sage, 1986, 155-186.
- 1988a. *News Analysis*. Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- 1988b. *News as Discourse*. Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- 1993. Principles of critical discourse analysis. *Discourse & Society* 4(2), 249-283.
- 1998. Opinions and ideologies in the press. In: Allan Bell and Peter Garrett (eds.): *Approaches to Media Discourse*. Oxford, Malden: Blackwell, 21-63.

- 2000. *Ideology and discourse. A multidisciplinary introduction*. Nепublikovaný text.
Přístupný z URL:
<http://www.discourses.org/UnpublishedArticles/Ideology%20and%20discourse.pdf>.
- 2001. Critical Discourse Analysis. In: D. Tannen, D. Schiffrin & H. Hamilton (eds.):
Handbook of Discourse Analysis. Oxford: Blackwell, 352-371.
- 2004. Knowledge and News. *Revista Canaria de Estudios Ingleses* 49, 71-86.
- 2008a. *Discourse and Context: a sociocognitive approach*. Cambridge, New York:
Cambridge University Press.
- 2008b. *Discourse and Power*. Houndsmills: Palgrave MacMillan.
- Duden - Deutsches Universalwörterbuch 2003. Mannheim: Dudenverlag.
- Duchêne, A., Heller, M. (ed.) 2007. *Discourses of Endangerment*. London: Continuum.
- Edwards, J. 2010. *Minority languages and group identity: cases and categories*. Amsterdam,
Philadelphia: John Benjamins.
- Ehlich, K. (Hrsg.) 1994. *Diskursanalyse in Europa*. Frankfurt am Main: Peter Lang.
- Ela, L. 1998. Etno- a sociolinguistiska situacija serbšćiny. In: Faska, H. (red.) *Serbšćina*. Opole:
Unwersytet Opolski, 73-88.
- Elle, L. 1992. *Sorbische Kultur und ihre Rezipienten*. Bautzen: Domowina-Verlag.
- 1997. Spracherhalt, Sprachverlust und ethnische Identität bei den Lausitzer Sorben. In:
Synak, B, Wicherkiewicz, T. (eds.): *Language minorities and minority Languages*.
Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, 281-286.
- Fairclough, N. 1993. *Discourse and Social Change*. Cambridge: Polity Press.
- 2003. *Analysing Discourse*. London: Routledge.
- Fairclough, N., Wodak, R. 1997. Critical discourse analysis. In: van Dijk, T.A. (ed.): *Discourse
as social interaction*. London, Thousand Oaks, New Delhi: Sage, 258-284.
- Faska, H. (red.) 1998. *Serbšćina*. Opole: Unwersytet Opolski – Institut Filologii Polskiej.
- Fishman, J.A. 1996. *In Praise of the Beloved Language*. Berlin, New York: Mouton de Gruyter.
- Fowler, R. 1991. *Language in the News*. London: Routledge.
- Garrett, P., Bell, A. 1998. Media and discourse: A critical overview. In: Bell, A., Garrett, P.
(ed.): *Approaches to media discourse*. Oxford: Malden Blackwell Publishers, 1-20.
- Gee, J.P. 1999. *An introduction to discourse analysis*. London and New York: Routledge.
- Glaser, K. 2007. *Minority languages and cultural diversity in Europe*. Clevedon, Bufalo and
Toronto: Multilingual Matters.

- Homoláč, J. 2009. *Internetové diskuse o cikánech a Romech*. Praha: Karolinum.
- Hunston, S., Thompson, G. (ed.) 2003. *Evaluation in Text*. Oxford: Oxford University Press.
- Kaleta, P. 2006. *Češi o Lužických Srbech*. Praha: Masarykův ústav – Archiv AV ČR.
- Koschmal, W. 1995. *Grundzüge sorbischer Kultur*. Bautzen: Domowina-Verlag.
- Kretschmer, A. 1999. Eine Beobachtung zur Sprachnorm (Am Material der Sprache der obersorbischen Medien vor und nach de Wende). In: *Lětopis 46, Wosebity zešiwk: Serbšćina w zańdženosci a přitomnosći*, 218-225.
- Lakić, I. 2004. Media Discourse and Manipulation. In: Perović, S., Bulatović, V. (red.): *Lingvističke analize*. Podgorica: Institut za strane jezike, 85-96.
- Liu, Y. 2008. The construction of patriotic discourse in Chinese basal readers. In: Dolón, R., Todolí, J. (eds.): *Analysing identities in Discourse*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins, 57-75.
- Meyer, M. – Wodak, R. (eds.) 2001. *Methods of Critical Discourse Analysis*. London, Thousand Oaks, New Delhi: Sage.
- Müller, J.-W. (ed.) 2003. *German Ideologies since 1945*. New York: Palgrave.
- Obracht-Prondzyński, C. 2003 Język w systemie wartości Kaszubów. In: Wrocławska Elżbieta, Zieniukowa Jadwiga (red.): *Języki mniejszości i języki regionalne*. Towarzystwo naukowe Warszawskie: Warszawa, 237-246.
- Peled-Elhanan, N. 2008. The denial of Palestinian national and territorial identity in Israeli schoolbooks of history and geography 1996-2003. In: Dolón, R., Todolí, J. (eds.): *Analysing identities in Discourse*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins, 77-107.
- Perović, S. 2004. Naslov kao tekst. In: Perović, S., Bulatović, V. (red.): *Lingvističke analize*. Podgorica: Institut za strane jezike, 1-66.
- Reah, D. 2002. *The Language of Newspapers*. London and New York: Routledge.
- Reisigl, M., Wodak, R. 2001. *Discourse and discrimination*. London and New York: Routledge.
- Ratajczak, C. 1999. Wertlos, bedrohlich, anerkannt, besonders: Wandel von Sprachdiskurs und Sprachpraxis in Mühlrose bei Schleife. In: *Lětopis 46, Wosebity zešiwk: Serbšćina w zańdženosci a přitomnosći*, 115-121.
- 2002. *Mühlroser Generationen*. Münster: LIT.
- Rauch, W.J. 1959. *Presse und Volkstum der Lausitzer Sorben*. Holzner: Würzburg.
- Shi-xu, 2005. *A cultural approach to discourse*. New York: Palgrave Macmillan.

- Stowell, B. 1997. The Manx language – dead or alive? In: Synak, B, Wicherkiewicz, T. (eds.): *Language minorities and minority Languages*. Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu gdańskiego, s. 281-286.
- Šatava, L. 2005. *Sprachverhalten und ethnische Identität*. Bautzen: Domowina-Verlag.
- Šolćina, J., Wornar, E. 1997. Čehodla trjebamy jednorěčny hornjoserbski słownik? In: Siatkowska, E., Molas, J. (red.): *Sprawy lużyckie w ich słowiańskich kontekstach*. Warszawa: Instytut Filologii Słowiańskiej UW, 15-22.
- Teubert, W. 2010. *Meaning, discourse and society*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Toivanen, R. 2001. *Minderheitenrechte als Identitätressource?* Münster, Hamburg, London: LIT.
- Töpert, J. 2005. Kunst- und Kulturschaffende: Erfahrung und Positionen zu sorbischer Identität, Bikulturalität und Kunst. In: Tschernokoszewa, E., Pahor, M.J. (eds.): *Auf der Suche nach hybriden Lebensgeschichten*. Münster: Waxmann, 201-233.
- Tsai, Fen-fang 2010. *Gender and Identity Construction across Difference*. Bautzen: Domowina-Verlag.
- Tschernokoshewa, E. 2000. *Das Reine und das Vermischte*. Münster: Waxmann.
- Tschirsky, M. W. 2006. *Die Erfindung der keltischen Nation Cornwall*. Heidelberg: Winter.
- van Leeuwen, T. 2005. Three models of interdisciplinarity. In: Chilton, P. Wodak, R. (eds.): *A New Agenda in (Critical) Discourse Analysis*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins, 3-18.
- van Leeuwen, T. 2008. *Discourse and practice*. Oxford, New York: Oxford University Press.
- Völkel, M. 1984. *Serbske nowiny a časopisy w zaštosći a w přítomnosći*. Budyšin: Ludowe Nakładnistwo Domowina.
- Wałda, M. 2001. Serbja – jednotny „narod“? (1). *Rozhlad* 51(12), 449-53.
- Wałda, M. 2002. Serbja – jednotny „narod“? (2). *Rozhlad* 52(1), 4-8.
- Wałda, M. 2005. Kak móže serbska identita wobstać. *Rozhlad* 56(3), 82-89.
- Walde, M. 2000. *Gestaltung sorbischer katholischer Lebenswelt*. Bautzen: Domowina-Verlag.
- 2010. *Wie man seine Sprache hassen lernt*. Bautzen: Domowina-Verlag.
- Weber, A. 2010. *Rumäniendeutsche?* Köln: Böhlau.
- Weiss, G., Wodak, R. 2005. Analyzing European Union discourses. In: Chilton, P. Wodak, R. (eds.): *A New Agenda in (Critical) Discourse Analysis*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins, 121-135.

- Widdowson, H.G. 2007. *Discourse analysis*. Oxford, New York: Oxford University Press.
- Wodak, R. 1990. »Wir sind alle unschuldige Täter!«: *diskurshistorische Studien zum Nachkriegsantisemitismus*. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- 2001. The discourse-historical approach. In: Wodak, R., Meyer, M. (eds.): *Methods of critical discourse analysis*. London, Thousand Oaks, New Delhi: Sage, 63-94.
- Wodak, R., de Cillia, R., Reisigl, M., Liebhart, K., Hofstätter, K., Kargl, M. (Hrsg.) 1998. *Zur diskursiven Konstruktion nationaler Identität*. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Wodak, R., Weiss, G. 2004. Möglichkeiten und Grenzen der Diskursanalyse: Konstruktionen europäischer Identitäten. In: Panagl, O., Wodak, R. (Hrsg): *Text und Kontext*. Würzburg: Königshausen&Neumann, 67-85.
- Wölkowa, S. 1998. Stilistiska diferenciacija serbščiny. In: Faska, H. (red.): *Serbščina*. Opole: Uniwersytet Opolski, 178-200.
- Zieniukowa, J. 1996. Językowe środki perswazyjne w tekście o Polakach opublikowanym w piśmie serbołużyckim w początku XX wieku. In: Faßke, H. Wrocławska, E. (red.): *Z historii języków łużyckich*. Warszawa: Slawistyczny Ośrodek Wydawniczy.
- 1999. Językowa komunikacja perswazyjna w prasie górnołużyckiej z końca XIX i początku XX wieku (wybrane zagadnienia). In: *Lětopis 46*, Wosebity zešiwk: Serbščina w zańdženosci a přitomnosti, 85-92.
- 2003. Pojęcie aksjologiczne „prestiz” a społeczna sytuacja języków mniej używanych – casus łużycczynny i kaszubszczyzny. In: Wrocławska Elżbieta, Zieniukowa Jadwiga (red.): *Języki mniejszości i języki regionalne*. Towarzystwo naukowe Warszawskie: Warszawa. 79-100.